

Zelfsturing als hulpmiddel voor de bestrijding van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide

Boudewijn Idema

Masterthesis Planologie

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Mei 2014

Zelfsturing als hulpmiddel voor de bestrijding van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide

**Masterthesis van de opleiding Planologie
Specialisatie Vastgoed en Grondmanagement
Faculteit der Managementwetenschappen
Onderwijsinstelling: Radboud Universiteit Nijmegen
Stageaanbieder: Hart van Ven-Zelderheide
Mei 2014**

Auteur: Boudewijn Idema

Studentnummer: 3042278

Begeleider Radboud Universiteit Nijmegen: Prof. Dr. P.M. Ache

Tweede lezer Radboud Universiteit Nijmegen: Dr. S.V. Meijerink

Begeleider Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide:

Drs. J. Welles

Foto omslag: Aanblik Hart van Ven-Zelderheide. Bron: T. Haasen (2013).

Copyright © 2014, BJ Idema

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opname, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Samenvatting

De afgelopen jaren vertoont de Nederlandse overheid een terugtrekkende beweging. Steeds meer maatschappelijke taken worden overgelaten aan marktpartijen of aan de burgermaatschappij. Ook bij gebiedsontwikkeling is er een omslag te bespeuren van actief naar faciliterend grondbeleid. Tegelijkertijd spelen er zorgen omtrent de instandhouding van de leefbaarheid in rurale gebieden. De zogeheten kleinekernenproblematiek staat reeds decennialang in de aandacht, en omvat de vermindering van voorzieningen en werkgelegenheid in kleine kernen waardoor de leefbaarheid onder druk komt te staan.

In deze masterthesis is de casus Hart van Ven-Zelderheide bestudeerd. Ven-Zelderheide is een kleine kern in het oosten van de Limburgse gemeente Gennep, direct aan de Duitse grens. Vanuit de dorpsgemeenschap bestaat de wens de leefbaarheid in het dorp te bevorderen. Een belangrijk onderdeel daarvan is de omvorming van een akker in het centrum van Ven-Zelderheide tot een aantrekkelijk dorpshart met ontmoetingsfunctie. Aangezien de gemeente Gennep geen actieve rol speelt bij deze gebiedsontwikkeling, kan het project gezien worden als een vorm van zelfsturing. Zelfsturing is de voornoemde actuele trend die inhoudt dat een groeiend aantal verantwoordelijkheden verschuift van de overheid naar de burgermaatschappij. Relevante theorieën die in dit onderzoek worden gehanteerd zijn de communicatieve rationaliteit van Habermas en de communicatieve zelfsturingstheorie van Cornelis.

De doelstelling voor dit onderzoek is *inzicht te verkrijgen in de mogelijkheden voor het inzetten van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling in kleine kernen, door na te gaan in hoeverre aspecten van de zelfsturingstheorie van toepassing zijn op de casus Hart van Ven-Zelderheide.*

De gegevensverzameling in deze scriptie omvat zowel een theoretisch als een praktisch spoor. De theorie is gericht op het aanwezige potentieel voor zelfsturing bij gebiedsontwikkeling in kleine kernen, terwijl het praktische deel bestaat uit de wensen van de dorpsbewoners omtrent de inrichting van het dorpshart. Allereerst zijn in Ven-Zelderheide 21 semigestructureerde interviews afgenomen bij sleutelpersonen. De resultaten van de interviews vormden de basis van een enquête die onder alle huishoudens in Ven-Zelderheide is verspreid. Deze kwantitatieve gegevens zijn op statistische significantie getoetst in de vorm van een ordinale logistische regressieanalyse. Hierdoor kan gesproken worden van een gemengdemethodenonderzoek.

De centrale vraag die in dit scriptieonderzoek wordt gehanteerd luidt:

Wat zijn de mogelijkheden voor het bestrijden van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide ten tijde van een terugtrekkende publieke sector en een toenemende nadruk op zelfsturing?

Uit de verzamelde gegevens bleek dat de inwoners van Ven-Zelderheide grotendeels de voorkeur geven aan de herinrichting van de akker tot een parkachtig dorpshart, samen met de herbestemming van het kerkgebouw tot een multifunctioneel centrum. Uit de enquêtes en interviews kwam tevens naar voren dat de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide beschikt over een aanzienlijk potentieel voor zelfsturing bij gebiedsontwikkeling. De saamhorigheid en het onderlinge vertrouwen zijn bevorderlijk voor de zelfsturingscapaciteiten. Tegelijkertijd moet beseft worden dat de mogelijkheden voor zelfsturende gebiedsontwikkeling grenzen kennen, die gedurende het proces ontdekt moeten worden. Een faciliterende rol vanuit de gemeente blijft onontbeerlijk voor de

ondersteuning van initiatieven in de burgermaatschappij. Een voorbeeld is de bouw van een multifunctioneel centrum. Het overgrote deel van de respondenten is van mening dat de Ven-Zelderheidenaren niet in staat zijn een dergelijk project eigenhandig te verwezenlijken. Er dient eveneens gewaakt te worden voor een ongelijke verdeling van de taaklast onder burgers. Een scheef verdeelde taaklast kan leiden tot overbelasting van actieve burgers, terwijl anderen mee profiteren van de resultaten. Dit wordt ook wel vrijbuitersgedrag genoemd.

Aan gemeenten kan een aantal beleidsmatige aanbevelingen aangaande zelfsturende gebiedsontwikkeling gedaan worden. Ten eerste dient zelfsturing niet gezien te worden als een mogelijkheid tot bezuiniging. Zelfsturing moet tot doel hebben de burgers meer macht en verantwoordelijkheid te geven, dit past in het huidige tijdsgewricht. Waar nodig kunnen gemeentelijke overheden burgerinitiatieven financieel ondersteunen.

Daarnaast moet worden afgestapt van het vroegere overheidsprimaat, waarbij de gemeente boven de burgers in de hiërarchie stond. Tegenwoordig acteren burgers en overheden steeds meer op gelijkwaardige basis met elkaar. De gemeenten dienen zich hiervan bewust te zijn door een machtsvrije dialoog aan te gaan met burgers, zoals genoemd door Habermas.

Ten slotte moet een gemeente zich flexibel opstellen ten opzichte van de wetten en regels die van toepassing zijn bij gebiedsontwikkeling, om zo ruimte te bieden aan burgerinitiatieven.

Aan burgerinitiatieven kan aanbevolen worden zich niet alleen te richten op overheidsfinanciering, maar evenzeer op private fondsen. Burgers dienen tevens te beseffen dat hun zelfsturingscapaciteiten beperkingen kennen, en dienen hierover met gemeenten in samenspraak een nieuwe rolverdeling te vinden.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis die ik schreef in het kader van de opleiding Planologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ter afsluiting van deze masteropleiding koos ik ervoor het duale programma te volgen. Hierbij liep ik eerst een werkstage bij de gemeente Gennep, gevolgd door een afstudeerstage bij de Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide. Desalniettemin heb ik tijdens de afstudeerstage mogen gebruikmaken van de faciliteiten van de gemeente Gennep. Het onderwerp van mijn masterthesis is op het landelijke gebied gericht, in tegenstelling tot de meeste andere opdrachten die ik tijdens de studie uitvoerde. Deze afstudeeropdracht bood mij de mogelijkheid zowel de theoretische als de praktische component van de planologie te verwerken in mijn onderzoek. Ik heb deze opdracht als zeer interessant en leerzaam ervaren, te meer omdat er een zeer divers scala aan ruimtelijkeorderingsaspecten de revue passeerde. Hiermee vormde de masterthesis een mooie gelegenheid om de tijdens de opleiding geleerde kennis in de praktijk te gebruiken.

Graag wil ik mijn dank uitspreken aan degenen die op welke wijze dan ook hebben bijgedragen aan de voltooiing van mijn masterthesis. Allereerst wil ik de heer P.M. Ache bedanken voor de begeleiding vanuit de Radboud Universiteit Nijmegen. De heer J. Welles ben ik zeer dankbaar voor de ondersteuning en begeleiding vanuit de Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide. Daarnaast bedank ik de leden van de Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide voor hun enthousiasme, feedback en de verspreiding van de enquêtes. Ook de medewerkers van de gemeente Gennep ben ik zeer erkentelijk voor het ter beschikking stellen van hun expertise en de kantoorfaciliteiten. Tot slot dank ik alle interviewrespondenten en overige dorpelingen van Ven-Zelderheide die mij hebben geholpen bij het uitvoeren van het onderzoek voor mijn masterthesis Planologie.

Voorts wens ik u plezier met het lezen van mijn masterthesis.

Nijmegen, mei 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting	III
Voorwoord	V
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemstelling	3
1.2.1 Kleinekernenproblematiek	3
1.2.2 Zelfsturing	5
1.3 Doelstelling	8
1.4 Relevantie	9
1.4.1 Maatschappelijke relevantie	9
1.4.2 Wetenschappelijke relevantie	9
1.5 Onderzoeksmodel	10
1.6 Vraagstelling	11
1.7 Begripsbepalingen	12
2 Theorie	13
2.1 Theoretisch kader	13
2.1.1 Cornelis' zelfsturing	13
2.1.2 Communicatief handelen van Habermas	15
2.1.3 Olsons collectieve actie	17
2.1.4 Gemeenschappelijke gebruiksgoederen	18
2.1.5 Kritische theoriebeschouwing	20
2.1.6 Planningdiscussie	22
2.1.7 Slotsom	26
2.2 Conceptueel kader	27
3 Methoden	28
3.1 Onderzoeksontwerp	28
3.1.1 Onderzoeksfilosofie	28
3.1.2 Onderzoeksstrategie	29
3.2 Gegevensverzameling	34
3.2.1 Literatuuronderzoek	34
3.2.2 Interviews	35
3.2.3 Enquêtes	37
3.3 Operationalisatie	38
4 Praktische analyse	42
4.1 Kenschets Ven-Zelderheide	42
4.2 Hart van Ven-Zelderheide	44
4.3 Schetsontwerpen	46
4.3.1 Terrein benoorden Spiekerbeek	46
4.3.2 Terrein bezuiden Spiekerbeek	47
4.3.3 Integraal Kindcentrum en Multifunctioneel Centrum	49
4.3.4 Herinrichting Uitkomstterrein	55
4.4 Beoordeling alternatieven	57

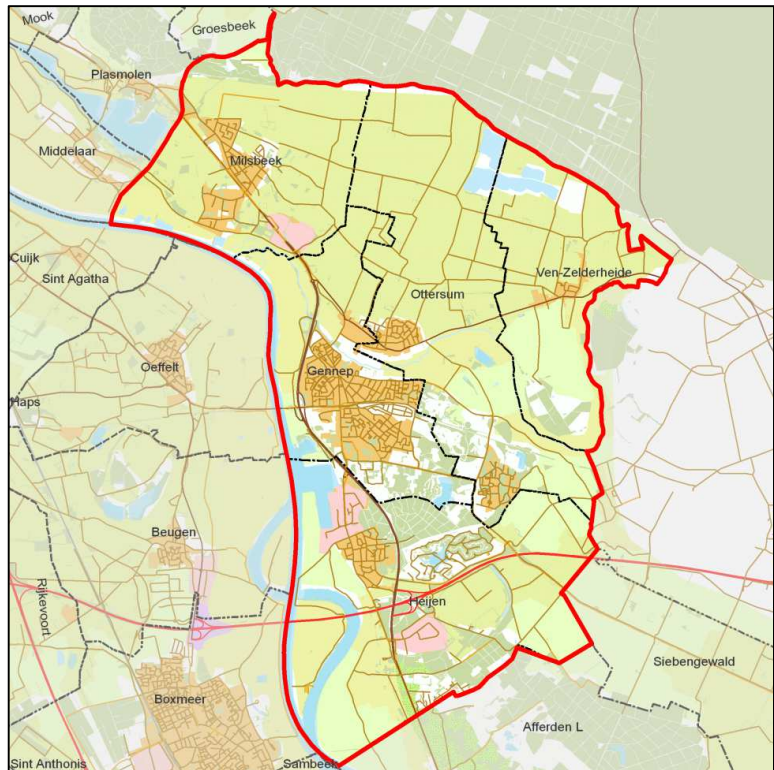
5	Theoretische analyse	58
	5.1 Statistische analyse	58
	5.2 Individuele variabelen	60
	5.3 Leefbaarheid	64
	5.4 Sociale cohesie	70
	5.5 Communicatie	75
	5.6 Vertrouwen	77
	5.7 Institutionele verschuivingen	81
	5.8 Actief burgerschap	87
	5.9 Slotsom	91
6	Conclusies	93
	6.1 Conclusie	93
	6.1.1 Kleinekernenproblematiek	93
	6.1.2 Zelfsturingsvormen	94
	6.1.3 Schetsontwerpen	95
	6.1.4 Houding jegens zelfsturing	95
	6.1.5 Beantwoording centrale vraag	97
	6.2 Praktijkaanbevelingen	98
	6.2.1 Beleidsaanbevelingen	98
	6.2.2 Aanbevelingen voor burgers	99
	6.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	100
	6.4 Kritische reflectie	101
	Referentielijst	103
	Bijlage 1. Vragenlijst semigestructureerde interviews	111
	Bijlage 2. Enquête Hart van Ven-Zelderheide	112
	Bijlage 3. Schetsen inrichting Hart van Ven-Zelderheide	121
	Bijlage 4. Meetniveaus enquêtevragen	129
	Bijlage 5. Statistische gegevens Ven-Zelderheide	131
	Bijlage 6. Schetsen herinrichting Antoniuskerk	133
	Bijlage 7. Kostenraming herbestemming kerkgebouw	136
	Bijlage 8. Schets herinrichting Uitkomstterrein	142

1 Inleiding

In het eerste hoofdstuk van deze masterscriptie zullen de aanleiding en probleemstelling worden geschetst. Hierop volgen de doelstelling, de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie en het onderzoeksmodel. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de vraagstelling en de begripsbepalingen.

1.1 Aanleiding

Ven-Zelderheide is een kleine dorpsgemeenschap vlak aan de grens met Duitsland. Het dorp ligt in het uiterste oosten van de Limburgse gemeente Genneep, zoals in figuur 1 te zien is. In 2012 had Ven-Zelderheide 800 inwoners (CBS, 2013 b). Het dorp wordt gekenmerkt door een lintbebouwingsstructuur en kent hierdoor geen duidelijk aanwijsbare dorpskern. Er kan gesproken worden van een 'gat' in het dorp. In figuur 2 is dit weergegeven als het rood omlijnde gebied. Tussen de Antoniuskerk, basisschool De Vonder en de Kleefseweg ligt een stuk grond binnen de bebouwde kom dat in agrarisch gebruik is. Dwars door het terrein loopt de gekanaliseerde Spiekerbeek.

Figuur 1. Kernen gemeente Genneep. Bron: Gemeente Genneep (2013).

Figuur 2. Oningevuld dorpshart Ven-Zelderheide. Bron: Google Earth, bewerkt door auteur (2013).

In de gemeente Gennep is Ven-Zelderheide de eerste kern waar een dorpsraad is opgezet. Deze dorpsraad heeft onder andere een Dorpsontwikkelingsplan (DOP) opgesteld, dat in 2007 verscheen. In het dorpsontwikkelingsplan Ven-Zelderheide is de ontwikkeling van een dorpshart als project voor de middellange termijn opgenomen (Broekman et al., 2007). Veel inwoners van Ven-Zelderheide zien het onbebouwde terrein als ideale locatie om een dorpshart te creëren, waar meerdere (bestaande en nieuwe) functies gecombineerd kunnen worden. Ook de omliggende straten kunnen bij deze ontwikkeling betrokken worden.

Enkele zaken die in dit dorpshart zouden kunnen worden gerealiseerd zijn:

- Natuurontwikkeling in combinatie met beekherstel en waterberging
- Een recreatieve invulling met wandelpaden, bankjes, bruggetjes en speelveldjes c.q. een activiteitenterrein
- Woningbouw op beperkte schaal
- Een gemeenschapsaccommodatie (Broekman et al., 2007)

Een meespelende factor is het dalende kerkbezoek in Ven-Zelderheide. In 2012 besloot het kerkbestuur de reguliere vieringen te verplaatsen van de Antoniuskerk naar de kleinere Antoniuskapel aan de Vensestraat. Dit heeft het proces om te komen tot een nieuwe invulling van de dorpskern in een stroomversnelling gebracht. Er gaan stemmen op om de Antoniuskerk te onttrekken aan de eredienst en te herbestemmen tot een multifunctioneel centrum. Om het project ter hand te nemen is vanuit de dorpsraad de *Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide* opgericht. Hierin hebben vertegenwoordigers zitting van het kerkbestuur, de dorpsraad, basisschool De Vonder, de Katholieke Bond van Ouderen (KBO), Gemeenschapshuis De Uitkomst, voetbalvereniging De Vense Boys en de gemeenteraad van Gennep, aangevuld door een onafhankelijk voorzitter (J. Welles, persoonlijke communicatie, 4 november 2013).

De Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide (Welles, 2013, p. 2) noemt de volgende wensen van de dorpsgemeenschap die als visie kunnen worden gehanteerd voor de herontwikkeling van het dorpshart:

- *‘De aantrekkelijkheid van het dorpshart vergroten zodat het sociaal klimaat een impuls krijgt doordat de ontmoetingsmogelijkheden van inwoners vergroot worden, de dorpsidentiteit versterkt wordt en de weg naar dorpsactiviteiten vergemakkelijkt wordt*
- *De huidige gemeenschapsaccommodaties voldoen in de toekomst niet of in onvoldoende mate aan de toekomstige wensen en behoeften van verenigingen, activiteitengroepen, initiatiefgroepen of de veranderende bevolkingssamenstelling (ontgroening en vergrijzing)*
- *Behoud en hergebruik van het kerkgebouw is voor veel inwoners erg belangrijk omdat het kerkgebouw een bindend element is van de gemeenschap en karakteristiek is in het dorpsbeeld. Behoud van de kerk als gebouw voor de gemeenschap heeft voor veel inwoners een sociaal-emotionele waarde*
- *Een aanbod van voldoende en betaalbare koop- en huurwoningen voor starters, doorstromers en senioren is een centraal doel van de dorpsgemeenschap’*

1.2 Probleemstelling

Rond het project Hart van Ven-Zelderheide speelt een aantal relevante ontwikkelingen dat behandeld zal worden als onderdeel van de probleemstelling. Allereerst wordt de achtergrond omtrent de kleinekernenproblematiek behandeld. Dit vormt een antwoord op de eerste deelvraag, die luidt: *Wat houdt de kleinekernenproblematiek in Nederland in?* Hiernaast komen de geschiedenis en de recente ontwikkelingen betreffende zelfsturing aan bod.

1.2.1 Kleinekernenproblematiek

Al enige decennia is de leefbaarheid in de kleine kernen van Nederland een terugkerend thema in het publieke debat. Reeds in 1959 publiceerde de Stichting Noord-Groningen een rapport genaamd *Bedreigd Bestaan* (2009). Hierin werd de zorg uitgesproken dat het inwonertal van Noord-Groningse dorpen zou afnemen door het vertrek van voornamelijk hoogopgeleide jongeren. Tevens was men bevreesd voor een verslechtering van het voorzieningenniveau en een daling van de werkgelegenheid.

Deze verwachtingen zijn slechts ten dele uitgekomen. Ten gevolge van een toenemende mobiliteit, verstedelijking en een dalend geboortecijfer zagen vele dorpen hun inwonertal afnemen. Deze bevolkingskrimp leidde veeltijds tot een verschraving van het voorzieningenaanbod, zoals supermarkten, bibliotheken en basisscholen. Geert Mak (1996) beschreef deze ontwikkelingen in het bekende werk *Hoe God verdween uit Jorwerd*.

Dit betekende echter niet dat de leefbaarheid van de woonkernen op het platteland teloorving. Hospers (2012) stelt dat de voorspelde leegloop van het platteland meevalt vanwege de hoge automobilititeit, communicatiemogelijkheden via internet en de hoge sociale cohesie. Steenbekkers & Vermeij (2013) stellen dat de gevreesde teloorgang van het platteland grotendeels uitbleef, maar dat er veeleer sprake was van een stille revolutie. Geleidelijk veranderden de Nederlandse dorpen van karakter door de grotere actieradius van bewoners, het stijgende opleidingsniveau, forensisme en de opkomst van de massamedia.

Thissen (2010) hanteert een tegenovergestelde visie van de veronderstelling dat de beschikbaarheid van voorzieningen in een kleine kern de leefbaarheid waarborgen. Volgens hem is dit een verouderd idee, dat stamt uit de tijd dat dorpen autonoom waren. Autonome dorpen waren woonkernen waarin de bewoners voor hun alledaagse leven primair op hun eigen dorp gericht waren. Heden ten dage zijn de meeste autonome dorpen veranderd in woondorpen. Dit betekent dat mensen primair kiezen om zich in een dorp te vestigen vanwege het woonklimaat en de gemeenschapszin. Hun leefwereld speelt zich af op een bovendorps niveau, voor voorzieningen is men niet meer enkel van de eigen woonkern afhankelijk. De perceptie van veel dorpelingen blijft volgens Thissen achter bij de werkelijkheid. Men blijft vasthouden aan het beeld van een autonoom dorp waarin kosten voor voorzieningen behouden moeten blijven.

Omtrent de relatie tussen de aanwezigheid van een basisschool en de leefbaarheid van een kleine kern bestaan verschillende standpunten (Meesterberends, 2012). Een onderzoek van Tricker (1984) toonde aan dat de sluiting van een dorpschool geen ingrijpende gevolgen voor de gemeenschapsvorming hoeft te hebben, zolang er een andere ontmoetingsplek voor handen is. Hierbij kan gedacht worden aan een dorpshuis, waar de dorpelingen hun sociale contacten kunnen onderhouden. Lyson (2002) daarentegen stelt dat dorpen met een basisschool hogere woningprijzen, betere banen voor de inwoners en een betere gemeentelijke infrastructuur hebben. Het onderzoek van Meesterberends (2012) toonde een positieve relatie aan tussen de aanwezigheid van een

basisschool en de vorming van een lokale identiteit, maar niet tussen de aanwezigheid van een basisschool en de inzet voor het verenigingsleven, interactie tussen de dorpsbewoners, vrijwilligerswerk en lokale activiteiten onder de bewoners.

Demografische ontwikkelingen

De gemeente Gennep behoort tot de Noord-Limburgse regio Maasduinen, waar tevens de gemeenten Bergen en Mook en Middelaar deel van uitmaken. De regio Maasduinen maakt op zijn beurt weer deel uit van de regio Noord-Limburg. Het Rijk, VNG & IPO (2012) categoriseren Noord-Limburg als een zogeheten anticipeerregio. Dit zijn regio's waarin momenteel nog geen bevolkingsdaling optreedt, maar waar beleidsmakers zich bewust dienen te zijn van de aanstaande krimp. In bijlage 5 zijn de demografische kerncijfers over Ven-Zelderheide weergegeven.

In Ven-Zelderheide wijzen de bevolkingsprognoses in de richting van krimp en vergrijzing. In 2008 was het bevolkingsaantal 780, in 2025 bedraagt dit waarschijnlijk 700. Dit is een daling van ongeveer 10%. Het aandeel 75-plussers in Ven-Zelderheide zal met 25% toenemen, namelijk van 40 naar 50. Opvallend is bovendien de afname van het aantal kinderen onder de 12. Dit zal volgens de prognose dalen van 75 naar 45, wat een afname van 40% is (Regio Maasduinen, 2011).

Voor het voortbestaan van basisschool De Vonder is deze ontgroening een relevante ontwikkeling. De instandhoudingsnorm voor basisscholen binnen de gemeente Gennep bedraagt 84 leerlingen (Dekker, 2012). In het schooljaar 2012-2013 telde de school ongeveer 95 leerlingen, waarvan 25% bestond uit Nederlandse kinderen die over de grens in Duitsland woonachtig zijn. Deze kinderen wonen onder andere in de plaatsen Kessel en Gogh. Een toe- of afname van het aantal Nederlandse grensmigranten richting Duitsland heeft invloed op het al dan niet behalen van de instandhoudingsnorm door basisschool De Vonder.

Op de woningmarkt heeft Ven-Zelderheide te maken met ontwikkelingen als gezinsverdunding en vraaguitval. In de Strategische Regiovisie (2010, p. 16) wordt gesteld dat het aantal woningbouwplannen in de regio te groot is en onvoldoende aansluiting vindt bij de vraag. Een groot deel van de plancapaciteit bestaat uit gezinswoningen, waarmee gepoogd wordt gezinnen met kinderen aan te trekken of te behouden. Dit druist niettemin in tegen de demografische tendens. In de Regionale Woonvisie Maasduinen (2011, p. 17) wordt de prioriteit gelegd bij kansrijke nieuwe woonconcepten, alsook woonvormen geschikt voor ouderen.

Ontkerkelijkheid

De provincie Limburg telde 1 januari 2012 volgens het CBS (2013, a) 1.123.075 inwoners. Kregting en Massaar-Remmerswaal (2012, p. 32) vermelden dat op 31 december 2011 in het bisdom Roermond, dat exact overeenkomt met de provincie Limburg, 679.000 personen lid waren van de rooms-katholieke kerk. Dit betekent dat op 1 januari 2012 ongeveer 60,45% van de Limburgse bevolking als rooms-katholiek parochiaan stond geregistreerd. In 1998 bedroeg dit percentage nog 95,3% (Schepens & Spruit, 2001). Hoewel de katholieken nog steeds de meerderheid van de bevolking uitmaken, neemt dit percentage dus gestaag af.

Het aantal parochianen in Ven-Zelderheide is 517, wat neerkomt op 64,63% van alle inwoners. Dit percentage ligt iets hoger dan het Limburgs gemiddelde (P. Arts, persoonlijke communicatie, 14 januari 2014). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de landelijke ligging van Ven-Zelderheide, tezamen met een laag percentage niet-westerse allochtonen.

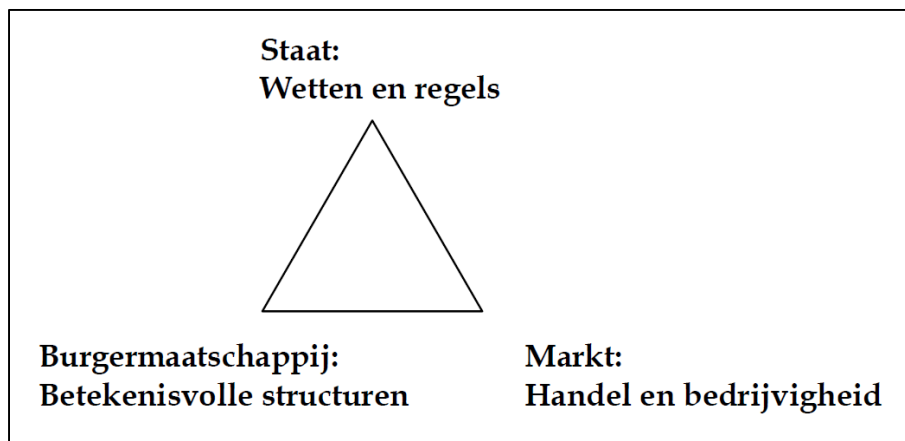
Het regelmatige kerkbezoek in het bisdom Roermond ligt vele malen lager dan het percentage kerkleden. In 2011 bezochten per zondag gemiddeld 53.400 mensen in Limburg een rooms-katholieke viering. Dit komt neer op 4,75% van de totale bevolking. Het ligt in de lijn der verwachting dat zowel het kerklidmaatschap als het kerkbezoek sinds 2011 verder gedaald zijn en in de toekomst verder zullen dalen. Deze dalende kerkgang heeft eveneens gevolgen voor het aantal kerkgebouwen. Het bisdom Roermond schatte in 2011 dat voor 2020 van de 325 Limburgse katholieke kerken er 100 gesloten zouden zijn (Dagblad De Limburger, 19 mei 2011).

1.2.2 Zelfsturing

Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving.

Wanneer mensen zelf vorm geven aan hun toekomst, voegen zij niet alleen waarde toe aan hun eigen leven, maar ook aan de samenleving als geheel. Zo blijven Nederlanders samen bouwen aan een sterk land van zelfbewuste mensen. Een land met een compacte en krachtige overheid, die ruimte geeft en kansen biedt waar het kan en beschermt als dat nodig is, zodat niemand tussen wal en schip raakt. Elke Nederlander moet de kans krijgen om de veranderingen die ons wachten, in zijn eigen leven in te passen.

Deze woorden die koning Willem-Alexander sprak tijdens de Troonrede op 17 september 2013 (Volkskrant) zijn tekenend voor de institutionele verhoudingen in dit tijdsgewricht. De afgelopen jaren vertoont de Nederlandse overheid een terugtrekkende beweging. Dit kan worden geplaatst binnen het concept van de democratische driehoek van Zijdeveld (1999), weergegeven in figuur 3. Zijdeveld onderscheidt drie verschillende instituties, namelijk de staat, de markt en de burgermaatschappij.

Figuur 3. Democratische driehoek. Bron: Reverda (2005).

Thans vermindert de invloed van de staat, terwijl er meer verantwoordelijkheden en taken bij de markt en de burgermaatschappij komen te liggen. Het begin van de traditionele verzorgingsstaat valt terug te voeren tot institutionele ontwikkelingen vanaf de industriële revolutie (Veldheer, Jonker, van Noije & Vrooman, 2012). Tot in de negentiende eeuw lag de hoofdverantwoordelijkheid voor maatschappelijke taken grotendeels bij de markt en de burgermaatschappij. De overheid had

beperkte taken, waardoor zij als nachtwakersstaat kon worden getypeerd. Slechts enkele basisverantwoordelijkheden werden door de staat ter hand genomen, zoals landsverdediging, zeekering en bewaring van de openbare orde. Dit worden *collectieve goederen* genoemd.

Sociale taken lagen bij kerkelijke instellingen, liefdadigheidsorganisaties en familie. Burgers organiseerden indertijd hun eigen instituties, zoals ambachtsgilden en markegenootschappen voor het beheer van gemeenschappelijke weidegronden (De Moor, 2012). Vanaf het einde van de negentiende eeuw ontstond onder invloed van progressief-liberaal, sociaaldemocratisch en christendemocratisch gedachtegoed het besef dat de overheid maatschappelijke taken naar zich toe diende te trekken. Veldheer et al. (2012) noemen voor deze institutionele verschuiving de volgende oorzaken:

- Maatschappelijke ontwikkelingen → De kapitalistische economie leidde tot een opschaling van de economische markten, waardoor politieke beslissingen almaar meer op het nationale niveau kwamen te liggen. De lokale burgermaatschappij-instellingen hadden onvoldoende capaciteiten om sociale taken te dragen. Daarnaast ontstonden nieuwe belangengroepen, doordat de protestantse middenklasse, de katholieken en de arbeiders zich emancipeerden.
- Marktimperfecties → Onvolkomenheden van marktactoren die door de overheid werden ondervangen, resulteerden in een gezondere en beter opgeleide bevolking. Dit bevorderde de nationale productiecapaciteit.
- Rechtsbeginselen → De notie van sociale grondrechten werd overheersend. Burgers hadden recht op werkgelegenheid, bestaanszekerheid, onderwijs en een goed leefmilieu. Deze rechten werden in 1983 opgenomen in de Nederlandse grondwet. Hierbij werd er wel van uitgegaan dat de burgers zelf het redelijke deden om in hun sociale grondrechten te voorzien, vooraleer een beroep te doen op de overheid.

Vooraf na de Tweede Wereldoorlog kwamen in Nederland uitgebreide collectieve voorzieningen tot stand in de zorg, de sociale zekerheid en het onderwijs (Veldheer et al., 2012). De vroegere nachtwakersstaat transformeerde tot 'vadertje staat'. Tonkens (2008) typeert de positie van burgers in deze verzorgingsstaat als *passief burgerschap*. Door middel van een progressief belastingstelsel voerde de staat een grootschalige inkomenshervreiding in. Gedurende de twintigste eeuw nam het percentage overheidsuitgaven van het nationale inkomen sterk toe. Een mogelijke verklaring hiervoor is het substitutie-effect, wat betekent dat wanneer de overheid besluit op te treden, de burgers hun eigen inspanning verkleinen. Het nettorendement van de overheidsinterventie is daardoor lager dan verwacht. De zelfredzaamheid van de burgers vermindert en de afhankelijkheid van de staat neemt toe (Hoogerwerf & Herweijer, 2008). De filosoof Achterhuis (1988) sprak van een 'markt van welzijn en geluk'; het aanbod van de verzorgingsstaat scheidt haar eigen vraag door een aanzuigende werking.

In de jaren tachtig en negentig komt de dominante overheidsrol binnen de institutionele verhoudingen ter discussie te staan. Er was sprake van overmatig gebruik van de verzorgingsstaat, wat de financiële houdbaarheid van het socialezekerheidsstelsel onder druk zette. Een reactie hierop was de introductie van marktprikkels in de publieke sector in de vorm van Nieuw Overheidsmanagement. De overheid werd gezien als een bedrijf dat producten en diensten aanbiedt, waarbij de burgers cliënten zijn (Veldheer et al., 2012). Deze machtsverschuiving van de staat richting de markt werd voorgestaan door de neoliberale stroming van onder meer Milton Friedman en Friedrich von Hayek. In het kader van Nieuw Overheidsmanagement diende de werking van de

overheid efficiënter te worden. Daarenboven werden meerdere overheidsorganen geprivatiseerd, zoals het openbaar vervoer, postbezorging en telecommunicatie. Van burgers werd meer zelfredzaamheid verwacht en minder afhankelijkheid van de staat (Tonkens, 2008).

Aan het begin van de 21^e eeuw komen er stemmen op die de rol van de burgermaatschappij benadrukken. Deze zou een dominantere rol moeten krijgen ten opzichte van de markt en staat. Een denker die deze machtsverschuiving aanhangt is Blond (2010). Een *'grote samenleving'* (Big Society) zou tegenwicht moeten bieden aan een te overheersende overheid. Deze notie is overgenomen door het Britse liberaal-conservatieve kabinet van David Cameron, dat aantrad in 2010 (Veldheer et al., 2012). De veranderende verhouding tussen staat, markt en burgermaatschappij kan goeddeels worden toegeschreven aan een toename van de emancipatie van bepaalde bevolkingsgroepen (vrouwen, arbeiders) en het gemiddelde opleidingsniveau. Dit leidt tot mondiger en kritischer burgers, waardoor de dominante overheidsrol niet langer als vanzelfsprekend wordt gezien. Hiervoor in de plaats komt actief burgerschap, wat behelst dat burgers op een bepaalde manier bijdragen aan de maatschappij.

Door de eeuwen heen zijn er steeds instituties uit de burgermaatschappij blijven bestaan die maatschappelijke taken op zich nemen. Een bekend voorbeeld hiervan is de uitvaartverzorgers DELA (Draagt Elkanders Lasten), dat een coöperatie is. Volgens de Moor (2012) dienen de voordelen van collectiviteiten herontdekt te worden door de burgers. De overheid dient een toepasselijk juridisch kader te ontwikkelen, teneinde de zelfsturingsinitiatieven te faciliteren.

Een complicerende factor bij de toenemende verantwoordelijkheden voor de burgermaatschappij is de arbeidsparticipatie die de afgelopen decennia aanzienlijk is toegenomen. In 1970 was 59% van de 15- tot 65-jarigen in Nederland actief op de arbeidsmarkt, in 2008 was dat 70% (Kösters, den Boer & Lodder, 2009). Vele gezinnen met kinderen bestaan thans uit tweeverdieners. Dit bemoeilijkt de uitvoering van maatschappelijke taken door burgers, er is immers minder vrije tijd besteedbaar. Hierdoor ontstaat het gevaar dat actieve burgers overbelast raken, doordat zij verondersteld worden een voltijd baan, het gezinsleven en maatschappelijke taken te combineren (Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2006). Veldheer et al. (2012) concluderen daarenboven dat ondanks de lippendienst die overheden bewijzen aan zelfsturing, er de afgelopen decennia weinig extra ruimte is geboden aan burgers om taken te ontplooiën. Belastingverlaging of versoepeling van regels zijn veelal uitgebleven, de gemeentelijke heffingen namen in 2012 met enkele procenten toe. Een valkuil voor gemeenten is het afstoten van taken richting burgers uit financiële motieven zonder hier een tegenprestatie tegenover te zetten (Veldheer et al., 2012). Veldhuijzen & de Zeeuw (2013) vermelden tevens dat er gevaar schuilt in de toerekenbaarheid van burgerinitiatieven wanneer er falen optreedt. Wanneer een burgercollectief zowel de baten als de risico's op zich neemt, kunnen de maatschappelijke gevolgen groot zijn. De overheid is dan immers niet langer aanwezig om de continuïteit te waarborgen.

Een beleidsontwikkeling die samenhangt met de actuele institutionele verschuivingen is de aanstaande decentralisatie van overheidstaken in Nederland. Meerdere zorgtaken, zoals jeugdzorg, arbeidsparticipatie en extramurale zorg, worden in 2015 van rijksniveau overgeheveld naar gemeenten (Movisie, 2013). Men denkt hiermee efficiënter te kunnen werken doordat gemeenten beter in staat zijn maatwerk te leveren vanwege de korte afstand tot burgers. Ook verwacht men een grotere inbreng van de zelfredzaamheid van burgers en hun sociale netwerken.

1.3 Doelstelling

Het gebied waarop dit onderzoek primair is gericht, is als volgt afgebakend: het Hart van Ven-Zelderheide bestaat uit de onbebouwde akker aan de Kerkvonder, basisschool De Vonder, de Antoniuskerk en de aanliggende begraafplaats. Het onderzoek beperkt zich echter niet tot dit gebied, aangezien ook daarbuiten factoren meespelen die relevant zijn voor het Hart van Ven-Zelderheide, zoals de ontwikkelingen rond Gemeenschapshuis De Uitkomst.

Het onderzoeksdoel van deze masterscriptie is tweeledig. Enerzijds is het doel praktisch van aard; het onderzoek is gericht op de vervaardiging van schetsontwerpen voor de inrichting van het te ontwikkelen gebied. Anderzijds wordt in deze masterscriptie gestreefd naar het verkennen van de mogelijkheden waarop zelfsturing kan worden ingezet voor het omgaan met kleinekernenproblematiek ten tijde van een zich terugtrekkende publieke sector. Er wordt onderzocht op welke wijze de burgermaatschappij verantwoordelijkheid kan dragen voor de ontwikkeling en het beheer van het Hart van Ven-Zelderheide. De onderdelen hiervan zijn het multifunctionele centrum, een eventuele ontwikkeling richting een integraal kindcentrum, alsmede een parkachtig gebied op de huidige akker.

De doelstelling van deze scriptie is als volgt: *Het doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in de mogelijkheden voor het inzetten van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling in kleine kernen, door na te gaan in hoeverre aspecten van de zelfsturingstheorie van toepassing zijn op de casus Hart van Ven-Zelderheide.*

Het eerste deel van de doelstelling, *inzicht verkrijgen in de mogelijkheden voor het inzetten van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling in kleine kernen*, bevat het externe doel van het onderzoek. Het externe doel van een onderzoek duidt op de bijdrage die een onderzoeker wil leveren aan iets buiten het onderzoek, oftewel het doel van het onderzoek. Het tweede deel van de doelstelling, *na te gaan in hoeverre aspecten van de zelfsturingstheorie van toepassing zijn op de casus Hart van Ven-Zelderheide*, is het interne doel van dit scriptieonderzoek. Dit is het doel binnen het onderzoek, ofwel de kennis die verzameld dient te worden teneinde het externe doel te bereiken (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 16).

Teneinde het onderzoek af te bakenen, wordt het domein en het beweerd van dit scriptieonderzoek vastgesteld. Het domein is het deel van de werkelijkheid waarover een uitspraak wordt gedaan (Verschuren & Doorewaard, 2007). Het beweerd is hetgeen men van het domein wil zeggen of weten. Dit scriptieonderzoek hanteert zelfsturing in kleine kernen als domein. De casus Hart van Ven-Zelderheide is hierbij de context waarin de empirische gegevens verzameld worden. Het beweerd omhelst de mogelijkheden waarmee zelfsturing kan worden ingezet om gebiedsontwikkeling in kleine kernen tot stand te brengen.

1.4 Relevantie

In deze paragraaf zal zowel de maatschappelijke als de wetenschappelijke relevantie van dit scriptieonderzoek worden beschreven. Dit onderzoek is deels praktijkgericht omdat er wordt gestreefd een oplossing voor een probleem te vinden. Het gaat hier om het in kaart brengen van de wensen van de Ven-Zelderheidenaren over de toekomstige inrichting van een dorpshart. Anderzijds is het een theoriegericht onderzoek, omdat er wordt gepoogd kennis, inzichten en informatie te genereren die bijdragen aan de oplossing van het probleem (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 33). Theoretische aspecten worden gebruikt voor de bestudering van de empirie. Hierdoor heeft dit onderzoek een hybride karakter.

1.4.1 Maatschappelijke relevantie

Van Thiel (2007) definieert maatschappelijke relevantie als de mate waarin een onderzoek bijdraagt aan het beantwoorden van maatschappelijke of praktische problemen. 't Hart, Boeije & Hox (2005) dichten een onderzoek maatschappelijke relevantie toe wanneer het een bredere relevantie of bruikbaarheid heeft dan voor enkel de direct aanwijsbare betrokkenen.

Dit scriptieonderzoek is maatschappelijk gezien relevant voor de instandhouding van de leefbaarheid in de kleine kernen op het Nederlandse platteland. Kleinekernenproblematiek wordt weliswaar al tientallen jaren onderzocht, maar de afgelopen jaren zijn de verantwoordelijkheden steeds meer van de staat naar de burgermaatschappij verschoven. Er is nog weinig ervaring met zelfsturing door gemeenschappen, in combinatie met een faciliterende overheidsrol. Door middel van dit scriptieonderzoek kan worden achterhaald hoe zelfsturing kan leiden tot het behoud en de verbetering van de leefbaarheid in kleine kernen.

1.4.2 Wetenschappelijke relevantie

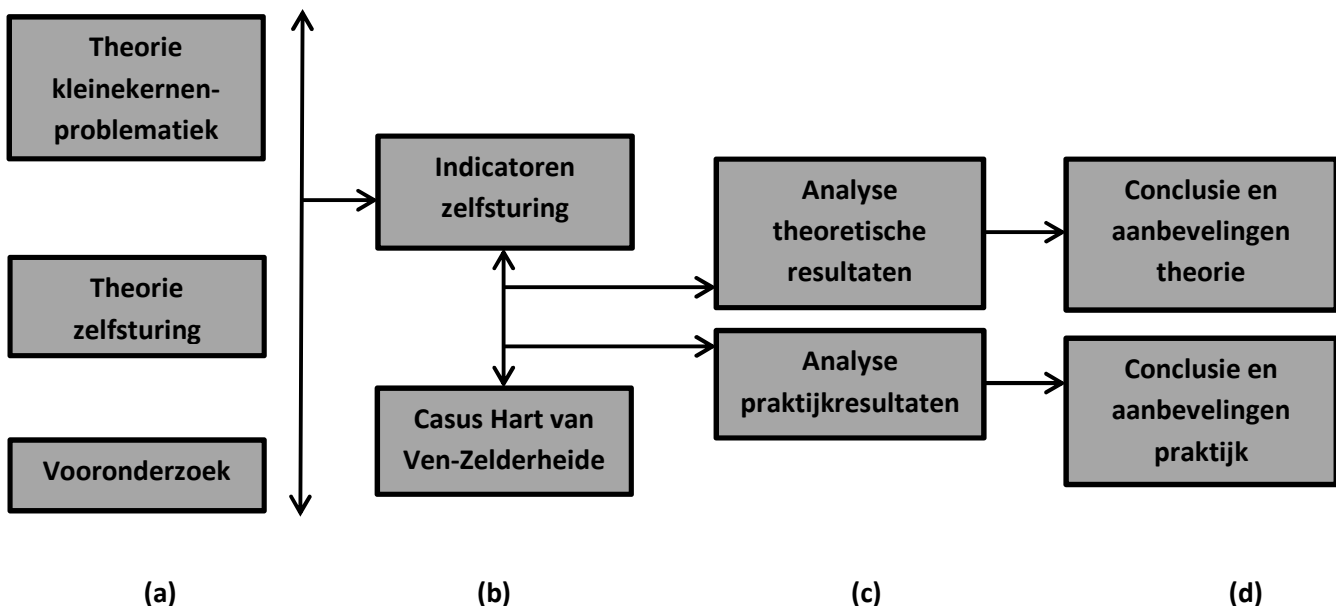
't Hart, Boeije & Hox (2005) stellen dat een onderzoek wetenschappelijke relevantie bezit wanneer het bestaande onderzoek tekortschiet en bepaalde aspecten onvoldoende onderzocht zijn. Volgens Van Thiel (2007, p. 21) is de wetenschappelijke relevantie van een onderzoek afhankelijk van 'de mate waarin de te verwerven kennis zal bijdragen aan de bestaande kennis over een bepaald onderwerp'. Vanuit dit oogpunt bezit deze masterscriptie relevantie omdat er een leemte in de kennis wordt opgevuld. Er bestaan reeds zelfsturingstheorieën, maar deze zijn nog weinig toegepast op casussen omtrent gebiedsontwikkeling en kleinekernenproblematiek. Door theorieën in te zetten bij empirische gegevensverzameling kan het wetenschappelijke bestand van planologische kennis worden uitgebreid. De hoofdvraag van het onderzoek is weliswaar gericht op een specifieke casus, maar in de conclusie en aanbevelingen zullen de bevindingen worden geabstraheerd tot het algemene niveau van kleine kernen in Nederland.

1.5 Onderzoeksmodel

Om de opzet van het onderzoek schematisch weer te geven is een onderzoeksmodel opgesteld. Het onderzoeksmodel toont de stappen die in dit scriptieonderzoek worden gezet om de gewenste doelstelling te bereiken. De verticale dubbele pijl in figuur 4 duidt op een confrontatie van meerdere elementen. Een horizontale enkelvoudige pijl betekent 'hieruit kan worden geconcludeerd of afgeleid' (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 83).

Vooraleer een onderzoeksmodel wordt uiteengezet, dient te worden vastgesteld wat het onderzoeksobject in kwestie is. Een onderzoeksobject is een verschijnsel in de empirische werkelijkheid dat bestudeerd wordt en op grond waarvan het betreffende onderzoek uitspraken doet (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 69). In dit scriptieonderzoek is het onderzoeksobject het project Hart van Ven-Zelderheide.

Het onderzoeksmodel in figuur 4 kan als volgt worden verwoord: Een bestudering van theorie aangaande kleinekernenproblematiek en zelfsturing gecombineerd met een vooronderzoek omtrent de context van het Hart van Ven-Zelderheide, leidt tot (b) de indicatoren die worden gehanteerd voor de empirische toetsing/confrontatie van zelfsturingstheorieën aan het project Hart van Ven-Zelderheide. Dit resulteert in een (c) analyse van enerzijds de theoretische resultaten en anderzijds de praktijkgerichte resultaten, wat uitmondt in (d) conclusies en aanbevelingen voor zowel de theoretische kant, te weten zelfsturende gebiedsontwikkeling in kleine kernen, als de praktische kant, in de vorm van schetsontwerpen voor de herinrichting van het Hart van Ven-Zelderheide.

Figuur 4. Onderzoeksmodel. Bron: Auteur (2013).

1.6 Vraagstelling

Voor dit onderzoek zijn naast de centrale vraag vijf deelvragen opgesteld. Deze deelvragen dragen bij aan de beantwoording van de centrale vraag. De overkoepelende vraag die in dit masterscriptieonderzoek wordt gehanteerd is de volgende:

Wat zijn de mogelijkheden voor het bestrijden van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide ten tijde van een terugtrekkende publieke sector en een toenemende nadruk op zelfsturing?

Deze hoofdvraag is uitgesplitst in de onderstaande deelvragen:

1. Wat houdt de kleinekernenproblematiek in Nederland in?
2. Welke vormen van zelfsturing bestaan er en welke van de theorieën is relevant voor de casus Hart van Ven-Zelderheide?
3. Welke wensen en verlangens leven er onder de bewoners van Ven-Zelderheide met betrekking tot de invulling van het toekomstige dorpshart?
4. Welke alternatieven voor de inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide komen overeen met de wensen van de inwoners?
5. Wat is de houding van de inwoners van Ven-Zelderheide ten opzichte van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling?

Het antwoord op deze vraagstelling leidt tot het bereiken van de doelstelling van dit onderzoek. Deelvraag 1 en 2 kunnen worden verbonden aan onderdeel a in het onderzoeksmodel in figuur 4. Ze hebben betrekking op het theoretisch kader. Deelvraag 3 en 5 komen overeen met onderdeel b in het onderzoeksmodel, waarmee de indicatoren uit de theorie worden getoetst aan het onderzoeksobject. Ten slotte kan deelvraag 4 onder onderdeel c en d geschaard worden, waarin de analyse van de resultaten leidt tot aanbevelingen voor de praktijk.

Het antwoord op deelvraag 1 wordt gegeven in paragraaf 1.2.1. Paragraaf 2.1 behandelt vervolgens de tweede deelvraag. In hoofdstuk 4 komt de beantwoording van deelvraag 3 en 4 aan bod. Ten slotte wordt in hoofdstuk 5 ingegaan op deelvraag 5.

1.7 Begripsbepalingen

Voor het uitvoeren van het empirische onderzoek is een nauwkeurige omschrijving van de relevante kernbegrippen noodzakelijk. Hiermee wordt vermeden dat er onduidelijkheden ontstaan over de in dit onderzoek gehanteerde betekenis van de begrippen (Vennix, 2010, p. 174). In deze paragraaf wordt een theoretische definitie gegeven van de kernbegrippen die in de vraagstelling naar voren kwamen.

Zelfsturing

Om dit kernbegrip te definiëren wordt een zogeheten stipulatieve definitie gehanteerd. Volgens Verschuren & Doorewaard (2007, p. 136) formuleert de onderzoeker bij een stipulatieve definitie zelf een omschrijving van een kernbegrip dat specifiek is toegesneden op het betreffende onderzoek. In dit onderzoek wordt onder zelfsturing het volgende verstaan: 'het door de burgermaatschappij initiëren en uitvoeren van maatschappelijke taken en verantwoordelijkheden, al dan niet voorheen uitgevoerd door de overheid.'

Kleinekernenproblematiek

Voor deze term wordt eveneens een stipulatieve definitie opgesteld. Onder kleinekernenproblematiek wordt in dit scriptieonderzoek 'het geheel aan problemen die een nadelige uitwerking hebben op de leefbaarheid van kleine kernen' verstaan. De grens voor het inwonertal van kleine kernen is afkomstig van Vliegen en van Leeuwen. Volgens Vliegen en van Leeuwen (2005) telt een kleine kern 500 tot 2000 inwoners en een zeer kleine kern minder dan 500 inwoners. Dit onderzoek beschouwt alle woonkernen met minder dan 2000 inwoners als een kleine kern.

Gebiedsontwikkeling

Volgens de Zeeuw (2007, p. 24) is gebiedsontwikkeling 'de kunst van het verbinden van functies, disciplines, partijen, belangen en geldstromen, met het oog op de (her)ontwikkeling van het gebied'.

Publieke sector

Flynn (2007, p. 2) definieert de publieke sector als 'die delen van de economie die in eigendom zijn van de staat of verbonden zijn met de staat, alsook die delen die worden gereguleerd en/of gesubsidieerd in het algemeen belang'.

Burgermaatschappij

Voor het begrip burgermaatschappij wordt in dit onderzoek een reeds bestaande definitie van Dekker (2002) gebruikt. Dekker definieert de burgermaatschappij als 'het institutionele domein van vrijwillige associaties, waar we publieke opinievorming en de vorming van sociaal kapitaal van verwachten.'

2 Theorie

In paragraaf 2.1 zal het theoretisch kader voor deze masterthesis uiteengezet worden. Paragraaf 2.2 behandelt het conceptueel kader.

2.1 Theoretisch kader

Deze paragraaf behandelt de tweede deelvraag: *Welke vormen van zelfsturing bestaan er en welke van de theorieën is relevant voor de casus Hart van Ven-Zelderheide?*

De verminderende invloed van de publieke sector vergt meer initiatief en eigen verantwoordelijkheid vanuit en ondersteuning van de burgers. In de Troonrede van 2013 werd dit omschreven als een participatiesamenleving. Zelfsturing is een veelgenoemd begrip in de context van het mobiliseren van burgerkracht in dorpsgemeenschappen. Er bestaan meerdere benaderingen voor de zelfsturingstheorie. Theorieën zijn volgens Swanborn (1981, p. 97) 'uitgangstelsels die dienen om beschrijvingen, voorspellingen en verklaringen van de werkelijkheid mogelijk te maken'. In het onderstaande gedeelte zullen enkele theorieën worden uiteengezet, waarna er twee zullen worden geselecteerd die als rode draad worden gehanteerd bij de gegevensvergarig voor de casus Hart van Ven-Zelderheide.

2.1.1 Cornelis' zelfsturing

Een van de benaderingen voor zelfsturing is de indeling in stabiliteitslagen van de filosoof Arnold Cornelis (1934-1999). In *Logica van het gevoel* (1988) beschrijft hij de idee dat ieder mens een eigen logica van het gevoel bezit. Middels deze gevoelslogica kan de mens zichzelf leren te sturen en hiermee nieuwe mogelijkheden ontdekken. Dit proces kan enkel slagen indien de emoties in drie zogeheten stabiliteitslagen genesteld zijn. Deze stabiliteitslagen hebben elk hun eigen gevoelslogica. De volgende stabiliteitslagen worden onderscheiden:

- De stabiliteitslaag van het **natuurlijk systeem**, waarin een individu weliswaar waarneemt, maar zichzelf niet stuurt. Er voltrekt zich geen leerproces waarbij men zichzelf of de omgeving actief verandert. Door Cornelis (1988, p. 367) wordt deze stabiliteitslaag aangeduid als naturalistisch. De menselijke leercapaciteiten blijven verborgen, de mens is instinctmatig zoekend naar veiligheid en geborgenheid.
- De stabiliteitslaag van het **sociale regelsysteem**, waarin het natuurlijke systeem is ingepast. In het sociale regelsysteem zijn mensen in staat tot leren door maatschappelijk bekwaam te handelen binnen de heersende normen en voorschriften. Er bestaat echter geen mogelijkheid tot zelfsturing omdat de handelingen van een individu worden gereguleerd door deze normen en wetgeving van het sociale regelsysteem. Het sociale regelsysteem genereert een eenrichtingsinformatiestroom vanuit het normatieve systeem richting de ontvangende mens. Wetgeving en rationaliteit staan centraal in deze stabiliteitslaag, hierin ontwikkelt het wetenschappelijk denken zich. Cornelis (1988, p. 341) typeert deze mens als de 'zwijgende', 'gehoorzame' of de 'gedisciplineerde mens'. Dit menstype wordt gestuurd in plaats van dat het zichzelf stuurt. Deze stabiliteitslaag wordt door Cornelis (1988, p. 367) aangemerkt als structuralistisch.
- De stabiliteitslaag van de **communicatieve zelfsturing**. Op dit niveau zijn mensen communicatief zelfsturend en zijn zij in staat de almaar complexere en sneller veranderende wereld te duiden, te sturen en waar mogelijk te corrigeren. Sturingsinzicht wordt verkregen

door communicatieve boodschappen te zenden, hier terugmelding op te ontvangen, en de nieuw verkregen inzichten te verwerken tot nieuwe waarden (Custers & Schmitz, 2012). Mensen produceren zelf informatie in plaats van informatie die vanbuiten komt. Cornelis (1988, p. 354) definieert een natuurlijk leerproces als 'alle leren dat gericht is op de ontwikkeling van de eigen identiteit als zelfsturend en zelforganiserend vermogen. Hiertoe behoren eveneens de vermogens om 'zelf initiatieven te ontplooien, plannen te maken en uit te voeren'. Communicatie wordt door Cornelis (1998, p. 367) gedefinieerd als 'de verbinding tussen identiteit en structuur en hun onderlinge beïnvloeding als dubbele sturing'. Het menselijk handelen wordt niet langer gedetermineerd door sociale regels, maar doordat zowel individuen als de samenleving de leiding hebben kan men voortdurend betekenis toekennen aan de hen omringende wereld. Mensen hebben elkaar nodig en ontwikkelen gezamenlijk een nieuwe identiteit. Communicatie is essentieel voor de totstandkoming van een zelfsturende samenleving. Ook is communicatie sturend voor leerprocessen die gericht zijn op het toekennen van betekenis en zingeving aan de handelingen die wij uitvoeren. Zelfsturing behelst volgens Custers et al. (2009, p. 8) 'dat de overheid en de maatschappelijke partners ruimte geven op het openbare domein aan gemeenschappen (dorpen en kernen) en kleinere sociale verbanden zoals verenigingen, gezinnen en individuen om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de kwaliteit van hun eigen leven en leefomgeving'. Terugmelding draagt bij aan het ontstaan van krachtige sociale verbanden, waardoor zowel de mens als de maatschappij het stuur terug in handen krijgen. De derde stabiliteitslaag is derhalve wezenlijk voor de ontwikkeling van zelfsturende gemeenschappen.

De logica van het gevoel stelt mensen in staat bij de overgang naar een nieuwe fase een kennissprong te maken die resulteert in een nieuw type mens en samenleving (Custers & Schmitz, 2012, p. 96). Bij een overgang verdwijnt het voorgaande systeem niet, maar wordt het bijgestuurd en aangepast. De drie onderscheidenlijke stabiliteitslagen sluiten elkaar derhalve niet uit, maar vormen een aanvulling. In tabel 1 zijn de kenmerken van de drie stabiliteitslagen weergegeven.

Het natuurlijk systeem was leidend in de prehistorie, de oudheid en de middeleeuwen. De gevoelens van veiligheid en geborgenheid werden gevonden binnen gesloten identiteiten en de mythen en godsdiensten. Hierdoor blijft de eigen identiteit van de mens verborgen.

Vanaf de Verlichting maakten de sociale regelsystemen opgang, deze waren gericht op integratie binnen de systemen. Deze stabiliteitslaag werd bestendigd tijdens het modernisme. Volgens Cornelis was de 20^e eeuw een samenzwering tegen het gevoel. In de wetenschap werden uitspraken aangaande het gevoel als subjectief, irrationeel en ongeldig beschouwd (Van der Zouwen, 2010). De rationaliteit van het sociale regelsysteem resulteerde in een sterk gespecialiseerde wetenschap. De tijd van het modernisme ging uit van sterke externe sturing: mensen werden gedwongen te gehoorzamen aan de sociale regels (Kamp, 1998). Individuen dienden zich te conformeren aan het regelsysteem. Emoties als gelijkheid en rechtvaardigheid speelden weliswaar een rol, maar deze werden afgedwongen door regels in plaats van vertrouwen. Macht zorgde voor de instandhouding van de sociale regels. In extreme vorm werd dit zichtbaar in de totalitaire regimes in de 20^e eeuw. In gewonere vorm geschiedde dit in de jaren 60 en 70 toen de overheid vele maatschappelijke taken naar zich toetrok, waardoor de creativiteit en de initiatiefrijke uit de burgers werd gehaald (Custers et al., 2009).

Cornelis voorspelde dat de 21^e eeuw in het teken staat van zelfsturing, de mens wordt 'baas in eigen brein'. Burgers maken een emancipatiebeweging door. Zij nemen niet langer een passieve rol aan, maar een actieve rol. Hiervoor zou er eerst een cultuuromslag moeten plaatsvinden, waarin mensen wennen aan het verdwijnen van externe sturing. Dit wordt mede veroorzaakt door de steeds mondiger wordende burger die regie over zijn eigen leven wil voeren. Het poldermodel is volgens Cornelis een reeds geslaagd voorbeeld van communicatieve zelfsturing, waardoor het sociale regelsysteem wordt doorbroken. Custers et al. (2009) noemen de huidige bestuurlijke decentralisaties een onderdeel van de culturele kennisomslag naar communicatieve zelfsturing. Volgens hen wordt een sociaal systeem intelligenter naarmate het gedecentraliseerder wordt, omdat het aantal beslispunten voor besturing toeneemt als gevolg van de intermenselijke communicatie. Hierdoor is de mens niet langer het eindpunt van een beslissing, maar het vertrekpunt (Custers et al., 2009). Doordat de beslissingspunten bij individuen en de samenleving komen te liggen, verschuiven er verantwoordelijkheden van de staat en markt naar de burgermaatschappij.

Ook sociale cohesie is een begrip dat kan worden geplaatst binnen de theorie van Cornelis. Schuyt (1997, p. 18) omschrijft sociale cohesie als 'de interne bindingskracht van een sociaal systeem'. Vaak wordt sociale cohesie als wenselijk fenomeen gezien en benoemd als sociaal kapitaal. In gebieden met veel sociaal kapitaal zouden mensen veiliger, gezonder en gelukkiger leven dan in gebieden met weinig sociaal kapitaal (Putnam, 2000). De geborgenheid uit de natuurlijke stabiliteitslaag in tabel 1 geeft uitdrukking aan de behoefte aan sociale samenhang. Ook de eigen identiteit van de mens uit de communicatieve stabiliteitslaag kan worden verbonden met sociale cohesie. De communicatieve mens stuurt op een eigen identiteit die tot stand komt door terugmelding met andere mensen.

Tabel 1. Kenmerken stabiliteitslagen. Bron: Cornelis (2000).

Stabiliteitslaag	Bestaat uit	Gevoelslogica stuurt op	Zelfsturing	Periode	Menstype
Natuurlijk systeem	Veiligheid en geborgenheid	Afhankelijkheid	Nee	Prehistorie, oudheid en middeleeuwen	Verborgen mens
Sociaal regelsysteem	Rationaliteit	Integratie in systeem	Nee	Verlichting en moderniteit	Zwijgende mens
Communicatieve zelfsturing	Sturingsinzicht en communicatie	Eigen identiteit van de mens	Ja	21 ^e eeuw	Sturende mens

2.1.2 Communicatief handelen van Habermas

De Duitse filosoof Jürgen Habermas is vooral bekend om zijn theorie van de publieke sfeer (openbaarheid). Voor een optimale openbaarheid is een ruimte vereist waarbinnen rationeel discussies gevoerd kunnen worden, gevrijwaard van machtsinvloeden (Kunneman, 1983).

De moderne samenleving kan volgens Habermas worden onderverdeeld in de *leefwereld* en de *systemwereld*. Custers en Schmitz (2012, p. 100) definiëren de leefwereld als 'de handelingsruimte waarin mensen (communicatief) handelen tegen de achtergrond van een gedeelde en door de betrokkenen beaamde consensus'. In andere bewoordingen is de leefwereld de omgeving waarin het leven van alledag zich afspeelt. Bovendien kan de leefwereld worden vergeleken met de institutionele sfeer van de burgermaatschappij, zichtbaar in de democratische driehoek (figuur 3, pagina 5). De systeemwereld kan worden gezien als de markt- en de staatsfeer.

Habermas (1981) maakt onderscheid tussen drie vormen van menselijk handelen.

De eerste vorm is **instrumenteel handelen**, dit behelst het realiseren van vooraf omschreven doelen. Instrumenteel handelen is derhalve gebonden aan technische regels en het gebruik van arbeidsinstrumenten (Achterhuis, Sperna Weiland, Teppema & de Visscher, 2005).

Daarnaast bestaat er **strategisch handelen**, waarbij een individu binnen zijn sociale omgeving zijn privédoelen wil bereiken. Strategisch handelen heeft weliswaar betrekking op andere mensen, maar is niet gericht op het bereiken van consensus met anderen. Personen trachten hun eigenbelang na te streven, waarbij macht het coördinatiemechanisme is (Van der Heijden, 2001). Er kan een tweedeling gemaakt worden in openlijk en bedekt strategisch handelen. Openlijk strategisch handelen is bijvoorbeeld concurrentie op een markt, terwijl het opzettelijk verkeerd voorlichten van iemand bedekt strategisch handelen is.

Communicatief handelen daarentegen is niet zozeer doelgericht, maar gericht op het bereiken van overeenstemming met andere actoren op basis van een deugdelijke argumentatie (Van der Heijden, 2001). De dialoog staat centraal bij het ontwikkelen van een gedeeld begrip tussen mensen. Om tot consensus te komen binnen de betreffende handelingssituatie is communicatie het heersende coördinatiemechanisme. Vooraleer een gedeeld begrip te ontwikkelen, dient allereerst erkend te worden dat er noodzaak is tot handelen. Dit vindt plaats binnen de onproblematische achtergrond van de leefwereld. Vervolgens is het nodig een subjectieve definitie tot stand te brengen tussen meerdere personen. De derde stap behelst het definiëren van de handelingssituatie 'in de sociale dimensie of in termen van de sociale wereld, in normatieve termen' (Koningsveld & Mertens, 1986, p. 84).

Habermas dicht taal een belangrijke rol toe in het communicatieve handelingsproces. Een taalhandeling kan gecategoriseerd worden in twee gedeelten. Het zogeheten propositionele gedeelte doet een uitspraak over een stand van zaken, terwijl het performatieve gedeelte aan de toehoorder verduidelijkt hoe deze stand van zaken dient te worden opgevat (Achterhuis et al., 2005). Eveneens stelt Habermas dat een spreker de inhoud van zijn taalhandeling overbrengt via geldigheidsaanspraken binnen het performatieve taalhandelingsgedeelte. Er bestaan drie vormen van geldigheidsaanspraken, te weten de waarheid van uitspraken, de juistheid van normen en de waarachtigheid van uitingen. Middels deze geldigheidsuitspraken kan een taalhandeling worden geanalyseerd op de mate van rationele argumentatie (Kunneman, 1983). Om een gedegen argumentatie te bewerkstelligen, moeten de gedane uitspraken kritiseerbaar zijn. Het communicatieve handelingsniveau, ook wel het *discours* genoemd, kan slechts eerlijk zijn wanneer de deelnemers een gelijke kans hebben in de discussie en wanneer zij gehoord worden. Er mogen geen machtsverschillen bestaan in het discours. Doordat de taalhandelingen kritiseerbaar zijn, is het voor de gespreksdeelnemers mogelijk de uitspraken ter discussie te stellen. Waarheid, juistheid en waarachtigheid vormen volgens Habermas rationele beoordelingsmaatstaven, waaraan de geldigheid van argumenten getoetst kan worden.

Volgens Habermas is de leefwereld gegrondvest op communicatief handelen als coördinatiemechanisme. De systeemwereld daarentegen is gebaseerd op strategisch handelen, waarbij door middel van geld, dwang, en misleiding de gewenste doelen worden bereikt. In de systeemwereld worden van bovenaf middels anonieme mechanismes de handelingen in de leefwereld gestuurd en gecoördineerd, zonder dat er kans wordt geboden consensus te bereiken (Custers & Schmitz, 2012).

Habermas' theorie stelt dat op een zeker ogenblik in de Westerse wereld de leefwereld en de systeemwereld losgekoppeld van elkaar zijn, waarna de systeemwereld met geweld de leefwereld is binnengedrongen en deze heeft gekoloniseerd. In traditionele samenlevingen vallen de systeemwereld en de leefwereld nog met elkaar samen. Hier is sprake van een collectief gedeelde, homogene leefwereld. Door een complexer wordende en segmenterende maatschappij ontstaat er een differentiatie tussen de systeemwereld en de leefwereld (Kunneman, 1983). De betekenisvolle structuren uit de burgermaatschappij, zoals saamhorigheid, toerekenbaarheid en communicatieve vaardigheden, worden verdrongen door commerciële en gebureaucratiseerde systemen. Strategisch handelen wordt ingezet om vraagstukken op te lossen die feitelijk vanuit communicatief handelen zouden moeten worden benaderd. Custers & Schmitz (2012) stellen dat de burgers na de Tweede Wereldoorlog hun handelingsvrijheid is ontnomen om eigenhandig te bouwen aan een vitale samenleving, en dat zij zijn 'geïnfantiliseerd'. De moderne welvaartsstaten trachtten volgens Achterhuis et al. (2005) door middel van een uitgebreid verzorgend netwerk een schadeloosstelling aan de burgers te bieden voor het verlies aan gelijkwaardige politieke participatie. Zelfsturing biedt de mogelijkheid aan burgers tot het tot stand brengen van een gedeeld begrip binnen een machtsvrije dialoog. Volgens van den Brink, van Hulst, de Graaf & van der Pennen (2012) vormde het contrast tussen de gevoelsmatige, persoonlijke en organische leefwereld met de rationele, zakelijke en arbeidsmatige systeemwereld voorheen geen groot probleem voor de meeste burgers. Zij waren in staat in verschillende situaties tussen deze twee werelden te schakelen. Sinds enige decennia verergert de spanning tussen de leefwereld en de systeemwereld echter door het toenemende opleidingsniveau, de hogere arbeidsparticipatie en de kritischer houding van burgers ten opzichte van overheidshandelen.

2.1.3 Olsons collectieve actie

Mancur Olson (1965) introduceerde het *dilemma van collectieve actie*. Dit houdt in dat wanneer individuen dezelfde eigenbelangen hebben, groepsvorming een voordeel oplevert boven het nalaten daarvan. De baten die voortvloeien uit de collectieve actie kunnen niet verkregen worden indien de groepsleden ieder individueel opereren (Korsten, 2009). Een dilemma dat hierbij ontstaat is meeliftersgedrag oftewel het *vrijbuitersprobleem*. Dit betekent dat individuen kunnen profiteren van de investeringen van anderen, zonder er zelf een bijdrage aan te hoeven leveren. Deze calculerende burgers ondermijnen de instandhouding van collectieve actie wanneer het participerende groepsdeel te klein wordt.

Voor het Hart van Ven-Zelderheide kan het voorkomen dat er wordt meegelift door zonder tegenprestatie het park en multifunctionele centrum te gebruiken, terwijl mededorpelingen het beheer en onderhoud op zich nemen. Anderen kunnen onbeperkt gebruikmaken van deze voorzieningen, maar hoeven er geen inspanning voor te verrichten. Dit vrijbuitersgedrag ondergraaft de duurzame instandhouding van het Hart van Ven-Zelderheide. Wellicht kan er enige sociale druk worden uitgeoefend op de vrijbuiters, maar de dorpsgemeenschap heeft geen dwangmiddelen tot haar beschikking.

Voor dit scriptieonderzoek is deze theorie onvoldoende bruikbaar, aangezien er slechts één aspect van een gezamenlijk te ontwikkelen project wordt belicht. Niettemin kan men zich op de achtergrond bewust blijven van het risico dat bij gemeenschappelijke projecten binnen dorpsgemeenschappen de inspanningen ongelijkmatig verdeeld worden over de dorpelingen.

2.1.4 Gemeenschappelijke gebruiksgoederen

Het Hart van Ven-Zelderheide zal volgens het wensbeeld bestaan uit een parkachtig gebied en een multifunctioneel centrum waarvan alle dorpelingen kunnen gebruikmaken. Wetende dat de gemeente Gennep niet bereid is actief op te treden bij de ontwikkeling, het beheer en het onderhoud van dit gebied, dient overwogen te worden hoe de gemeenschap van Ven-Zelderheide dit gebied kan beheren en onderhouden. Een parkachtig gebied is in dit geval een gemeenschappelijk gebruiksgoed (*common-pool good*) dat voor eenieder vrij beschikbaar is, maar dat niemand in particulier eigendom heeft (Hardin & Baden, 1977). In tabel 2 is een indeling te zien van verschillende typen goederen. Private goederen zijn rivaliserend, wat inhoudt dat wanneer een individu gebruikmaakt van het goed, dit niet meer door een ander individu gebruikt kan worden (Webster & Lai, 2003). Daarnaast zijn private goederen uitsluitbaar, wat behelst dat bepaalde potentiële gebruikers kunnen worden uitgesloten van gebruik van het goed. Een voorbeeld van een privaat goed is een personenauto (McNutt, 1999). Gemeenschappelijke gebruiksgoederen zijn niet-uitsluitbaar en rivaliserend, wat betekent dat individuen vrij kunnen gebruikmaken van het goed, terwijl dit afzonderlijke individuele gebruik niet ongebreideld naast elkaar kan bestaan. Tot slot zijn er clubgoederen en publieke goederen.

Tabel 2. Typologie van goederen. Bron: Webster & Lai (2003).

	Uitsluitbaar	Niet-uitsluitbaar
Rivaliserend	Private goederen	Gemeenschappelijke gebruiksgoederen
Niet-rivaliserend	Clubgoederen	Publieke goederen

Tragedie van de meent

In 1968 poneerde Hardin zijn stelling van de *tragedie van de meent* (Hardin & Baden, 1977). Volgens deze theorie leidt gemeenschappelijk gebruik van goederen tot ofwel onderbenutting door verwaarlozing, ofwel tot overexploitatie van hulpbronnen (De Walsche, 2010). Het bekendste voorbeeld zijn gemeenschappelijke weidegronden waarop verschillende herders hun kuddes vrijelijk laten grazen. Ervan uitgaande dat men zijn eigenbelang nastreeft, is het voor iedere afzonderlijke herder rationeel gezien aantrekkelijk een aantal schapen aan zijn kudde toe te voegen omdat de baten hiervan volledig aan hemzelf toekomen. De kosten worden door alle gebruikers gedragen, namelijk de verschraling en overbeweiding van de weidegrond. Doordat er geen handhaving plaatsvindt om het overmatige gebruik van het gemeenschappelijke goed te beteugelen, verwordt de weidegrond na verloop van tijd tot een dorre vlakte die geen waarde meer heeft voor de herders (Hoogerwerf & Herweijer, 2008).

Andere voorbeelden zijn overbevissing op zee, het vervuilen van schone lucht door fabrieksuitstoot of het kappen van oerwouden voor tropisch hardhout. Het onduurzame gebruik van de gemeenschappelijke goederen wordt veroorzaakt doordat private of individuele actoren ongebreideld kunnen gebruikmaken van een hulpbron zonder dat de negatieve effecten volledig op hun schouders terechtkomen. De individuele gebruikers zijn ingesloten in een systeem dat hen dwingt het gebruik te vermeerderen, terwijl dit uiteindelijk leidt tot uitputting. De tragedie van de meent blijft bestaan zolang de gemeenschap de individuele leden niet weet te overtuigen van de noodzaak tot samenwerking en de gemeenschap niet in staat is samenwerking af te dwingen.

Volgens Hardin en Baden (1977) kan de tragedie van de meent enkel worden opgelost door eigendom toe te kennen aan gemeenschappelijke goederen, hetzij door middel van overheidsregulering, hetzij via privatisering.

In het geval van Ven-Zelderheide gaat de tragedie van de meent om een potentiële verwaarlozing van het parkterrein en het multifunctionele centrum. Het gebied moet immers onderhouden worden, terwijl er geen handhavingsmogelijkheden zijn die ieders gebruik kunnen beperken.

Ostroms theorie

Politiek-econome Elinor Ostrom (1990) toonde aan dat gemeenschappelijke gebruiksgoederen wel degelijk door een groep mensen zonder toegekend eigendom beheerd kan worden, in weerwil van de stelling van Hardin. Deze conclusies werden gestaafd door praktijkvoorbeelden in het Globale Zuiden, waar dorpsgemeenschappen over de vereiste coördinatiemechanismen beschikten om duurzaam beheer van de gemeenschappelijke goederen te bewerkstelligen (De Walsche, 2010). Er is echter een aantal randvoorwaarden vereist, zoals onderling vertrouwen en wederzijdse afhankelijkheid tussen de gebruikers. Ostrom behandelt in haar hoofdwerk *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (1990) de vraag hoe vrijwillige zelforganisatie in stand kan worden gehouden. Om zelforganisatie tot een succes te laten worden hanteert Ostrom een verzameling van acht criteria waaraan voldaan dient te worden, namelijk:

- Een duidelijke groepsafbakening
- De regels die het gebruik van de collectieve goederen bepalen zijn afgestemd op de lokale behoeftes en de omstandigheden van de gebruikers
- De meeste individuen op wie de regels van toepassing zijn, hebben inspraak in het wijzigen van die regels
- Het recht van de leden van de gemeenschap om hun eigen regels te bepalen wordt bewaakt door externe autoriteiten
- Er is een systeem om het gedrag van elk van de gebruikers te monitoren en het zijn met name de gebruikers zelf die de monitoring uitvoeren
- Er is een gegradeerd systeem van sancties
- Leden van de gemeenschap hebben toegang tot mechanismen voor probleemoplossing die niet te duur zijn
- Voor collectieve goederen die deel uitmaken van een groter geheel, worden de verschillende bovengenoemde aspecten opgevolgd door verschillende lagen van gevestigde instanties (De Walsche, 2010, p. 10)

Het onderzoek van Ostrom toonde het bestaan aan van lokale beheersvormen die reeds eeuwenlang in staat waren hulpbronnen duurzaam te behouden. Ingrijpen van overheden of semipublieke instanties werkte soms zelfs contraproductief, doordat de oude sociale verbanden werden vernietigd. Dit kan vanuit Habermas' theorie worden gezien als de systeemwereld die de leefwereld koloniseert en de betekenisvolle structuren tenietdoet.

Zowel de theorie van Hardin als die van Ostrom is niet volledig geschikt voor dit specifieke onderzoek, omdat er bij het project Hart van Ven-Zelderheide geen sprake is van overexploitatie van fysieke hulpbronnen. Het perspectief van deze theorieën is economisch van aard, terwijl dit scriptieonderzoek veeleer een maatschappelijke invalshoek heeft. Ondanks dat kan de notie van gemeenschappelijke gebruiksgoederen bruikbaar zijn bij het verkennen van de mogelijkheden voor de inrichting van een dorpshart in Ven-Zelderheide.

2.1.5 Kritische theoriebeschouwing

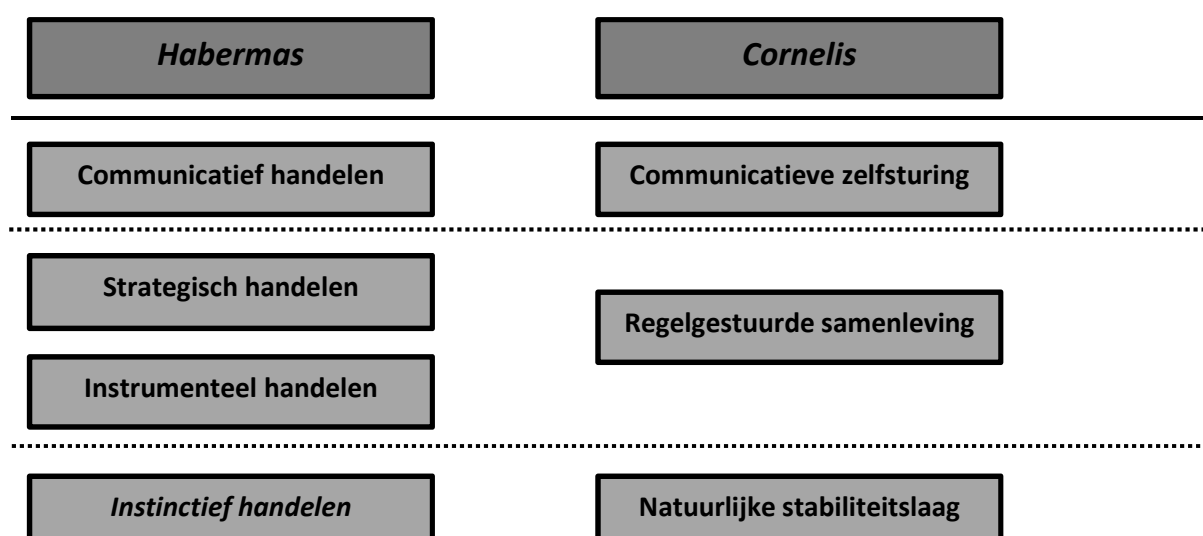
In figuur 5 zijn de theorieën van Cornelis en Habermas met elkaar vergeleken. Deze twee theorieën worden als hoofdtheorieën gehanteerd in dit scriptieonderzoek.

De eerste, natuurlijke stabiliteitslaag van Cornelis kent binnen Habermas' theorie geen tegenhanger. De natuurlijke stabiliteitslaag, waarin de mens zoekt naar veiligheid en geborgenheid, zou vergeleken kunnen worden met instinctief handelen. Dit kan niet naast het instrumentele handelingsniveau van Habermas geplaatst worden, omdat instrumenteel handelen een weloverwogen plan vereist teneinde het vooraf omschreven doel te bereiken. Instinctief handelen ontbeert een dergelijke weloverwogen grondslag.

Daarentegen is de regelgestuurde samenleving van Cornelis vergelijkbaar met zowel het strategisch handelen als het instrumentele handelen van Habermas. Binnen de sociale regels onderneemt een individu handelingen, maar er is geen sprake van een leerproces via communicatie met anderen. Instrumenteel handelen wordt begrensd door technische regels en het gebruik van arbeidsinstrumenten, terwijl strategisch handelen beperkt wordt door machtsmechanismen.

De stabiliteitslaag van communicatieve zelfsturing kan naast het communicatieve handelen van Habermas geplaatst worden. Beide concepten gaan uit van het bereiken van een gedeeld begrip door middel van communicatie. Voor Habermas is dit een machtsvrije dialoog, voor Cornelis is dit eerder een maatschappelijk leerproces.

De theorie van Cornelis is bruikbaar voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen omdat het inzicht biedt in de wijze waarop gemeenschappen vorm kunnen geven aan de wereld om hen heen. Habermas' theorie geeft een beeld van de verdeling van verantwoordelijkheden tussen de institutionele sferen en de voorwaarden die vereist zijn voor gelijkwaardige communicatie. Wanneer het concept van de leefwereld in deze scriptie naar de praktijk wordt vertaald, komt men op de initiatieven voor gebiedsontwikkeling door de dorpingen in Ven-Zelderheide. De twee theorieën sluiten qua thematiek aan op de actuele ontwikkeling waarbij de burgermaatschappij meer taken krijgt toebedeeld.

Figuur 5. Habermas' en Cornelis' theorie naast elkaar gesteld. Bron: Auteur (2013).

Kritiekpunten die op Cornelis' zelfsturingstheorie kunnen worden gegeven is dat deze sterk filosofisch is ingesteld en weinig referenties naar de empirie heeft. De mate van objectiviteit en neutraliteit is daardoor begrensd. Voorts heeft de theorie een sterk ideologische inslag. De theorie zou zelfs onwetenschappelijk genoemd kunnen worden vanwege de sterke nadruk op het menselijk gevoel. Cornelis zelf beschouwde dit kritiekpunt als onterecht en was van mening dat gevoel een solide positie binnen de wetenschap diende te krijgen (Van der Zouwen, 2010). In *Logica van het Gevoel* (1988) wordt door Cornelis een verband gelegd tussen het gebrek aan zelfsturing in de 20^e eeuw, en maatschappelijke verschijnselen als depressie, agressiviteit, stress en waanbeelden. Dit is een louter filosofische aanname, er wordt door Cornelis geen empirische bewijsvoering genoemd die eraan ten grondslag ligt.

Communicatieve zelfsturing is tevens een evolutionaire theorie, uitgaand van de overgangen naar nieuwe stabiliteitslagen. Communicatieve zelfsturing is hierin de eindfase, een doel waarnaar gestreefd wordt.

Habermas' theorie is veeleer gericht op betekenisgeving aan de communicatie. Het betreft hier een enigermate ideaaltypische benadering, in de empirische werkelijkheid kan er veeleer gesproken worden van een continuüm tussen de verschillende handelingsvormen. De communicatieve-rationaliteitstheorie kan bovendien als rationalistisch worden aangemerkt, omdat de rede sterk wordt benadrukt in tegenstelling tot de zintuiglijke waarneming. Er is dus geen sprake van een empiristische invalshoek.

Veeltijds worden de denkbeelden van Habermas bestempeld als marxistisch. Hoewel er marxistische elementen aan te wijzen zijn, verschilt het communicatieve handelen niettemin wezenlijk van vele andere marxistische filosofieën. Het marxisme propageert doorgaans een sterke mate van overheidsinterventie, teneinde de invloed van de kapitalistische marktsfeer te beteugelen. Habermas ontwikkelt met zijn communicatieve handelen een theorie waarin de kolonisering van de burgermaatschappij door zowel de markt als de staat wordt teruggedrongen door middel van een machtsvrije arena voor communicatieve rationaliteit. Kunneman (1983) noemt Habermas' theorie een communicatietheoretische fusie van Weber en Marx. Weliswaar wordt Marx' stelling dat de hedendaagse maatschappelijke problemen zijn te herleiden tot de kapitalistische klassenverhoudingen gedeeld, maar wordt Marx' klassenanalyse en revolutietheorie afgewezen.

Olsons collectieve actie

Daarenboven kunnen enkele opmerkingen gemaakt worden bij de theorie van Olson en de theorieën over de gemeenschappelijke gebruiksgoederen. Olsons theorie omtrent collectieve actie kan van belang zijn voor het onderzoek naar zelfsturing in kleine kernen vanwege de in paragraaf 1.2.2 eerder genoemde toegenomen arbeidsparticipatie en een verminderde hoeveelheid vrije tijd. Het is de vraag in hoeverre de verzwaring van de taken voor de burgermaatschappij haalbaar is en gelijkmatig verdeeld wordt over de dorpsgemeenschap. Het gevaar dreigt dat een kleine actieve groep binnen de gemeenschap overbelast raakt en een ander deel meeprofiteert van de inspanningen zonder zelf in noemenswaardige mate te hebben bijgedragen. Dit wordt mede aangewakkerd doordat er geen middelen zijn om zelfsturingsactiviteiten af te dwingen, de zelfwerkzaamheid is een vrijwillige activiteit. Deze spreiding van taken vormt niettemin één onderdeel van zelfsturing, die reeds bestudeerd wordt door gegevens te verzamelen over de zelfsturingsaspecten van Cornelis en Habermas. Door de bereidheid en attitude van dorpelingen ten opzichte van zelfsturing te onderzoeken, wordt vanzelf het aspect van collectieve actie meegenomen.

Ostroms theorie

Een kanttekening die bij Ostroms theorie kan worden geplaatst is dat deze theorie voornamelijk gericht is op de beheerfase van gemeenschappelijke gebruiksgoederen, terwijl het in de casus Hart van Ven-Zelderheide evenzeer om de initiatieffase en de uitvoeringsfase gaat. Derhalve is Ostroms theorie voor dit onderzoeksonderwerp niet volledig dekkend.

Ostroms theorie biedt niettemin een bruikbaar uitgangspunt voor dit scriptieonderzoek. Met behulp van de acht criteria voor het slagen van zelforganisatie wordt duidelijk dat de dorpsgemeenschap niet enkel op zichzelf aangewezen kan zijn voor de handhaving en het beheer van een gemeenschappelijk gebruiksgoed, maar dat er tevens een externe instantie vereist is die de naleving van de afspraken door alle gebruikers afdwingt. Voor het Hart van Ven-Zelderheide zal dit vooral de gemeentelijke overheid zijn. De dorpsraad is weliswaar een overkoepelende organisatie, maar deze heeft geen of onvoldoende dwingende macht.

2.1.6 Planningdiscussie

Uit de voornoemde theoretische perspectieven vloeit een discussie voort die verbonden kan worden met het actuele planningtheoretische debat. Deze discussie bestaat enerzijds uit de verschuiving in governancemodellen, alsmede uit de communicatieve wending in de afgelopen decennia.

Governancemodellen

In de negentiende eeuw werd de Nederlandse ruimtelijke ordening gekenmerkt door het *laissez-faire*beginsel. Dit klassiek-liberale paradigma stelde dat de staat zich zo weinig mogelijk diende te mengen in gebiedsontwikkeling, en dat de markt en burgermaatschappij initiatieven dienden te nemen. De eerste overheidsinterventie in de ruimtelijke ordening was het gevolg van een vlugge verstedelijking en industrialisatie (De Boer, van Diepen & Meijs, 2013). Vele plattelandsbewoners trokken naar de grote steden, waar in sneltempo arbeiderswijken werden gerealiseerd door particuliere partijen. Deze revolutie- of speculatiebouw bestond uit krappe, slecht geventileerde en dicht opeengebouwde woningen. De leefomstandigheden van de stedelijke arbeidersklasse waren hierdoor zeer gebrekkig. Als reactie hierop voerde de overheid in 1901 de Woningwet in, die in 1902 in werking trad. De Woningwet stelde eisen aan nieuw te bouwen woningen, waardoor de kwaliteit van de gebouwen verbeterde. Deze staatsinterventies wortelden in een opkomend sociaalliberaal discours, dat het welzijn van de burgers als overheidstaak zag. Van 1900 tot 1940 werd de mate van overheidsregulering in de ruimtelijke ordening steeds sterker, niettemin bleef de meerderheid van de initiatieven bij de markt en de burgermaatschappij liggen (Van der Cammen & De Klerk, 2008).

Het kantelpunt in het institutionele model in de Nederlandse planologie vormde de Tweede Wereldoorlog. De stilvallende woningproductie van 1940 tot 1945, de bombardementen en de geboortegolf van eind jaren 40 leidde tot een zeer nijpende woningnood. Vele gezinnen waren gedwongen een woning met elkaar te delen. De overheid nam in de wederopbouwperiode een leidende rol in het bestrijden van dit kwantitatieve woningtekort. Het aandeel sociale huisvesting op de Nederlandse woningmarkt steeg van 13% in 1947 naar 41% in 1975 (Helderman, 2007).

Deze actieve overheidsrol binnen de planologie maakt deel uit van een sterk modernistisch discours, dat voortvloeide uit de traditie van de Verlichting. Het modernisme behelst een grote mate van vertrouwen in vooruitgang door middel van technologie en wetenschap, alsmede het geloof in de mogelijkheid tot het bereiken van objectieve kennis omtrent de werkelijkheid (de Roo & Voogd, 2007, p. 34). In de planologische beroepspraktijk leidde dit tot een *technisch-rationeel*

planningsmodel. Op rationeel-comprehensieve wijze diende er een blauwdruk te worden opgesteld die bepalend was voor het na te streven eindbeeld. Dit institutionele kader werd ingegeven door Keynesianistische en welvaartseconomische paradigma's, waarin middels staatsregulering gepoogd werd de gewenste economische uitkomsten te bereiken. In de Nederlandse planningspraktijk resulteerde dit in een actieve overheidsrol, waardoor de bewegingsvrijheid van de markt en de burgermaatschappij sterk werd ingeperkt (Burgess & Carmona, 2005).

In de jaren 60 ontstond het besef dat dit modernistische planningsmodel zijn beperkingen had. Er was sprake van een implementatiekloof; de overheid had dikwijls niet de benodigde uitvoeringsmacht om de blauwdrukplannen te verwezenlijken (Hajer & Wagenaar, 2003). Daarnaast werd er geen aandacht geschonken aan irrationele factoren, zoals machtsongelijkheden en menselijke emoties. Tegelijkertijd ontstond het maatschappelijk besef dat een hiërarchische overheidsrol niet altijd zaligmakend was. Vormen van overheidsfalen zoals bureaucratie en verkokering werden steeds zichtbaarder. Onder invloed van het neoliberalisme trad de overheid enigszins terug en werd meer ruimte vrijgelaten voor de andere institutionele sferen (Burgess & Carmona, 2005).

Deze ontwikkeling wordt ook wel de omslag van *government* naar *governance* genoemd. Het traditionele overheidsgeruleerde model wordt vervangen door een bestuursmodel waarin niet-staatelijke actoren een belangrijke rol spelen (Stoker, 1998). Een ander relevant begrip dat verwant is aan deze maatschappelijke verschuiving is de transitie van burgerparticipatie naar *overheidsparticipatie*. Burgerparticipatie is de oudere samenwerkingsvorm waarin de overheid burgers oproept deel te nemen en inspraak te plegen. Bij overheidsparticipatie daarentegen ligt het initiatief echter bij de burgermaatschappij en de markt, terwijl de overheid om steun wordt gevraagd (Van Berlo, 2012). Overheidsparticipatie komt goeddeels overeen met zelfsturing.

Om de tekortkomingen van het technisch-rationele model te ondervangen werden nieuwe planologische benaderingen geïntroduceerd. In 1959 kwam Lindblom met de theorie van het incrementalisme, wat inhield dat beslissingen van organisaties doorgaans weinig radicale gevolgen hebben, maar verandering meestentijds stapsgewijs tot stand komt (Nieboer, 2009). Deze benadering wordt ook wel *aanmodderen* genoemd.

Herbert Simon introduceerde het begrip begrensde rationaliteit. Het leidend beginsel van dit begrip is dat *'de capaciteit van de menselijke geest voor het formuleren en oplossen van complexe problemen zeer klein is in vergelijking met de omvang van de problemen waarvoor oplossing vereist is voor objectief rationeel gedrag in de echte wereld, of zelfs voor een redelijke benadering van zulke objectieve rationaliteit'* (Brooks, 2002, p. 84). Volgens Simon is de mens dus niet in staat ruimtelijkeordeningsvraagstukken volledig rationeel ter hand te nemen.

Communicatieve wending

De communicatieve rationaliteit van Habermas valt te plaatsen binnen de zogeheten communicatieve wending binnen het planningtheoretische debat.

In de jaren 80 en 90 kwam de *communicatieve planning* in de aandacht te staan, ook wel *collaboratieve planning* genoemd. Dit planningsmodel is erop gericht een groot aantal partijen te betrekken bij het planologische besluitvormingsproces. In plaats van een hiërarchische overheid, treden staatsinstituties veeleer op als een gelijke tussen de partijen. Er is communicatieve interactie vereist tussen de participerende groepen om tot wederzijds begrip te komen. Healey (1997) gaat

voor collaboratieve planning uit van een sociale wereld die niet slechts bestaat uit autonome individuen die ieder hun eigen voorkeuren nastreven. Dit is een breuk met het neoklassieke model van mensen die vanuit hun eigenbelang trachten hun nut te maximaliseren.

In de praktijk heeft communicatieve planning te maken met belemmeringen zoals strategisch gedrag. Actoren zullen veelal trachten dusdanig strategisch te handelen dat hun eigenbelang geborgd wordt (de Roo & Voogd, 2007). Hier sluit de benadering van Habermas bij aan; volgens hem bestaan er in de samenleving machtsverschillen die ertoe leiden dat het communicatieproces verstoord wordt. Waarheid, juistheid en waarachtigheid zijn de Habermasiaanse criteria waarmee de validiteit van argumenten kan worden getoetst. Habermas stelt tevens dat de verschuiving van overheidsgedomineerde planning naar communicatieve planning gepaard gaat met een omslag van technisch-rationele communicatie die is gebaseerd op objectgeoriënteerde waarnemingen en logica naar intersubjectieve communicatie, waarin de deelnemers consensus vormen (Fischer & Forester, 1993). De kolonisering van de leefwereld voltrok zich in een modernistisch tijdperk waarin het technisch-rationele discours heersend was en de betekenisvolle structuren uit de burgermaatschappij tenietdeed. Voor communicatieve planning is een aantal voorwaarden vereist die in de praktijk vrijwel nooit haalbaar zijn, namelijk openheid naar de publieke sfeer, inclusiviteit, gelijke participatierechten, immunisatie tegen externe of inherente dwang, alsook een houding van de deelnemers gericht op het bereiken van wederzijds begrip. Deze pragmatische bezwaren vormen de belangrijkste bron van kritiek jegens communicatieve planning (Sager, 2006). Volgens Streeck en Schmitter (1985) is de voornaamste achilleshiel van handelingen in gemeenschappen dat er autoriteitsmiddelen ontbreken om hulpmiddelen te mobiliseren bovenop hetgeen op vrijwillige basis kan worden bereikt.

Eén van de nieuwe governancemodellen die geschikt is voor de huidige institutionele verschuivingen is *netwerksturing* of de netwerkbenadering. Deze benadering gaat niet langer uit van een dominante overheid, maar van actoren die elkaar voor een deel sturen. Overheden zijn gelijkwaardig aan andere partijen, en spelen voornamelijk een stimulerende of faciliterende rol (de Roo & Voogd, 2007).

Zelfsturing kan worden gezien als volgroeide vorm van collaboratieve planning. *Interactieve planning* is een planningsvorm die minder verreichend is in de verantwoordelijkheden en taken die bij de burgermaatschappij komen te liggen. De staatsinstituties houden bij interactieve planning nog steeds de regisserende rol, terwijl zelfsturing het initiatief en de regie bij de burgermaatschappij legt. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze verschillende planningsvormen ideaaltypen zijn. In werkelijkheid zal vrijwel nooit sprake zijn van volledige zelfsturing, aangezien de handelingsruimte immer enigermate beperkt zal worden door overheidsregulering.

Reeds in 1969 introduceerde Arnstein de participatieladder, die de mate van burgerparticipatie in besluitvorming weergeeft. De ladder bestaat uit acht treden, deze zijn te zien in figuur 6. Hoe hoger de trede, hoe meer er sprake is van burgerparticipatie. De onderste twee treden, manipulatie en therapie, zijn geen werkelijke participatie, maar worden door Arnstein gecategoriseerd als non-participatie. De bovenliggende treden, informeren, consulteren en tevredenstellen, zijn eveneens geen werkelijke participatie, maar symbolische participatie. Ten slotte kunnen de drie bovenste treden, partnerschap, gedelegeerde macht en zelfbestuur, door Arnstein worden gezien als burgermacht ofwel werkelijke participatie. De zelfsturing van Cornelis en de communicatieve

rationaliteit van Habermas kunnen worden ingedeeld bij de bovenste trede, het zelfbestuur van burgers. Bij zelfbestuur van burgers worden de machtsongelijkheden verminderd, waardoor burgers door middel van een gelijkwaardige dialoog consensus kunnen vormen en besluiten kunnen nemen.

Figuur 6. Participatieladder. Bron: Arnstein (1969).

De Kievit noemde in 1993 (p. 28) in zijn werk *Handelen en ruimte* het begrip coproductie, wat als volgt gedefinieerd wordt: 'het gezamenlijk teweegbrengen van een zowel voor uitvoerder als doelgroep extern beleidseffect.' Hoewel er vanuit dit perspectief een belangrijkere rol aan de burgermaatschappij werd toegekend dan voordien gebruikelijk was, wordt er hier nog steeds uitgegaan van een overheidsprimaat binnen een staatsgestuurd governance-model. De overheid wordt gezien als uitvoerder, terwijl de burgermaatschappij een rol als doelgroep krijgt toebedeeld. Deze rolverdeling past binnen het heersende discours in de jaren 90. Dit vormt een wezenlijk verschil met de zelfsturing van Cornelis, waarin de regie bij de burgermaatschappij ligt. De burgermaatschappij is hierdoor de uitvoerder geworden.

Dit onderzoek bestudeert het aanwezige potentieel en de bereidheid tot actief burgerschap die aanwezig zijn in een kleine kern, om te verkennen in welke mate de burgermaatschappij in dorpsgemeenschappen in staat is de institutionele verschuivingen in het kader van de participatiesamenleving te dragen. De gewenste faciliterende rol van de overheid wordt weliswaar opgenomen in deze verkenning, maar er is geen sprake van een onderzoek gericht op de sturingsvorm en de mentaliteit onder gemeenteambtenaren.

2.1.7 Slotsom

Vanuit de governancemodellen en het planningtheoretisch debat kunnen enkele aspecten aan het theoretisch kader betreffende zelfsturing worden toegevoegd. Zelfsturing past binnen de omslag van government richting governance vanwege het verlies van een dominante staatsinstelling. In het planningtheoretische debat is de rol van de burgermaatschappij de afgelopen decennia sterk toegenomen, dit kan onder de communicatieve wending geschaard worden. Aanvankelijk betrof dit nog een participerende rol waarbij de overheid de regie behield. Tegenwoordig wordt het initiatief en de regie dikwijls bij de burgermaatschappij gelegd, terwijl de overheid als facilitator optreedt. Een belangrijke kwestie hierbij is de visie van overheden op deze institutionele verschuivingen. Het gevaar bestaat dat de overheid de participatiesamenleving als voorwendsel gebruikt om het eigen takenpakket te verlichten en hiermee te bezuinigen. Een faciliterende rol betekent geenszins dat overheden zich volledig kunnen terugtrekken wanneer burgerinitiatieven ontstaan.

Een vraagstuk dat optreedt bij zelfsturende gebiedsontwikkeling in kleine kernen is het dilemma van collectieve actie en het beheer van gemeenschappelijke gebruiksgoederen. Hindernissen voor burgerinitiatieven zijn de vrijbuiters die weliswaar gebruikmaken van het gemeenschappelijke goed, zonder ertoe hebben bijgedragen.

De theorieën van Habermas en Cornelis kennen een zeer hoog abstractieniveau, en bieden derhalve een globaal en algemeen theoretisch kader voor dit onderzoek. In paragraaf 3.3 zal gepoogd worden enkele belangrijke noties uit dit theoretisch kader te verwerken in de operationalisatie. Hiermee wordt een leidraad ontwikkeld voor de gegevensverzameling voor dit scriptieonderzoek.

2.2 Conceptueel kader

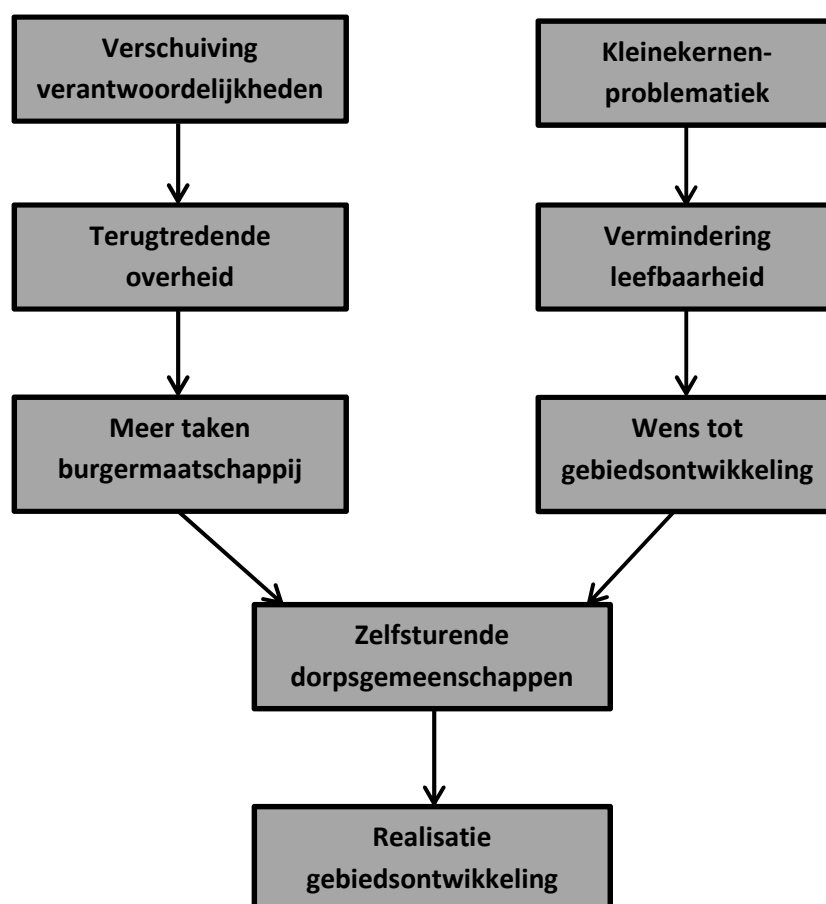
In figuur 7 is het conceptueel kader van dit scriptieonderzoek weergegeven. Een conceptueel kader is een verzameling kernbegrippen, waartussen bepaalde verbanden worden verondersteld (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 279). Hierdoor wordt getoond hoe verschijnselen in de empirische werkelijkheid verondersteld worden gerelateerd aan elkaar te zijn.

In de linkerkolom van dit conceptueel model is gevisualiseerd dat de verschuiving van verantwoordelijkheden tussen de institutionele sferen een terugtrekkende overheid met zich meebrengt. Dit resulteert in een toename van taken voor de burgermaatschappij.

Aan de rechterzijde begint het conceptueel model met de kleinekernenproblematiek, die leidt tot een vermindering van de leefbaarheid in dorpen. Hieruit vloeit de wens tot gebiedsontwikkeling voort.

Deze twee sporen komen samen in zelfsturende gemeenschappen. Enerzijds wensen de bewoners van kleine kernen gebiedsontwikkeling teneinde de leefbaarheid in hun woonplaats te verhogen, anderzijds verschuiven er meer taken richting de burgermaatschappij. Uiteindelijk resulteren de zelfsturende gemeenschappen in de realisatie van gebiedsontwikkelingsprojecten.

Een deel van de gebruikte concepten in dit model wordt geoperationaliseerd in paragraaf 3.3.

Figuur 7. Conceptueel model. Bron: Auteur (2013).

3 Methoden

Dit hoofdstuk neemt de methoden voor dit scriptieonderzoek in ogenschouw. In paragraaf 3.1 wordt het onderzoeksontwerp besproken, gevolgd door de gegevensverzameling in paragraaf 3.2. Hierna komt de operationalisatie van de theorieën aan bod.

3.1 Onderzoeksontwerp

Deze paragraaf zal de onderzoeksfilosofie en de onderzoeksstrategie beschrijven die in dit scriptieonderzoek wordt gehanteerd.

3.1.1 Onderzoeksfilosofie

Een onderzoeksfilosofie betreft de ontwikkeling van kennis en de aard van die kennis. De filosofie bevat assumpties over de wijze waarop naar de wereld gekeken wordt (Saunders, Lewis, Thornhill, Booij & Verckens, 2008, p. 104).

Kenleer

De kenleer oftewel de epistemologie houdt zich bezig met de vraag wat aanvaardbare kennis is binnen een bepaalde onderzoekdiscipline. De epistemologie die leidend is voor dit onderzoek is het interpretivisme. Dit beduidt dat het voor de onderzoeker noodzakelijk is de verschillen te begrijpen tussen mensen in hun rol als sociale actoren (Saunders et al., 2008, p. 21). 't Hart, Boeije & Hox (2005) stellen dat in het interpretatieve onderzoek middels waarneming beoogd wordt te begrijpen wat mensen beweegt in hun gedrag en samenleven. Waarneming bij interpretivistisch onderzoek is dus niet per definitie gelijk aan waarneming in natuurwetenschappelijk onderzoek, wat zintuiglijke waarneming omvat.

Bij het project Hart van Ven-Zelderheide staan de percepties en handelingen van de dorpelingen centraal. Het interpretivistische karakter van dit onderzoek is evenwel niet volledig; er wordt namelijk een enquête afgenomen met gesloten vragen, waardoor de respondenten enigszins gestuurd worden. Anderzijds zijn de antwoordmogelijkheden afgeleid van de interviewresultaten, waardoor de percepties van de dorpelingen als vertrekpunt voor de kwantitatieve gegevensverzameling worden genomen. De suggestiviteit door de onderzoeker wordt hierdoor ingeperkt.

Zijnsleer

Ontologie oftewel zijnsleer behandelt de kwestie omtrent de aard van de werkelijkheid. Voor dit onderzoek wordt het subjectivisme als uitgangspunt genomen. Deze benadering stelt dat sociale verschijnselen gevormd worden door de percepties en de daaruit voortvloeiende handelingen van sociale actoren (Saunders et al., 2008, p. 22).

Onderzoeksbenadering

De benadering van dit wetenschappelijke onderzoek is deductief van aard. Deductie houdt in dat er conclusies worden getrokken vanuit het algemene naar het specifieke. Het onderzoek is gebaseerd op het toepassen van aspecten uit een algemene theorie op een concrete casus (Saunders et al., 2008, p. 31). Dit blijkt onder meer uit het feit dat de theoretische concepten omtrent zelfsturing worden geoperationaliseerd zodat deze aspecten empirisch onderzocht kunnen worden.

3.1.2 Onderzoeksstrategie

Vooraleer een geschikte onderzoeksstrategie te selecteren zullen de beschikbare onderzoeksstrategieën worden beschreven. Er zijn zeven strategieën te noemen, namelijk het survey, het experiment, het handelingsonderzoek, de gefundeerde-theoriebenadering, de etnografie, inhoudsanalyse en de gevalsstudie.

Survey

Een survey is een onderzoeksstrategie waarmee de onderzoeker tracht een breed beeld te vormen van een doorgaans tijdruimtelijk uitgebreid verschijnsel. Er wordt een ruim domein aangehouden; vaak wordt een populatie, oftewel het aantal potentiële onderzoekseenheden gehanteerd van duizenden of tienduizenden eenheden. Het betreft hier een groot aantal vergelijkbare objecten waarover systematisch gegevens worden verzameld (Vennix, 2010, p. 81). Doordat de onderzoekspopulatie zeer omvangrijk is, wordt veeltijds een aselechte steekproef getrokken voor het vergaren van gegevens. De gegevensverzameling vindt gewoonlijk plaats door middel van uniforme vragenlijsten die onder de geselecteerde onderzoekseenheden wordt afgenomen. De gegevens zijn kwantitatief en de verzameling ervan is relatief arbeidsextensief. Meestentijds worden de gegevens geanalyseerd door middel van statistische methoden.

Voordelen van het survey zijn het grote bereik, waardoor de onderzoeksresultaten in hoge mate generaliseerbaar zijn (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 171). Daarnaast is het surveyonderzoek zeer gestandaardiseerd en controleerbaar, vanwege de beschikbaarheid van statistische handboeken en software.

Een nadeel is de geringe diepgang van het survey, waardoor in vergelijking met andere onderzoeksstrategieën een weinig integraal beeld kan worden gevormd. Daarnaast is het surveyonderzoek weinig wendbaar. Wanneer de vragenlijst is opgesteld en afgenomen is het lastig het onderzoek nog aan te passen aan veranderende omstandigheden (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 172).

Experiment

Een experiment is een uitgelezen onderzoeksstrategie voor het verrichten van causaal onderzoek. Het is een klassieke onderzoeksvorm die van oudsher geassocieerd wordt met de natuurwetenschappen. Er bestaat een onderscheid tussen een laboratoriumexperiment en een veldexperiment. Een laboratoriumexperiment geschiedt binnen een door de onderzoeker gecontroleerde situatie. Dit resulteert in een hoge mate van interne validiteit. Hier staat tegenover dat de generaliseerbaarheid van een laboratoriumexperiment lager is, omdat onzeker is of de conclusies uit de kunstmatige situatie eveneens van toepassing zijn op de natuurlijke omstandigheden van de onderzoekseenheden. Bij een veldexperiment vindt het onderzoek plaats in de natuurlijke omgeving van de proefpersonen, waardoor de interne validiteit lager is en de generaliseerbaarheid hoger (Vennix, 2010, p. 73).

Middels een experiment kan worden nagegaan of een verandering in de ene onafhankelijke variabele een effect teweegbrengt bij een andere, afhankelijke variabele (Saunders et al., 2008, p. 119). Hiertoe wordt ten eerste een theoretische hypothese geformuleerd, gevolgd door een keuze van steekproeven. Vervolgens worden de steekproeven gekoppeld aan een experimentele groep en aan een controlegroep. Hierna wordt de geplande wijziging in de variabele(n) doorgevoerd. Ten slotte meet men een klein aantal van de afhankelijke variabelen en controleert men de andere variabelen (Saunders et al., 2008, p. 121).

Handelingsonderzoek

Shani en Pasmore (1985, p. 439) definiëren handelingsonderzoek als *'een opkomend onderzoeksproces waarin toegepaste gedragswetenschappelijke kennis wordt geïntegreerd binnen bestaande organisatorische kennis en wordt toegepast om daadwerkelijke organisatorische problemen op te lossen. Het houdt zich tegelijkertijd bezig met het brengen van verandering binnen organisaties, met het ontwikkelen van zelfhulpcompetenties bij organisatieleden en met het bijdragen aan wetenschappelijke kennis. Ten slotte is handelingsonderzoek een evoluerend proces dat wordt ondernomen in een geest van samenwerking en gezamenlijk onderzoek.'*

Handelingsonderzoek kan derhalve worden getypeerd als een sterk veranderingsgerichte onderzoeksstrategie. Tevens kan worden opgemerkt dat de onderzoeker onderdeel wordt van de bestudeerde organisatie, terwijl bij andere onderzoeksstrategieën veelal de medewerkers van de organisatie deel uitmaken van het onderzoeksobject (Saunders et al., 2008, p. 124).

Gefundeerde theorie

De gefundeerde-theoriebenadering gaat volgens Creswell (2007, p. 63) verder dan enkel beschrijvend onderzoek doen. Het is gericht op het genereren of ontdekken van een theorie, een abstract analytisch schema of een proces. De theorieontwikkeling kan bijdragen aan het verklaren en voorspellen van gedrag (Saunders et al., 2008, p. 126). De theorieontwikkeling geschiedt zonder vooraf een theoretisch kader te hebben gevormd, maar is gefundeerd in de gegevens die verkregen zijn van deelnemers die tot het betreffende proces behoren. Strauss & Corbin (1998) stellen dat gefundeerde-theorieonderzoek een kwalitatieve onderzoeksstrategie is waarin de onderzoeker een algemene verklaring genereert voor een proces, handeling of interactie. Deze verklaring is een theorie die gevormd is uit de opvattingen van een groot aantal deelnemers.

De gefundeerde-theoriebenadering valt in te delen in twee veelgebruikte benaderingen. Ten eerste is er de systematische, analytische benadering van Strauss en Corbin, waarin de onderzoeker tracht op systematische wijze een theorie te ontwikkelen die een proces, handeling of interactie verklaart. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van verscheidene categorieën die een informatie-eenheid omvatten. Ten tweede bestaat er de sociaalconstructivistische benadering van Charmaz (2005). Deze benadering bestudeert niet een enkel proces of hoofdcategorie zoals bij Strauss en Corbin, maar benadrukt de diverse lokale werelden, meervoudige werkelijkheden en de complexiteiten van bepaalde werelden, opvattingen en handelingen. Deze onderzoeksbenadering kan als interpretivistisch worden aangemerkt, omdat er flexibele richtlijnen worden gehanteerd in plaats van vastgestelde categorieën (Creswell, 2007, p. 65).

Etnografie

De etnografie is een onderzoeksstrategie die geworteld is in de antropologie (Creswell, 2007, p. 68). Het is een kwalitatieve strategie waarmee de onderzoeker zich richt op het beschrijven en interpreteren van de gedeelde patronen van gedragingen, overtuigingen en taal van een cultuurdelende groep. Meestentijds wordt hiervoor participerende waarneming als methode gehanteerd, waardoor de onderzoeker ondergedompeld wordt in de alledaagse levens van de groepsparticipanten. Het te bestuderen fenomeen wordt derhalve onderzocht binnen de relevante context. Hierdoor kan de maatschappelijke wereld worden onderzocht zoals de participanten dit zelf zouden beschrijven en verklaren. Dit maakt de etnografie tot een inductieve benadering, aangezien inductie streeft naar begrip van wijze waarop mensen hun wereld interpreteren. Men mijdt een starre onderzoeksstrategie die alternatieve verklaringen uitsluit (Saunders et al., 2008, p. 113).

Inhoudsanalyse

De onderzoeksstrategie van inhoudsanalyse wordt ook wel bureauonderzoek of archiefonderzoek genoemd. Het neemt bestaand materiaal en gegevensbronnen als uitgangspunt. Inhoudsanalyse is wezenlijk verschillend van literatuurstudie. Literatuurstudie wordt voorafgaand aan een empirisch onderzoek uitgevoerd teneinde de vraagstelling en hypothesen op te stellen, en is dus geen zelfstandige onderzoeksstrategie. Inhoudsanalyse is een onderzoeksstrategie waarmee middels bestaand empirisch materiaal een antwoord wordt gegeven op de vraagstelling (Vennix, 2010, p. 212). Met behulp van het reflecteren op en het analyseren van literatuur komt men tot nieuwe inzichten. Doordat de onderzoeker materiaal gebruikt dat door anderen is vergaard, wordt geen eigen gegevensverzameling verricht. Dit impliceert dat de onderzoeker geen rechtstreeks contact heeft met de onderzoekseenheden (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 206).

Het voordeel van inhoudsanalyse is dat de onderzoeker gemakkelijk en binnen relatief korte tijd over een groot aantal gegevens kan beschikken. Een nadeel is dat het gebruikte materiaal aanvankelijk voor andere doeleinden is vergaard dan in het nieuwe onderzoek. Bij het opstellen van de doel- en vraagstelling is de onderzoeker dus afhankelijk van het bestaande materiaal (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 206).

Gevalsstudie

Robson (2002, p. 178) definieert een gevalstudie als *'een strategie voor het doen van onderzoek die gebruikmaakt van een empirisch onderzoek van een bepaald hedendaags verschijnsel binnen de actuele context, waarbij van verschillende soorten bewijsmateriaal gebruik wordt gemaakt.'* Volgens Swanborn (1996) is een gevalstudie geschikt voor bestudering van een sociaal fenomeen in de natuurlijke omgeving. De onderzoeker tracht via een gevalstudie een integraal en diepgaand inzicht te verkrijgen in één of meerdere afgebakende processen of objecten. Een onderscheidend kenmerk is het betrekkelijk kleine aantal onderzoekseenheden, de casussen genoemd (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 184).

De gevalstudie wordt veeltijds als een kwalitatieve onderzoeksstrategie beschouwd, vanwege de nadruk op diepgang in plaats van breedte. Dit betekent niet dat er geen kwantitatieve gegevens kunnen worden verzameld binnen een gevalstudie. Swanborn (1996) vermeldt dat er in een gevalstudie veeltijds sprake is van triangulatie. Dit betekent dat er verschillende methoden voor gegevensvergaring worden gehanteerd om zekerheid te verkrijgen dat de gegevens daadwerkelijk vertellen wat zij geacht worden te vertellen. Dit noemt men de validiteit van een onderzoek. Een onderzoeker kan bij een gevalstudie dus gebruikmaken van een enquête, interviews, groepsgesprekken, observatie en inhoudsanalyse (Saunders et al., 2008).

Yin (2003) onderscheidt verschillende soorten gevalstudies. Er bestaan ten eerste enkelvoudige en meervoudige gevalstudie, waarbij er één of meerdere casussen worden onderzocht. Daarnaast zijn er holistische en ingebedde gevalstudies. De eerste behandelt de casus als geheel, terwijl een ingebedde casus wordt onderverdeeld in meerdere analyse-eenheden (Creswell, 2007, p. 75).

Een voordeel van de gevalstudie is de mogelijkheid om tot een alomvattend totaalbeeld van het onderzoeksobject te komen. Daarnaast is er voor een gevalstudie betrekkelijk weinig voorstructurering vereist, wat de onderzoeksstrategie tamelijk wendbaar maakt. Daarenboven zullen de resultaten van de gevalstudie eerder worden aanvaard door de respondenten, doordat de gegenereerde informatie herkenbaarder is en minder kunstmatig van aard dan bij het survey of experiment.

Als nadeel van de gevalsstudie valt te noemen dat de externe validiteit oftewel de generaliseerbaarheid beperkt kan zijn. Wanneer het aantal casussen klein is, is het lastiger de resultaten toe te passen op vergelijkbare casussen (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 191).

Keuze onderzoeksstrategie

Een belangrijke keuze die gemaakt dient te worden bij het bepalen van de onderzoeksstrategie is die tussen breedte of diepgang. Bij een breed overzicht over het onderzoeksonderwerp behoort een grootschalige aanpak die die generalisering van de resultaten mogelijk maakt. Een diepgaand onderzoek biedt inzicht in een tijdruimtelijk beperkt fenomeen dat in al zijn facetten wordt bekeken. De hieraan verbonden kleinschaliger aanpak leidt tot minder generaliseerbare resultaten, maar kent tegelijkertijd detaillering, complexiteit en een sterke onderbouwing met een minimum aan onzekerheid (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 160). In dit onderzoek wordt gekozen voor diepgang.

Voor dit scriptieonderzoek wordt als onderzoeksstrategie de gevalsstudie gehanteerd. De casus Hart van Ven-Zelderheide kan in dit onderzoek worden beschouwd als een hedendaags verschijnsel binnen een actuele context. In het geval van dit onderzoek gaat het om de relatie tussen de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide met de gebiedsontwikkeling binnen hun dorp. Er wordt één casus bestudeerd, wat de generaliseerbaarheid oftewel de externe validiteit beperkt. Hier staat tegenover dat het Hart van Ven-Zelderheide kan worden aangewezen als kritieke casus. Dit betekent dat de casus een strategisch belang heeft in relatie tot het algemene probleem. De generaliseerbaarheid is gericht op kleine plattelandskernen in Nederland, met name in krimpgebieden. Het Hart van Ven-Zelderheide is een typische plattelandskern die in de komende jaren te maken zal krijgen met bevolkingskrimp. Er kan worden gesteld dat wanneer blijkt dat zelfsturing in Ven-Zelderheide niet of gedeeltelijk haalbaar is, dit voor andere plattelandskernen ook geldt. De uitkomsten van de gevalsstudie kunnen hierdoor worden gegeneraliseerd (Flyvbjerg, 2006). Weliswaar is de casus niet vooraf geselecteerd op de mogelijkheid tot generaliseerbaarheid, maar is via de operationalisatie gepoogd de onderzoeksresultaten zo bruikbaar mogelijk te maken voor soortgelijke casussen.

In de casus Hart van Ven-Zelderheide wordt een groot aantal zelfsturingsaspecten bestudeerd, waardoor een volledig en gespecificeerd beeld van het onderzoeksobject kan worden geschetst. Dit komt ten goede aan de interne validiteit van het onderzoek. Interne validiteit wordt bepaald door de mate waarin het meetinstrument een juiste afspiegeling van het te meten begrip (Vennix, 2009). Daarnaast maakt dit onderzoek gebruik van triangulatie. Kwalitatieve methoden worden gecombineerd met kwantitatieve methoden, wat deze scriptie tot een gemengdemethodenonderzoek maakt. In een gemengdemethodenonderzoek worden de kwantitatieve gegevens op kwantitatieve wijze geanalyseerd en de kwalitatieve gegevens op kwalitatieve wijze geanalyseerd (Saunders et al., 2008, p. 129). Deze triangulatie komt de interne validiteit van het onderzoek eveneens ten goede.

Tijdshorizon

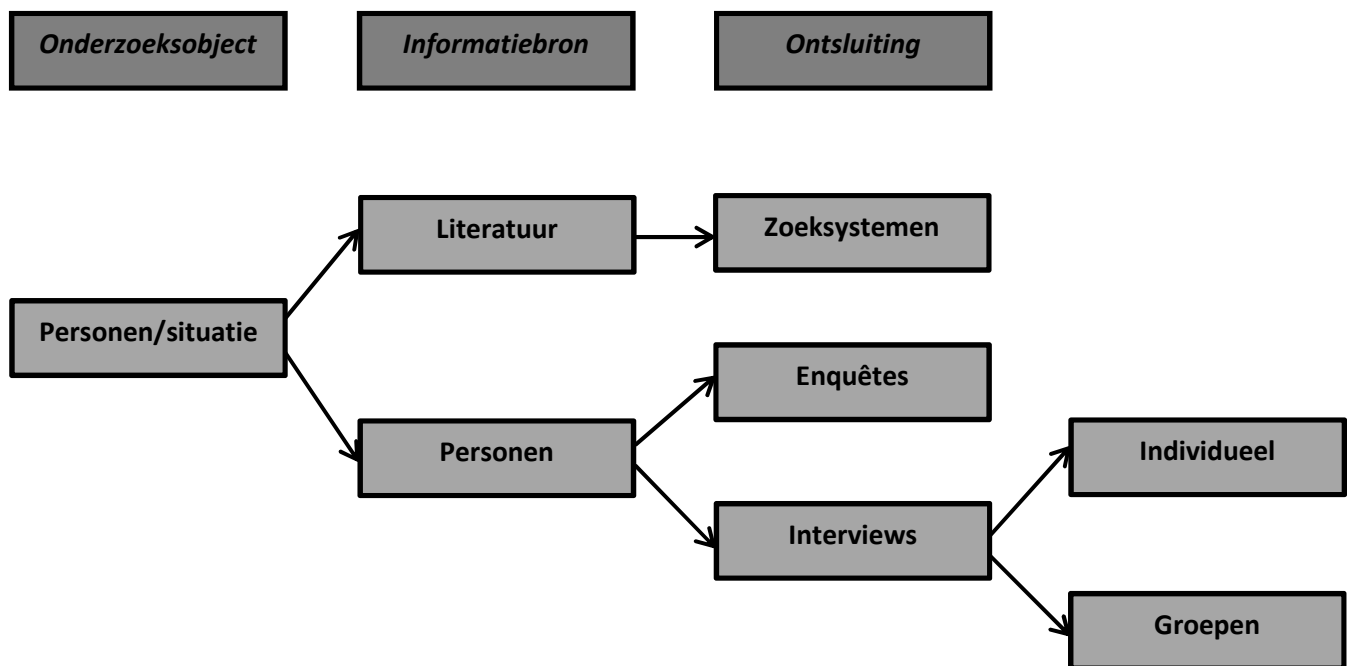
De tijdshorizon die voor dit scriptieonderzoek wordt aangehouden is het doorsnedenonderzoek. Dit omvat de bestudering van een bepaald verschijnsel op een bepaald tijdstip (Saunders et al., 2008, p. 139). Doorsnedenonderzoek staat tegenover longitudinaal onderzoek, waarbij een verschijnsel op verschillende momenten in de tijd wordt bestudeerd. Dit stelt de onderzoeker in staat een verandering of ontwikkeling te ontdekken. Voor deze masterscriptie is het vanwege tijdgebrek niet

haalbaar longitudinaal onderzoek uit te voeren. Bovendien ontbreekt de noodzaak hiertoe, er staat immers geen ontwikkeling centraal.

3.2 Gegevensverzameling

Na het vaststellen van de onderzoeksstrategie dient te worden bepaald op welke wijze de benodigde informatie kan worden verkregen. Er zijn twee hoofdcategorieën van onderzoeksobjecten, namelijk enerzijds personen en anderzijds situaties, voorwerpen en processen (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 214). Het onderzoeksobject van dit scriptieonderzoek is de casus Hart van Ven-Zelderheide, wat zowel personen als een situatie behelst. Voorts is het noodzakelijk de bruikbare informatiebronnen vast te stellen. Allereerst wordt in dit onderzoek informatie geput uit literatuur. Dit omvat theoretische concepten, alsmede gegevens over de context van het onderzoeksobject. Daarnaast vormen personen een cruciale informatiebron in dit onderzoek. Personen hebben als voordeel dat zij een grote verscheidenheid aan informatie kunnen verschaffen. Dit kan tevens op snelle wijze geschieden (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 216).

Vervolgens wordt de ontsluiting van de diverse informatiebronnen vastgesteld. In dit onderzoek wordt gekozen voor ondervraging. Dit valt uit te splitsen naar interviews en enquêtes. De ontsluiting van de literatuur zal plaatsvinden door middel van zoeksystemen. Figuur 8 geeft een overzicht van de ontsluiting van het onderzoeksmateriaal. In de onderstaande alinea's zullen de verschillende vormen van gegevensverzameling worden behandeld.

Figuur 8. Ontsluiting van onderzoeksmateriaal. Bron: Auteur (2013).

3.2.1 Literatuuronderzoek

Literatuuronderzoek wordt door 't Hart, Boeije & Hox (2005, p. 100) gezien als oriëntatie op het te onderzoeken gebied. Tijdens het gebiedsontwikkelingsproces voor de invulling van het dorpshart zijn door de Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide vooraf diverse gemeentelijke beleidskaders benoemd die richtinggevend (kunnen) zijn (Welles, 2013, p. 3). Voor zover nodig zullen de onderstaande notities als beleidsliteratuur worden bestudeerd in dit scriptieonderzoek:

- *De Strategische Regiovisie Bergen, Gennep, Mook en Middelaar. Gebiedsontwikkeling Maasduinen. Keuren, kiezen en excelleren* (2010) van Riek Bakker Advies
- *Regionale visie op wonen en voorzieningen. Kansen benutten in veranderende woonmilieus. Regio Maasduinen* (2011) van Companen (onder andere richtlijnen voor woningbouw in Ven-Zelderheide)
- *Het Speelruimtebeleidsplan 2009-2014* (2009) van de gemeente Gennep
- *Het Accommodatiebeleid gemeente Gennep* (2008) van Van Asch en Icking

3.2.2 Interviews

De literatuurstudie wordt gevolgd door een reeks interviews. Kahn en Cannel (1957) omschrijven een interview als een doelgericht gesprek tussen twee of meer personen. Een onderzoeksdeelnemer noemt men een respondent. In dit scriptieonderzoek wordt gekozen voor semigestructureerde verkennende interviews met de vertegenwoordigers van de belangrijkste organen in het dorp. Bij semigestructureerde interviews hanteert de onderzoeker een lijst met vragen die dienen te worden besproken. Afhankelijk van het verloop van het vraaggesprek kunnen zekere vragen worden weggelaten of extra vragen worden gesteld (Saunders et al., 2008, p. 301). Een semigestructureerd interview bestaat dus ten dele uit vaste vraagstellingen en ten dele uit losse vraagstellingen (Swanborn, 1981). Hiermee wordt een indruk verkregen van de situatie die speelt in Ven-Zelderheide, alsook de wensen van de bewoners. Doordat semigestructureerde interviews niet gestandaardiseerd zijn, worden ze kwalitatieve onderzoeksinterviews genoemd. De gehanteerde vragenlijst is weergegeven in bijlage 1. Voor de selectie van de interviewrespondenten is overleg gevoerd met de Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide. Het grootste deel van de geïnterviewden is woonachtig in Ven-Zelderheide zelf.

Om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen wordt in dit scriptieonderzoek bij citaten het nummer van het interview vermeld in plaats van de persoonsnaam.

De respondenten zijn onder te verdelen in de onderstaande categorieën. Het betreft hier de respondenten van alle afgenomen interviews, zowel individueel als in groepen. In totaal zijn 43 personen geïnterviewd, verdeeld over 21 gesprekken. Deze interviews waren allen verkennend van karakter.

- Omwonenden Hart van Ven-Zelderheide: 4 gesprekken, 17 personen
- Grondeigenaren Hart van Ven-Zelderheide: 1 gesprek, 6 personen
- Voorzitter Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide: 1 gesprek, 1 persoon
- Kerkbestuur: 1 gesprek, 3 personen
- Middenstanders: 2 gesprekken, 3 personen
- Woningcorporatie Destion: 1 gesprek, 1 persoon
- Voetbalvereniging Vense Boys: 1 gesprek, 1 persoon (tevens Werkgroeplid)
- Leden dorpsraad: 1 gesprek, 2 personen (waaronder 1 werkgroeplid)
- Bestuur Gemeenschapshuis De Uitkomst: 1 gesprek, 1 persoon (tevens werkgroeplid)
- Ouderraad: 1 gesprek, 1 persoon
- Overige bewoners Ven-Zelderheide, niet direct aanwonend: 3 gesprekken, 3 personen (waaronder 2 werkgroepliden)
- Projectleider Proeftuin Zelfsturing: 1 gesprek, 1 persoon
- Basisschool de Vonder: 1 gesprek, 1 persoon

- Waterschap Peel en Maas: 1 gesprek, 1 persoon
- Peuterspeelzaal 't Venneke/Stichting Spring: 1 gesprek, 1 persoon

Individuele interviews

Een deel van de interviews werden afgenomen in aanwezigheid van enkel de onderzoeker en de respondent. Hier was dus sprake van individuele interviews. In tabel 3 is de geslachtsverdeling van de individuele interviewrespondenten weergegeven.

Tabel 3. Geslachtsverdeling individuele interviewrespondenten. Bron: Auteur (2013).

Interview	Aantal mannen	Aantal vrouwen
Omwonenden Hart van Ven-Zelderheide	1	0
Voorzitter Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide	1	0
Middenstanders	0	1
Woningcorporatie Destion	0	1
Voetbalvereniging Vense Boys	1	0
Bestuur gemeenschapshuis	0	1
Ouderraad	1	0
Overige dorpelingen niet-aanwonend	2	1
Proeftuin Zelfsturing	1	0
Basisschool	0	1
Waterschap	1	0
Peuterspeelzaal	0	1
Totaal	8	6

Groepsinterviews

Naast individuele interviews kunnen eveneens interviews met meerdere personen worden afgenomen. Groepsinterviews worden ook wel focusgroepen genoemd wanneer het onderwerp duidelijk en nauwkeurig is omschreven en de klemtoon ligt op een interactief gesprek tussen de respondenten (Saunders et al., 2008, p. 300). Een voordeel van groepsinterviews is dat de respondenten in staat zijn te reageren op elkaars standpunten. Anderzijds kunnen respondenten zich geremd voelen door de aanwezigheid van de mederespondenten, waardoor zij minder bereid zijn gevoelige informatie mede te delen aan de interviewer. In tabel 4 is de geslachtsverdeling van de respondenten van de groepsinterviews in dit onderzoek te zien.

Tabel 4. Geslachtsverdeling respondenten groepsinterviews. Bron: Auteur (2013).

Interview	Aantal mannen	Aantal vrouwen
Kerkbestuur	3	0
Middenstanders	1	1
Leden dorpsraad	2	0
Grondeigenaren	2	4
Omwonenden Hart van Ven-Zelderheide	6	10
Totaal	14	15

3.2.3 Enquêtes

Uit de verzamelde interviewgegevens zullen de vragen worden afgeleid die in een enquête aan de huishoudens van Ven-Zelderheide worden gesteld. Deze enquête zal enerzijds de wensen van de bewoners peilen, anderzijds zullen de mogelijkheden tot zelfsturing aan bod komen. De uitkomsten van het enquêteonderzoek worden gebruikt bij het maken van de schetsontwerpen voor de inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het vergaren van kennis omtrent de zelfsturing van de dorpsgemeenschap in een tijd van verantwoordelijkheden die richting de burgermaatschappij schuiven.

Voor het analyseren van de enquêteresultaten wordt gebruikgemaakt van statistische software, te weten het programma SPSS. Voor dit softwareprogramma is gekozen vanwege de algemene bekendheid en het relatieve gemak waarmee kwantitatieve data kunnen worden verwerkt. Na de inzameling van de enquêtes zullen de uitkomsten worden ingevoerd in een codeboek, waarna de data geschikt zijn voor hypothesetoetsing.

Volgens McClave, Benson & Sincich (2007, p. 7) zijn statistische methoden *'in het bijzonder nuttig voor het bestuderen, analyseren en kennis verkrijgen van populaties bestaande uit experimentele eenheden'*. In dit onderzoek zijn de eenheden de huishoudens van Ven-Zelderheide, inclusief het buitengebied. De populatie die wordt bestudeerd is de verzameling van deze eenheden, dus alle 323 huishoudens in Ven-Zelderheide. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er in dit onderzoek geen sprake is van experimentele eenheden, aangezien de gehele onderzoekspopulatie wordt bestudeerd. Bij een experiment wordt een selectie gemaakt binnen de populatie met behulp van een steekproef, wat in dit onderzoek niet het geval is.

Doordat de enquêtevragen voortvloeien uit de eerder afgenomen interviews, wordt de betrouwbaarheid van de enquête vergroot. Betrouwbaarheid houdt in dat het meetresultaat stabiel is en de bevindingen consistent zijn, dus dat bij een herhaalde meting dezelfde uitkomsten zouden worden vastgesteld (Vennix, 2010, p. 186). Doordat bij het opstellen van de enquête reeds voorkennis beschikbaar is, kan de vragenlijst dusdanig worden ingericht dat de respondenten consistente antwoorden zullen geven. De respondenten dienen voor een betrouwbaar resultaat een eenduidig begrip te hebben van de betekenis van de vragen. Hiertoe is de enquête vooraf met enkele dorpelingen besproken en waar nodig aangepast.

Door de vragenlijst te verspreiden onder alle woonadressen in het dorp wordt de gehele onderzoekspopulatie, de inwoners van Ven-Zelderheide, geraadpleegd. Derhalve hoeft er geen steekproef te worden getrokken, een steekproef is immers een *'deelverzameling van de eenheden van een populatie'* (McClave, Benson & Sincich, p. 8).

Er worden uitreiken-en-ophalenvragenlijsten afgenomen, die aan de deur worden bezorgd. De gewenste respons bedraagt minstens 30%, wat neerkomt op ongeveer 100 ingevulde enquêtes.

3.3 Operationalisatie

In paragraaf 1.6 is een definitie gegeven voor de kernbegrippen uit dit onderzoek. Alvorens over te gaan op de empirische gegevensverzameling, dienen de theoretische definities te worden vertaald naar operationele definities (Vennix, 2010, p. 176). Voor dit scriptieonderzoek wordt enkel het begrip zelfsturing geoperationaliseerd, omdat dit het enige begrip is dat empirisch getoetst wordt.

Allereerst wordt het kernbegrip zelfsturing uitgesplitst in dimensies, die vervolgens worden omgezet naar indicatoren. Een indicator is een zintuiglijk waarneembaar verschijnsel dat informatie verschaft over het theoretische begrip (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 143). Een operationalisatie kan worden gezien als *'het zodanig omschrijven en meetbaar maken van een bepaald begrip dat het geschikt is om eenduidig empirische waarnemingen te verrichten'* (Vennix, 2010, p. 172). Voor iedere indicator is minimaal één enquêtevraag noodzakelijk. Het komt de meetbaarheid ten goede wanneer een indicator meerdere vragen kent. Om de invultijd van de enquête voor de respondenten beperkt te houden is getracht een middenweg te vinden tussen de geldigheid van de resultaten en de bondigheid van de vragenlijst.

Enkele dubbele enquêtevragen hebben de functie van controlevraag. Hiermee wordt onderzocht of de respondent sociaal wenselijke, onware of inconsistente antwoorden geeft. Controlevragen meten gedeeltelijk hetzelfde, waardoor mag worden verwacht dat er geen tegenstrijdige antwoorden worden gegeven (De Pelsmacker & Van Kenhove, 2006). Een voorbeeld is vraag 29 en vraag 34; wanneer een respondent zegt het een gunstige ontwikkeling te vinden dat de burgermaatschappij meer taken krijgt toebedeeld, maar tegelijkertijd niet bereid is deel te nemen aan een projectgroep, kan een inconsistentie in de antwoorden opgespoord worden.

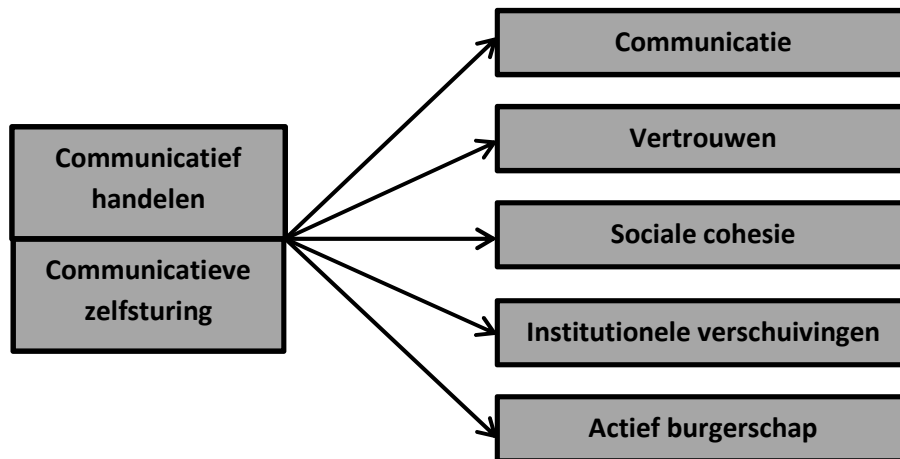
In dit onderzoek worden zowel theoretische als praktische gegevens verzameld. De praktische gegevens omtrent de leefbaarheid en de ruimtelijke inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide worden eerst vergaard door middel van de verkennende interviews. Ook wordt in de semigestructureerde interviews kort aandacht geschonken aan het theoretische gedeelte van zelfsturing. De enquêtes bestaan voor een groter deel uit vragen waarin aspecten van de theorie aan bod komen. Met name voor de theoriegerichte enquêtevragen is het noodzakelijk een operationalisatie uit te voeren. De praktijkgerichte enquêtevragen zijn veeleer gestoeld op de informatie verkregen uit de interviews. Het praktische deel levert in de enquête de vraagcategorieën *Individuele variabelen, Leefbaarheid en Ruimtelijke Inrichting* op.

De theorieën die in dit scriptieonderzoek worden gebruikt, kennen een hoog abstractieniveau. Vanwege de filosofische inslag zijn de theorieën niet hoofdzakelijk gericht op empirie. Hierdoor is het niet haalbaar een uitputtende en rechtstreekse operationalisatie uit te voeren. Er zal een verzameling dimensies en indicatoren worden samengesteld die gestoeld is op noties en concepten uit Habermas' en Cornelis' theorieën, zoals reeds genoemd in paragraaf 2.1.7. Op basis van deze theorieën zijn de onderstaande dimensies van zelfsturing vastgesteld, gevolgd door de operationele definitie.

- Communicatie. Voor communicatieve zelfsturing is communicatie als leerproces een vereiste. In dit onderzoek wordt de juistheid van communicatie bepaald aan de hand van de tevredenheid van de respondent over de wijze waarop de gemeente Gennep met de inwoners van Ven-Zelderheide communiceert

- Vertrouwen. Voor het slagen van zelfsturingsprocessen is wederzijds vertrouwen nodig. Het vertrouwen dat noodzakelijk is voor zelfsturende gemeenschappen wordt als hoog beschouwd wanneer een respondent veel vertrouwen heeft in dorpsgenoten en de gemeente Gennep voor het deelnemen aan projecten
- Sociale cohesie. De mate van sociale cohesie in de casus Ven-Zelderheide wordt als hoog gezien wanneer de respondent het saamhorigheidsgevoel als sterk beoordeelt, de respondent dikwijls contact heeft met dorpingen en de respondent vaak deelneemt aan activiteiten van de buurtvereniging. Daarnaast wordt verondersteld dat de woonduur van de inwoners van Ven-Zelderheide een indicator is voor sociale cohesie. Naarmate men langer in dezelfde woonplaats woont, voelt men gewoonlijk meer binding met en betrokkenheid bij de dorpsgemeenschap (Dries, Hoving, Frissen & van Staden, 2004). De woonduur van een respondent wordt in dit thesisonderzoek gemeten door middel van een enquêtevraag
- Institutionele verschuivingen. Om de kanteling naar zelfsturende dorpsgemeenschappen te laten slagen, dient de perceptie van de dorpingen over deze institutionele verschuivingen te worden vastgesteld. Deze perceptie wordt vastgesteld aan de hand van het oordeel van de respondent over de toenemende hoeveelheid taken voor burgers, de institutionele partij die volgens de respondent maatschappelijke taken dient uit te voeren, de taken die de gemeenschap van Ven-Zelderheide zelf kan uitvoeren, alsook de hoeveelheid verantwoordelijkheid die de dorpingen over de openbare ruimte dienen te krijgen
- Actief burgerschap. Met deze dimensie wordt vastgesteld in hoeverre de dorpingen reeds actief zijn of bereid zijn actief te worden. De mate van actief burgerschap onder de inwoners van Ven-Zelderheide wordt in dit onderzoek gemeten door de frequentie waarmee de respondent activiteiten van de buurtvereniging bijwoont, het belang dat men hecht aan de dorpsraad als belangenbehartiger voor de dorpsgemeenschap, alsmede de bereidheid lid te worden van een projectgroep in Ven-Zelderheide

De dimensies van communicatie en vertrouwen weerspiegelen Habermas' theoretisch concept van communicatief handelen. Dit wordt in het empirische onderzoek gemeten door de tevredenheid met de gemeente als communicatiepartner en de mate van vertrouwen in dorpsgenoten en de gemeente. Cornelis' theorie behandelt de kracht van de burgermaatschappij en de communicatieve zelfsturing die hieraan ten grondslag ligt. Om te onderzoeken in hoeverre deze noties van toepassing zijn op de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide, zijn de dimensies sociale cohesie, institutionele verschuivingen en actief burgerschap opgesteld. Hiermee wordt gemeten in hoeverre de gemeenschap momenteel zelfsturend is en wat hun houding is ten opzichte van een verdere ontwikkeling richting communicatieve zelfsturing in de toekomst. De dimensies die zijn afgeleid uit de theorieën zijn schematisch weergegeven in figuur 9.

Figuur 9. Uitsplitsing theorieën in dimensies. Bron: Auteur (2014).

In tabel 5 is te zien welke indicatoren zijn vastgesteld voor de dimensies behorend tot het kernbegrip zelfsturing. Al deze indicatoren bezitten een positieve relatie met het theoretische begrip zelfsturing. Een voorbeeld is dat des te vaker een respondent deelneemt aan activiteiten van de buurtvereniging, des te meer het zelfsturingsaspect *Actief burgerschap* van toepassing is op de casus.

Tabel 5. Onderverdeling zelfsturingsdimensies in indicatoren. Bron: Auteur (2013).

Dimensie	Indicator
Communicatie	- Tevredenheid communicatie gemeente
Vertrouwen	- Vertrouwen in dorpsgenoten - Vertrouwen in gemeente
Sociale cohesie	- Contact met buurtgenoten - Activiteitendeelname buurtvereniging - Beoordeling saamhorigheidsgevoel
Institutionele verschuivingen	- Beoordeling institutionele verschuivingen - Verdeling maatschappelijke taken - Taken zelfsturing gebiedsontwikkeling - Verantwoordelijkheid openbare ruimte
Actief burgerschap	- Activiteitendeelname buurtvereniging - Belang dorpsraad belangenbehartiging - Bereidheid deelname projectgroep

Nadat de dimensies en indicatoren voor het empirische onderzoek zijn vastgesteld, worden de concrete enquêtevragen opgesteld. Hiermee wordt het feitelijke metingsproces omschreven.

In bijlage 2 zijn de vragen te zien die gesteld zijn middels de enquête. Het grootste deel van de vragen hanteert een vijfpuntsschaal van Likert, waarin er vijf antwoordmogelijkheden bestaan (Vennix, 2010, p. 228). Vraag 2, 3, en 4 kennen een binaire schaal, oftewel een tweepuntsschaal. In bijlage 4 wordt getoond op welke meetschaal de verschillende enquêtevragen geplaatst kunnen worden. Tabel 6 geeft weer welke indicatoren die zijn voortgevloeid uit de operationalisatie van het theoretisch kader per enquêtevraag worden onderzocht.

Tabel 6. Overzicht indicatoren per enquêtevraag. Bron: Auteur (2013).

Vraag	Individuele variabelen	Leefbaarheid	Ruimtelijke inrichting	Communicatie	Vertrouwen	Sociale cohesie	Institutionele verschuivingen	Actief burgerschap
1	X							
2	X							
3	X							
4	X							
5	X							
6	X							
7	X							
8		X						
9		X						
10		X						
11		X						
12		X						
13		X						
14		X	X					
15		X						
16		X						
17		X	X					
18		X	X					
19		X						
20		X						
21	X							
22						X		X
23						X		
24						X		
25			X					
26				X				
27					X			
28					X			
29							X	
30							X	
31							X	
32							X	
33								X
34								X

4 Praktische analyse

In dit hoofdstuk zal in paragraaf 4.1 een kenschets worden gegeven van Ven-Zelderheide, waarna paragraaf 4.2 het Hart van Ven-Zelderheide wordt behandeld. In paragraaf 4.3 komen de bijbehorende schetsontwerpen aan bod. Dit hoofdstuk vormt een antwoord op deelvraag 3: *Welke wensen en verlangens leven er onder de bewoners van Ven-Zelderheide met betrekking tot de invulling van het toekomstige dorpshart?* Ook wordt in dit hoofdstuk ingegaan op deelvraag 4: *Welke alternatieven voor de inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide komen overeen met de wensen van de inwoners?*

4.1 Kenschets Ven-Zelderheide

Ven-Zelderheide is de kleinste kern binnen de gemeente Gennep en heeft van oorsprong een sterk agrarisch karakter. Voor 1973 behoorde Ven-Zelderheide tot de gemeente Ottersum, in dat jaar vond er een fusie plaats met de gemeente Gennep (Stenvert, Kolman, van Ginkel-Meester, Broekhoven, Stades-Vischer & Venner, 2003). In figuur 11 is te zien dat in 1869 nog geen melding werd gemaakt van het dorp Ven-Zelderheide, wel was er lintbebouwing in de vorm van de gehuchten Veen en Zeldersche Heide. Het gebied bestond destijds grotendeels uit veen en heide, die allengs werden ontgonnen. Gedurende de twintigste eeuw verdichtte de bebouwing in de twee lintstructuren zich zodanig dat er kon worden gesproken van een zelfstandig dorp genaamd Ven-Zelderheide. Het gebied waar de twee bebouwingslinten samenkomen, de Kerkvonder, werd vanaf de jaren 50 ingevuld met woningbouw (Monumentenadviesbureau, 2011). Vanwege de jonge leeftijd van Ven-Zelderheide ontstond er echter geen dorpshart met een ontmoetingsfunctie. Ten zuiden van de bebouwde kom ligt nog het oude gehucht Zelder, waar thans tevens een grootschalig grasverdelingsbedrijf is gevestigd (Van de Glind & Mooren, 2009).

Na de Tweede Wereldoorlog verminderde de agrarische werkgelegenheid in Ven-Zelderheide, in lijn met de landelijke trend. Een hoog aandeel inwoners vond emplooi buiten het dorp. Kenmerkend voor het buitengebied van Ven-Zelderheide zijn de omvangrijke pelsdierhouderijen (Interview 3, 24 juni 2013). Een ingrijpende ruimtelijke ontwikkeling is de ontgrinding van de Banen. Dit is een voormalig landbouwgebied ten noorden van de bebouwde kom, tegen de Duitse grens, te zien in figuur 10. Dit veenontginningsgebied wordt momenteel uitgegraven voor grindwinning. Uiteindelijk zullen er plassen resteren die als natte natuur worden ingericht (Gemeente Gennep, 2013).

Figuur 10. Ontgrinding de Banen. Bron: Auteur (2013).

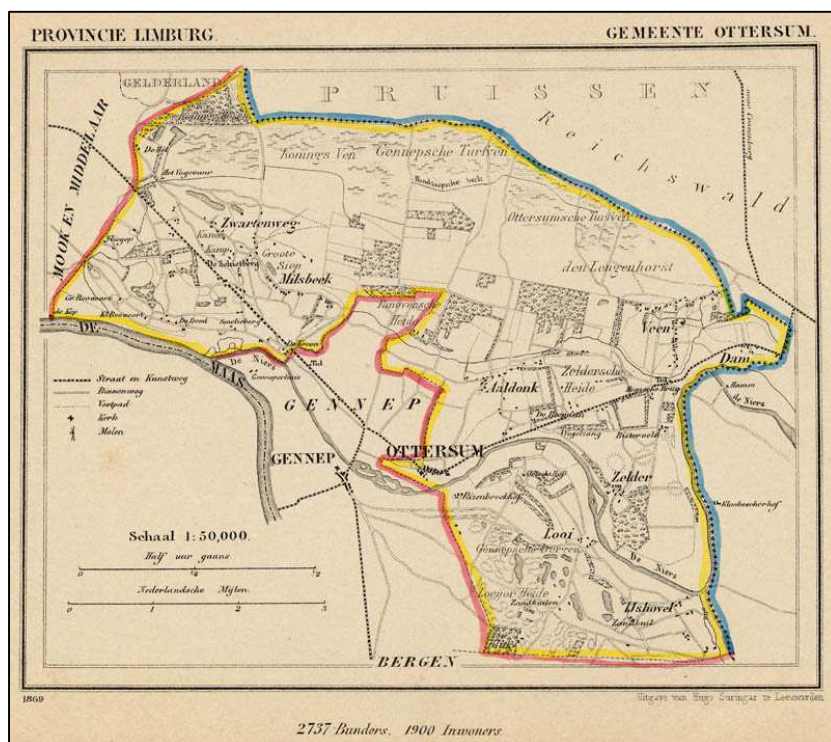
Ondanks de nabije ligging aan de Duitse grens is de oriëntatie voor het dagelijks leven van de inwoners van Ven-Zelderheide hoofdzakelijk Nederlands (Interview 22, 4 november 2013). Grensoverschrijdend verkeer vindt onder meer plaats door Nederlanders die over de Duitse grens gaan wonen vanwege de gunstige woningprijzen. Hun kinderen blijven veeltijds een Nederlandse

school bezoeken. Deze grensmigranten, meestal niet afkomstig uit Ven-Zelderheide, blijven hun alledaagse activiteiten hoofdzakelijk in Nederland uitvoeren. Daarnaast worden door vele inwoners van Ven-Zelderheide levensmiddelen gekocht in Duitse supermarkten, met name alcohol, sigaretten en benzine. Andersom bezoeken veel Duitsers de grenssupermarkt Weijers in Ven-Zelderheide. Eens in de twee jaar wordt door Ven-Zelderheide en het Duitse grensdorp Kessel de Nierstreiff georganiseerd, een grensoverschrijdend dorpsfeest (Interview 3, 24 juni 2013).

De beeldvorming over Ven-Zelderheide in omliggende dorpen is gemengd. Enerzijds heeft men bewondering voor de krachtige en saamhorige gemeenschap in Ven-Zelderheide, waardoor veel initiatieven vanuit het dorp ontstaan. Anderzijds wordt Ven-Zelderheide soms gezien als een 'boerendorp', dat achtergebleven is ten opzichte van de rest van de regio (Interview 22, 4 november 2013). Hoewel Ven-Zelderheide door buitenstaanders vaak wordt gezien als een afgelegen dorp, ervaren vele bewoners dit zelf anders. Volgens velen van hen ligt Ven-Zelderheide gunstig ten opzichte van de regio Arnhem-Nijmegen, Noord-Brabant en Duitsland.

Van oudsher bestaat er een zekere mate van rivaliteit tussen Ven-Zelderheide en buurdorp Ottersum. De reden van deze animositeit is niet duidelijk aan te wijzen (Interview 3, 24 juni 2013), maar men stelt dat dit verschijnsel eigen is aan kleine gemeenschappen. Een voorbeeld hiervan is het feit dat Ven-Zelderheide tot 2007 geen eigen postcode bezat, maar onder Ottersum werd geschaard. Bedrijven en verenigingen uit Ven-Zelderheide moesten daardoor Ottersum als plaatsnaam hanteren, wat bij een deel van de dorpingen ergernis opwekte. De rivaliteit is bij jongere generaties minder aanwezig dan bij de oudere bewoners van Ven-Zelderheide. Jongere Ven-Zelderheidenaren hebben veelal vrienden en kennissen in zowel Ven-Zelderheide als Ottersum.

Steenbekkers en Vermeij (2013) onderscheiden vier typen dorpen: het grote dorp bij de stad, het kleine dorp bij de stad, het grote afgelegen dorp en het kleine afgelegen dorp. Ven-Zelderheide kan vanwege de perifere ligging en beperkte omvang worden aangemerkt als een klein afgelegen dorp.

Figuur 11. Voormalige gemeente Ottersum. Bron: Kuyper (1869).

4.2 Hart van Ven-Zelderheide

Het terrein tussen de Kleefseweg en de Kerkvonder is voor 1974 in gebruik geweest als sportveld. Er werd gevoetbald, gekorfbald en gevolleybald, waardoor het veld een ontmoetingsplek werd voor de jongeren in Ven-Zelderheide. Ook de in 1970 opgerichte cafévoetbalvereniging De Vense Boys maakte tot 1974 gebruik van dit sportveld, dat destijds *De Ploeg* werd genoemd. Door de verplaatsing van het sportveld naar gemeenschapshuis de Uitkomst verviel de sociale functie van het Hart van Ven-Zelderheide goeddeels (Interview 5, 26 juni 2013).

Tot omstreeks 1980 werd het agrarisch bedrijf van de grondeigenaren, de familie Peeters, aangestuurd vanuit de boerderij aan de overkant van de Vensestraat, dat op de hoek met de Kleefseweg was gelegen (Interview 4, 24 juni 2013). Aangezien het boerenbedrijf niet meer vrijelijk zijn activiteiten kon uitoefenen binnen de bebouwde kom, is deze boerderij buiten gebruik gesteld en herbestemd tot woonadres. Het agrarisch bedrijf werd voortgezet buiten de bebouwde kom.

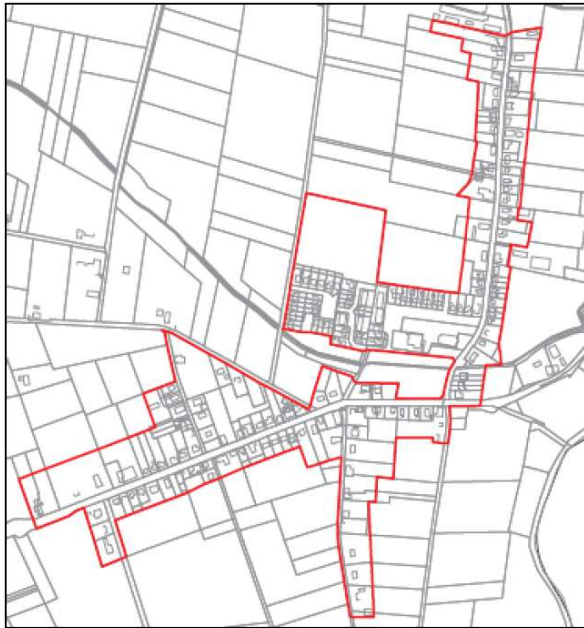
In 1984 werden er onderhandelingen gevoerd tussen de familie Peeters en de gemeente Gennep over een mogelijke herinrichting van het Hart van Ven-Zelderheide. Vanuit de gemeente kwam er een mondelinge toezegging dat de grond zou worden aangekocht met het oog op gebiedsontwikkeling in de vorm van woningbouw. Hoewel de Gennepse gemeenteraad het gebiedsontwikkelingsplan goedkeurde, wees de provincie Limburg dit af (Interview 4, 24 juni 2013).

In 1990 nam de familie Peeters een architect in de arm genaamd Frans Kerkhoff, hieruit kwamen enkele schetsen voort voor de invulling van het gebied. In deze plannen was de bouw van een aantal seniorenwoningen opgenomen.

Door de jaren heen bleef bij een deel van de dorpingen de latente wens bestaan tot een visueel aantrekkelijke aankleding van het gebied. Eén van de respondenten vertelt dat wanneer zij langs het Hart van Ven-Zelderheide rijdt, zij dit vindt ogen als een 'onderontwikkeld boerengat' (Interview 4, 24 juni 2013). Het terrein zou een aankleding verdienen met meer ruimtelijke kwaliteit om zo Ven-Zelderheide vanaf de Kleefseweg meer aanschijn te geven.

Niettemin is het Hart van Ven-Zelderheide tot op heden in gebruik als maïsveld. In 2011 werd een bestemmingsplan vastgesteld voor de bebouwde kom van Ven-Zelderheide. De akker kreeg hierin de enkelbestemming groen toegekend (Gemeente Gennep, 2011). Een strook van 7 meter aan weerszijden van de Spiekerbeek kreeg de dubbelbestemming Waterstaat-Groen. Het huidige agrarische grondgebruik valt onder het ruimtelijk overgangsrecht. Dit impliceert dat een grondgebruiksvorm uit een oud bestemmingsplan in beginsel oneindig mag worden voortgezet (Struiksmā, 2008).

Daarnaast ligt het terrein tussen de Kerkvonder en de Kleefseweg buiten de rode contouren van Ven-Zelderheide, te zien in figuur 12. Dit betekent dat er niet zonder meer woningbouw mag geschieden (Provincie Limburg, 2010).

Figuur 12. Rode contour Ven-Zelderheide. Bron: Gemeente Gennep (2011).

De Spiekerbeek, die door het Hart van Ven-Zelderheide stroomt, heeft een algemeen ecologische functie (AEF). Begin jaren 90 is de beekloop heringericht, er zijn toen flauwe oevers aangelegd (zie figuur 13). In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden is de Spiekerbeek geen natuurlijke waterloop, maar een gegraven afwateringssloot (J. Hoogveld, persoonlijke communicatie, 8 juli 2013). Lange tijd bestond het huidige Ven-Zelderheide uit hoogveengebied het Koningsveen. Het hoogveen waterde slecht af, daarom zijn tijdens de ontginning meerdere afwateringsloten aangelegd. Samen met de Niers ligt de Spiekerbeek in een oude Rijngeul uit de voorlaatste ijstijd, waardoor dit een natuurlijke laagte vormt.

Formeel is het gebied rondom de Spiekerbeek, de Lob van Gennep, overstroomingsgebied ingeval van extreem hoogwater in de Maas. Dit is echter nog nooit voorgekomen. De Spiekerbeek is tijdens het hoogwater in 1993 en 1995 wel buiten haar oevers getreden, maar enkel op het agrarisch terrein binnen de Kerkvonder (J. Hoogveld, persoonlijke communicatie, 8 juli 2013).

Figuur 13. Aanzicht Spiekerbeek. Bron: Auteur (2013).

4.3 Schetsontwerpen

In bijlage 3 zijn de vier schetsvarianten te vinden voor de mogelijke inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide. Deze schetsen zijn tot stand gekomen op basis van de resultaten van de verkennende semigestructureerde interviews. In deze paragraaf zullen de schetsontwerpen worden toegelicht.

4.3.1 Terrein benoorden de Spiekerbeek

In alle vier de schetsontwerpen wordt de strook ten noorden van de Spiekerbeek ingericht als halfverhard evenemententerrein, natuurspeeltuin en park.

Evenemententerrein

Het oostelijke stuk akker ten noorden van de Spiekerbeek is in de schetsontwerpen ingedeeld als halfverhard terrein dat zowel voor de jaarlijkse kermis, overige evenementen als voor parkeren kan worden gebruikt. Het parkeer- en kermisterrein in het oosten van de strook is ongeveer 1850 m² groot (GIV, 2013). Aangezien het noordelijk deel al geasfalteerd is, hoeft alleen het zuidelijk deel te worden verhard. Het stuk grond van de straat tot aan de beek is 900 m² groot. Hierbij moet het schouwpad langs de Spiekerbeek van waterschap Peel en Maasvallei vrijgehouden worden. Dit schouwpad heeft een breedte van 2 meter. De totale kostenindicatie voor de herinrichting van het oostelijke deel van het terrein is € 25.570 (T. Janssen, persoonlijke communicatie, 30 september 2013).

Natuurspeeltuin

Het middelste gedeelte ten noorden van de Spiekerbeek is in de schetsen in bijlage 3 ingericht als natuurspeeltuin. Nederlandse kinderen besteden steeds meer van hun vrije tijd binnenshuis (IVN, 2012). Liebrand (2013) noemt natuurspeeltuinen een geschikt middel om de verwijdering tussen kinderen en natuur te bestrijden. Bovendien zijn natuurspeeltuinen stimulerend voor de motorische vaardigheden van kinderen en het behoud van een gezond gewicht. De afgelopen jaren vindt er een verschuiving plaats van de aanleg van traditionele speeltuinen richting natuurlijker speeltuinen, waar kinderen de kans krijgen tot creatief spelen (Van den Berg, 2007). Bij de aanleg van een natuurspeeltuin aan de Kerkvonder bestaan er kansen voor aansluiting met leerlingen van de naastgelegen basisschool. De aanleg van een natuurspeeltuin past binnen de gemeentelijke beleidskaders, waarin natuurlijke speelaanleidingen wenselijk worden geacht (Gemeente Genneep, 2008). Het gereserveerde terrein is ongeveer 20 meter diep en 65 meter lang, dus 1300 m² groot (GIV, 2013). Egalisatie van het terrein is onnodig, aangezien de glooiing bij het natuurlijke karakter van de speeltuin hoort. De totale kosten voor deze natuurspeeltuin zijn ongeveer € 25.710 (T. Janssen, persoonlijke communicatie, 30 september 2013). Figuur 14 toont enkele voorbeelden van elementen in een natuurspeeltuin.

De speeltoestellen dienen aanvullend te zijn op de bestaande 'traditionele' speeltuin naast de begraafplaats aan de noordzijde van de Kerkvonder. Omwonenden aan de Kerkvonder zijn in meerderheid voorstander van het behoud van de bestaande speeltuin. *'Het is hier nu heel gezellig dankzij die speeltuin. Niet alleen dat hier kinderen spelen, maar ook voor de veiligheid. Wij hebben hier toezicht als ze iets vernielen of als er iets gebeurt met een kind, valt bijvoorbeeld. Straks aan de overkant ziet niemand dat. Dan heb je ook meer kans op hangjongeren. Dat krijg je als het anoniem en stil is. Hier aan de Kerkvonder is het ons-kent-ons, en wordt alles in de gaten gehouden. Die verplaatsing vinden wij niet zo'n goed idee. Ook voor ouderen is het gezellig om kinderen te zien*

spelen, anders is het een kale boel. Dan krijg je het idee dat dit het centrum is. Het is zo gegroeid, het was even weg. Onder schooltijd spelen ze hier ook. Iets wat goed is moet je zo laten, vaak wordt alles veranderd. En je hebt leven in de brouwerij voor oude mensen, heel gezellig. Het bindt de mensen ook onder elkaar, de opa's en oma's, zo houd je contact. Je kunt de kleinkinderen dan alleen ernaartoe laten gaan als oppas zijnde, aan de andere kant van de Kerkvonder is dat onverantwoord' (Interview 10, 3 juli 2013).

Figuur 14. Mogelijke elementen natuurspeeltuin. Bron: Speelnatuur.nl (2013).

Park

Het westelijke gedeelte ten noorden van de Spiekerbeek kan worden ingericht als park. Het terrein is ongeveer 25 bij 35 meter, dus 875 m² groot (GIV, 2013). Een hondenlosloopterrein in dit stuk park is niet wenselijk vanwege de aangrenzende natuurspeeltuin. Momenteel staan er zomereiken aan de noordrand van het terrein. Deze kunnen worden aangevuld met tien nieuwe bomen om het parkgebied aan te kleden. De indicatieve kosten voor de aanleg van dit parkgebied bedragen € 13.100 (T. Janssen, persoonlijke communicatie, 30 september 2013).

4.3.2 Terrein bezuiden de Spiekerbeek

In variant 1 blijft het terrein ten zuiden van de Spiekerbeek onveranderd en behoudt het dus de agrarische functie. In variant 2, 3 en 4 wordt dit gebied omgevormd tot een park. De perceeloppervlakte is 7237 m² groot (GIV, 2013). Ten zuiden van de Spiekerbeek wordt volgens de schetsontwerpen een vijver aangelegd, waarop 's winters kan worden geschaatst. Dit dient ter vervanging van de huidige ijsbaan bij gemeenschapshuis de Uitkomst. Daarnaast wordt aan de westkant van het park een hondenuitlaatterrein gerealiseerd. Ten slotte kunnen in het parkgebied veertig inheemse bomen aangeplant worden. Hierdoor wordt het gebied niet al te dicht begroeid zodat de doorkijk behouden blijft. De kosten van het park ten zuiden van de Spiekerbeek worden geraamd op € 66.400 (T. Janssen, persoonlijke communicatie, 30 september 2013). Een referentiebeeld van het beoogde park is te zien in figuur 15.

Variant 4 verschilt van variant 3 doordat er aan de zuidkant van het terrein, aan de Kleefseweg, ruimte is bestemd voor bouwkvavels. Er wordt in variant 4 uitgegaan van drie kvavels van ongeveer 500 m² groot. De hoek van de Vensestraat en de Kleefseweg wordt opengelaten om het vrije zicht op het dorps hart te bewaren. Het type woning dat gerealiseerd dient te worden zal afhankelijk zijn van de

keuze van de grondeigenaar en de marktvraag vanuit Ven-Zelderheide. Met de reservering van deze bouwkvavels blijft aan de zuidzijde van de Spiekerbeek een park over van 5737 m² groot.

Figuur 15. Park Westerveldse Aa te Zwolle. Bron: Google Streetview (2009).

De meningen van de respondenten over woningbouw in het Hart van Ven-Zelderheide zijn verdeeld. Voorstanders wijzen erop dat bij de bouw van enkele woningen aan de Kleefseweg, de lintstructuur van de bebouwde kom versterkt wordt. Ook zien zij uitbreiding van de woningvoorraad in Ven-Zelderheide als een pluspunt. Daarenboven wordt woningbouw gezien als middel om het gebiedsontwikkelingsplan haalbaarder en rendabeler te maken. Een randvoorwaarde die door veel voorstanders gesteld wordt is dat de hoek van de Kleefseweg met de Vensestraat onbebouwd dient te blijven, zodat vanaf de Kleefseweg een vrij zicht op het Hart van Ven-Zelderheide behouden blijft.

Tegenstanders van woningbouw in het Hart van Ven-Zelderheide zijn veelal de mening toegedaan dat uitbreiding van de woningvoorraad overbodig is, vanwege de reeds braakliggende bouwkvavels in het nieuwbouwplan de Hogeweg in Ven-Zelderheide. In dit gebied is voor de komende jaren afdoende bouwgrond beschikbaar voor de marktvraag in de vrije sector (Regio Maasduinen, 2011). Een ander veelgenoemd argument door tegenstanders is de wens tot het openhouden van groene centrum van Ven-Zelderheide. Met name omwonenden aan de Vensestraat en de Kleefseweg willen het vrije zicht behouden. Dit kan tevens veroorzaakt worden door angst voor daling van de woningwaarde. Ten slotte wordt de functie van retentiegebied van het Hart van Ven-Zelderheide genoemd als reden om niet te bouwen op het terrein.

In tabel 7 is te zien dat een grote meerderheid van de Ven-Zelderheidenaren voorstander is van enigerlei wijze van woningbouw in de komende tien jaar. Slechts 11,87% is van mening dat er de komende tien jaar geen woningen dienen te worden gebouwd. Van de voorstanders van woningbouw is de grootste groep voor de bouw van starterswoningen, gevolgd door seniorenwoningen en twee-onder-één-kappers. Vrijstaande en overige woningtypen kunnen op minder steun rekenen.

Tabel 7. Welk soort woningen moeten volgens u in de komende 10 jaar worden bijgebouwd in Ven-Zelderheide (meerdere antwoorden mogelijk)? (N=160). Bron: Auteur (2013).

Woningtype	Percentage voorstanders
Geen woningen	11,87%
Seniorenwoningen	42,5%
Starterswoningen	60,0%
Twee-onder-één-kappers	30,0%
Vrijstaande woningen	21,88%
Overige woningtypen	9,38%

4.3.3 Integraal Kindcentrum en Multifunctioneel Centrum

Variant 3 en 4 behelzen tevens de transformatie van de Antoniuskerk tot multifunctioneel centrum en van basisschool de Vonder tot Integraal Kindcentrum. Een Integraal Kindcentrum (IKC) is een school waarbij aanverwante voorzieningen zoals buitenschoolse opvang en de peuterspeelzaal worden geïntegreerd in een pedagogisch klimaat (Antonides, 2013). Een multifunctioneel centrum (MFC) wordt door van der Knaap (2009, p. 15) gedefinieerd als een *'gebouw waarbij ten minste twee functies fysiek geïntegreerd zijn en synergie plaatsvindt tussen functies onderling'*. Voorbeelden van multifunctionele centra in de omgeving van Ven-Zelderheide zijn te vinden in Elsendorp en in Middelaar, weergegeven in figuur 16 en 17.

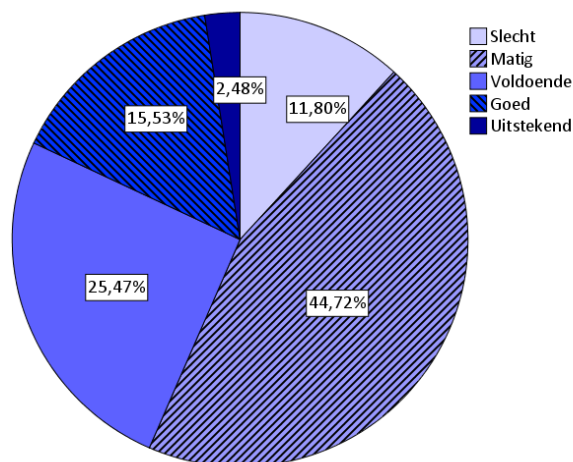

Figuur 16. Multifunctioneel centrum de Koppel te Middelaar, Limburg. Bron: Auteur (2013).

Figuur 17. Multifunctioneel centrum de Dompelaar te Elsendorp, Noord-Brabant. Bron: Auteur (2013).

Het idee tot een verplaatsing van het gemeenschapshuis vloeit voort uit het feit dat de Uitkomst in een tamelijk verouderde bouwkundige staat verkeert. Bij continuering van het gebruik van Gemeenschapshuis de Uitkomst dienen er binnen enkele jaren aanzienlijke renovatiewerkzaamheden plaats te vinden (Van Asch & Icking, 2008). Van de enquêterespondenten beoordeelt ruim 55% de uitstraling van de Uitkomst als slecht of matig, een kwart staat hier neutraal tegenover, terwijl ongeveer 18% de uitstraling van de Uitkomst als goed of uitstekend beschouwt (zie figuur 18).

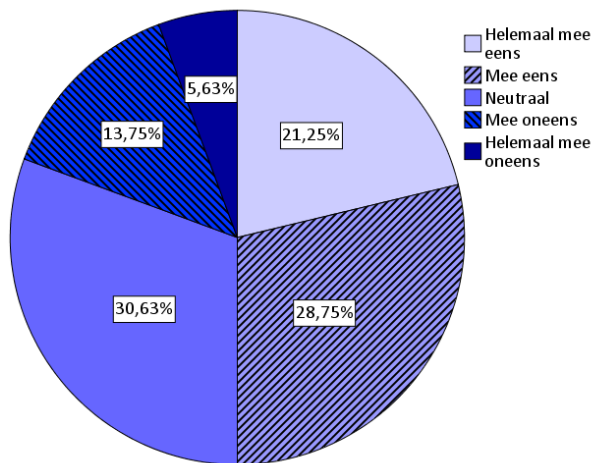
Figuur 18. Enquêtevraag 9: De uitstraling van Gemeenschapshuis De Uitkomst vind ik: (N=161). Bron: Auteur (2013).

Voor veel inwoners van Ven-Zelderheide heeft het kerkgebouw een emotionele waarde (Interview 17, 7 augustus 2013). Dit is met name het geval bij de oudere bewoners. Enerzijds komt dit doordat deze leeftijdsgroep het overgrote deel van de regelmatige kerkgangers vormt, anderzijds hebben veel oudere Ven-Zelderheidenaren de voorfinanciering en de bouw van de kerk nog meegemaakt. De emotionele lading komt voort uit het feit dat de kerk door de inwoners zelf 'steen voor steen' is gebouwd (Interview 10, 3 juli 2013). Eén van de oudere interviewrespondenten verwoordt deze

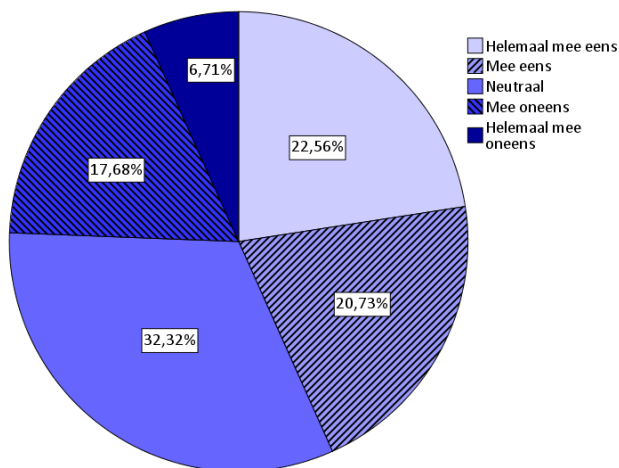
emotie als volgt: *‘Nu is het vanzelfsprekend dat er een kerkgebouw staat, maar de oudere generatie heeft dat met vijven en zessen bij elkaar gekregen en dat gaat dan ineens weg. Dat zit er bij de oude generatie nog in, de jeugd zal daar niet zo mee zitten. De hamer gaat niet morgen door de kerk. De oudere generatie is dan al grotendeels weg, die daar moeite mee zullen hebben. Het zijn er ongeveer 20 die nog in de kerk komen. Men heeft de mogelijkheid gebruik te maken van de kerk, het staat er, maar als men er geen gebruik van maakt houdt het op. Als een dorpswinkel geen bestaansrecht meer heeft, moet je niet met subsidies het in stand houden omdat een paar mensen het leuk vinden dat er nog een sociaal contactpunt is. Men ging op gegeven moment sporten op zondag in plaats van het kerkbezoek, dat maakte veel kapot. Als mensen niet naar de kerk komen, wat doe je er dan aan? De communies zijn nu een mooi feest, maar het houdt niet veel meer in. Eerst deed nog 75% van de kinderen communie, nu misschien nog 25%. Sommigen gaan in plaats van de communie een dagje naar de Efteling. De saamhorigheid onder jongeren is weg, er zit geen structuur meer in. Vaak zijn nog niet eens beide ouders aanwezig wanneer hun kind communie doet. Ik hielp vroeger met brood bakken voor communies, maar de kinderen kennen geen donder meer van de kerkelijke achtergronden van de hostie’* (Interview 12, 4 juli 2013).

Niettemin ziet het merendeel van de respondenten in dat onttrekking van de eredienst op termijn onvermijdelijk is vanwege het dalende kerkbezoek. De energiekosten voor het kerkgebouw zijn thans reeds zeer hoog in vergelijking met het aantal regelmatige kerkbezoekers (Interview 8, 1 juli 2013). Eén van de parochianen die weinig moeite heeft met de beëindiging van de kerkfunctie gebruikte de volgende bewoordingen: *‘Ik zit zelf in de vrijwilligersploeg van de kerk, maar ik heb geen bezwaar tegen sluiting van het gebouw. De kerk wordt zo weinig gebruikt, ze kunnen altijd nog uitwijken naar Ottersum. De mensen gaan tegenwoordig niet meer naar de kerk, niet veel meer. We onderhouden de kapel, en daar kun je nog met 80 mensen in. En bij een uitvaart zou je ook een bijeenkomst in de Uitkomst kunnen organiseren. Dat hoeft niet eens in de kerk. Ik ben echt van dat idee afgestapt’* (Interview 16, 5 augustus 2013).

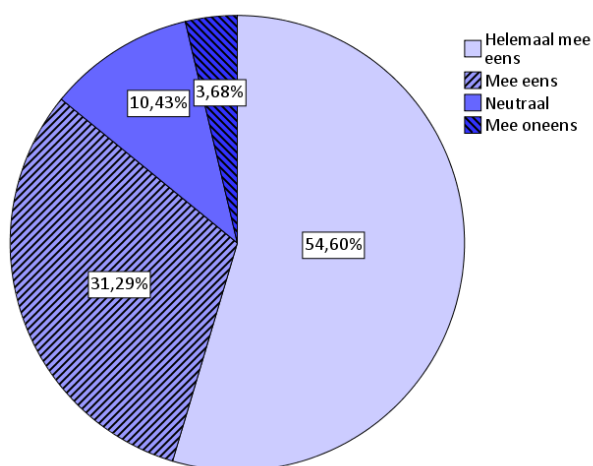
In figuur 19 is te zien dat 50% van de respondenten van mening is dat de Antoniuskerk moet worden omgevormd tot multifunctioneel centrum. Ruim 30% neemt een neutraal standpunt in, terwijl bijna 20% tegenstander is. Figuur 20 toont dat ruim 43% van de enquêterespondenten het zou betreuren wanneer de Antoniuskerk de kerkelijke functie zou verliezen. Ongeveer een derde is neutraal, terwijl een kwart dit niet zou betreuren. Ten slotte is in figuur 21 te zien dat ruim 85% van de dorpingen vindt dat bij bijzondere gelegenheden, zoals kerst, communies en bruiloften, in een nieuw multifunctioneel centrum nog steeds religieuze vieringen moeten kunnen worden gehouden. 10% van de respondenten staat hier neutraal tegenover en minder dan 4% is het hiermee oneens.

Figuur 19. Enquêtevraag 14: Het kerkgebouw moet worden omgevormd tot een multifunctioneel centrum ter vervanging van Gemeenschapshuis De Uitkomst (N=160). Bron: Auteur (2013).

Figuur 20. Enquêtevraag 13: Ik zou het betreuren wanneer het kerkgebouw de functie van kerk verliest (N=164). Bron: Auteur (2013).

Figuur 21. Enquêtevraag 15: Wanneer het kerkgebouw wordt omgevormd tot multifunctioneel centrum, moeten er voor bijzondere gelegenheden (Kerst, communie, uitvaarten) nog steeds religieuze vieringen kunnen worden gehouden (N=163). Bron: Auteur (2013).

De kerk van de Heilige Antonius Abt is de parochiekerk van Ven-Zelderheide. Met de bouw werd aangevangen in 1952, waarna in 1953 de kerk in gebruik werd genomen. Voordien bezat Ven-Zelderheide enkel de kleinere Antoniuskapel aan de Vensestraat, te zien in figuur 22. De locatie van de parochiekerk is centraal in het dorp, op het punt waar de twee oude bebouwingslinten bij elkaar komen. Tezamen met de basisschool werd hier een dorpskern voor Ven-Zelderheide gevormd, waar deze van oudsher ontbrak. De Antoniuskerk is gebouwd in de stijl van de Delftse School, ontworpen door het architectenbureau Margry & Lerou uit Venray in samenwerking met de Gennepse architect Van den Brink (Monumentenadviesbureau, 2011).

Figuur 22. Antoniuskapel Vensestraat. Bron: Auteur (2013).

Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2011) wordt de monumentale waarde van kerkgebouwen bepaald door de onderstaande factoren:

- Cultuurhistorische waarde. Dit is bij de Antoniuskerk in zekere mate aanwezig. De cultuurhistorische waarde bestaat uit het feit dat dit de eerste volwaardige parochiekerk van Ven-Zelderheide was. De kapel aan de Vensestraat is weliswaar ouder, maar heeft nooit de functie van parochiekerk gehad. Deze twee bouwwerken zijn dragers van de kerkelijke geschiedenis van Ven-Zelderheide (Monumentenadviesbureau, 2011)
- Architectuur- en kunsthistorische waarde. De Antoniuskerk is een voorbeeld van een Wederopbouwkerk, gebouwd in de periode van 1940 tot 1965. Het bouwwerk is in de hoofdvorm alsook in de detaillering bewaard gebleven als sober doch bijzonder type zaalkerk met een processiegang als zuiderzijbeuk. Een markant detail is de decoratie van de portaalbouw met een leisteenplaten vlak met kruis en metselmozaïek bovenin (figuur 23). Daarnaast kan het ronde venster van de sacristie als opvallend kenmerk worden bestempeld
- Ensemble- en situationele/stedenbouwkundige waarden. Situationele waarden zijn nadrukkelijk aanwezig bij de Antoniuskerk. Het gebouw is beeldbepalend en vormt een ijkpunt in het midden van Ven-Zelderheide vanwege de vrijstaande ligging op een ruim terrein in combinatie met opvallende details en een aanzienlijke bouwmassa. De

ensemblewaarde van het kerkgebouw wordt zichtbaar in de situering naast de begraafplaats en de basisschool van het dorp

- Gaafheid en herkenbaarheid. Zowel het interieur als het exterieur van de Antoniuskerk verkeren in oorspronkelijke, authentieke staat. Daarenboven is de oorspronkelijke functie van kerkgebouw duidelijk herkenbaar
- Zeldzaamheid. De bouwstijl en het interieur van de Antoniuskerk komt in vele andere kerkgebouwen in Nederland voor. Er is op landelijk niveau dus slechts een beperkte mate van zeldzaamheid van het kerkgebouw

Figuur 23. Leisteenplaten decoratie portaalbouw Antoniuskerk. Bron: Auteur (2013).

Schetsontwerpen

In variant 3 en 4 wordt het gemeenschapshuis in Ven-Zelderheide van de locatie van de Uitkomst verplaatst naar het huidige kerkgebouw. De Antoniuskerk is gunstig voor herbestemming vanwege de rechthoekige bouw, dit is kenmerkend voor kerken uit de Wederopbouwtijd (J. van de Kerkhof, persoonlijke communicatie, 18 september 2013). De schetsen voor een eventuele herbestemming van de Antoniuskerk zijn weergegeven in bijlage 6, terwijl bijlage 7 een kostenraming hiervan toont. Het herindelen van de grote open hoofdruimte bij de omvorming tot een multifunctioneel centrum vormt een lastige opgave. Eén van de manieren waarop dit vraagstuk kan worden opgelost is het creëren van nevenruimten die met flexibele scheidingswanden weer bij de hoofdruimte kunnen worden getrokken. Op deze wijze kunnen er meerdere activiteiten plaatsvinden in het gebouw. Bij een herbestemming kan het gebouw worden opgedeeld in drie zalen: een grote zaal, een kleine zaal en een vergaderruimte. De grote zaal zou kunnen worden gebruikt als gymzaal voor de basisschool, maar eveneens voor andere grootschalige activiteiten. De bar is in de schetsontwerpen aan de zijkant gesitueerd en kan desgewenst worden verborgen achter een rolluik of gordijn. De peuterspeelzaal kan meeverhuizen naar het getransformeerde kerkgebouw. Hiervoor zou de kleine zaal kunnen worden ingericht, zij het op zodanige wijze dat de ruimte ook voor andere activiteiten kan worden gebruikt. Hierdoor worden de voorzieningen in Ven-Zelderheide geclusterd en wordt het maatschappelijk vastgoed efficiënter benut.

De grote zaal kan incidenteel nog voor religieuze bijeenkomsten worden gebruikt, zoals uitvaarten, communie en Kerst. Zoals eerder genoemd bleek uit de enquêteresultaten dat hier behoefte aan is

bij speciale gebeurtenissen (figuur 21). De Antoniuskapel aan de Vensestraat zal in gebruik blijven voor de reguliere vieringen op zondag. Deze kapel beschikt over ongeveer 60 zitplaatsen, bij bijzondere gelegenheden is dit onvoldoende.

Een globale raming brengt de kosten van een transformatie tot multifunctioneel centrum op € 503.000 (J. van de Kerkhof, persoonlijke communicatie, 18 september 2013). In tabel 8 zijn de oppervlakten van de verschillende ruimtes in Gemeenschapshuis de Uitkomst en een nieuw te realiseren Multifunctioneel Centrum vergeleken. In een herbestemde Antoniuskerk is meer ruimte voor activiteiten beschikbaar dan in de huidige Uitkomst.

Tabel 8. Vergelijking oppervlakten Uitkomst en herbestemde kerk. Bron: Auteur (2013).

	Gemeenschapshuis De Uitkomst	Herbestemde kerk
Grote zaal	166 m ² (incl. bar)	150 m ² (excl. bar)
Kleine zaal	43 m ²	75 m ²
Podium	43 m ²	80 m ²

Woningcorporatie Destion (I. de Bokx, persoonlijke communicatie, 19 juni 2013) is van mening dat de eventuele ontwikkeling van een multifunctioneel centrum niet ten koste mag gaan van de bezettingsgraad van ouderenvoorziening De Huiskamer. Er moet zorggedragen worden voor de complementariteit van het dienstenaanbod, zodat er geen beweging zal optreden van de Huiskamer naar het toekomstige multifunctionele centrum. Hiermee moet worden voorkomen dat er leegstand voor de woningcorporatie ontstaat.

Andere opties kerkgebouw

Een andere optie is de sloop van de Antoniuskerk en de nieuwbouw van een kleine multifunctionele ruimte tegen de school aan. De kosten hiervan liggen eveneens rond € 500.000 (J. van de Kerkhof, persoonlijke communicatie, 18 september 2013). De exploitatie van een nieuw multifunctioneel centrum zal evenwel goedkoper zijn dan een verbouwing van het bestaande gebouw, vanwege een efficiëntere indeling, betere isolatie, nieuwe materialen en een langere afschrijvingstermijn. Niettemin is dit een onwenselijke optie vanwege de emotionele waarde van het kerkgebouw voor de dorpelingen. De Antoniuskerk is een beeldbepalend bouwwerk voor Ven-Zelderheide.

Ten slotte zouden er appartementen boven in het kerkgebouw kunnen worden gerealiseerd. Dit is in bouwkundig opzicht mogelijk. De realisatie van appartementen in de Antoniuskerk is echter een onrealistische investering vanwege de hoge verbouwingskosten, in combinatie met een relatief lage marktvrage naar woningen in Ven-Zelderheide. Nieuwbouw van appartementen is waarschijnlijk winstgevender, dit kan eventueel plaatsvinden in het bouwplan aan de Hogeweg.

4.3.4 Herinrichting Uitkomstterrein

Bij de eventuele verplaatsing van het gemeenschapshuis naar de Antoniuskerk kan De Uitkomst worden gesloopt. Er dient dan een nieuwe functie aan het terrein te worden toegekend om te voorkomen dat er een nieuw gat ontstaat in de bebouwde kom. In de schets in bijlage 8 is uitgegaan van zes bouwkvavels met een oppervlakte van 300 m² groot. Daarnaast is er plaats voor vier bouwkvavels van elk 400 m² groot. De kleinere kvavels kunnen worden bebouwd met huurwoningen,

bij voorkeur voor starters. De ruimere kavels kunnen worden ingevuld met twee-onder-éénkappers of vrijstaande woningen.

Uit tabel 9 blijkt dat een groot deel van de dorpingen wil dat het Uitkomstterrein wordt bebouwd met starterswoningen of wordt getransformeerd tot park. Bebouwing met dure woningen geniet aanmerkelijk minder steun onder de bewoners. Om nieuwbouw mogelijk te maken moet tevens de naastgelegen beheerderswoning afgebroken worden. De ijsbaan die momenteel achter De Uitkomst ligt wordt volgens dit plan ook bebouwd, de vijver in het Hart van Ven-Zelderheide kan als vervanging hiervan dienen. Ontsluiting van het terrein zal nog steeds plaatsvinden via de inrit aan de Kleefseweg, aangezien de toegangsweg vanaf de Waldstraat te smal is om het verkeer te verwerken. Het sportterrein van voetbalvereniging De Vense Boys blijft op de huidige locatie liggen, het veld voldoet aan alle eisen. Voor de kleedaccommodatie van de Vense Boys, die nu tegen de Uitkomst is aangebouwd, moet een nieuwe locatie worden gezocht op het terrein. Dit is in het schetsontwerp in bijlage 8 aangegeven als zoekgebied.

Tabel 9. Gewenste functie voor Uitkomstterrein bij verplaatsing gemeenschapshuis (N=152). Bron: Auteur (2013).

Bestemming	Percentage voorstanders
Starterswoningen	40,13%
Dure woningen	5,92%
Park	33,55%
Overige bestemming	24,34%

4.4 Beoordeling alternatieven

Uit het verrichte onderzoek is naar voren gekomen dat er in de gemeenschap van Ven-Zelderheide veel draagvlak is voor de aanleg van een parkachtig gebied in het Hart van Ven-Zelderheide. Ook de realisatie van een multifunctioneel centrum in het kerkgebouw wordt door velen als wenselijk gezien. Hoewel sommige dorpsbewoners het zouden betreuren wanneer de kerk haar functie zou verliezen, ziet men ook in dat dit onontkoombaar is gelet op het dalende kerkbezoek.

Van de schetsontwerpen zijn de meeste inwoners van Ven-Zelderheide voorstander van variant 3 of 4, zoals te zien is in tabel 10. De Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide geeft de voorkeur aan een combinatie van variant 3 en 1, waarin het kerkgebouw wordt omgevormd tot multifunctioneel centrum en enkel de akker ten noorden van de Spiekerbeek wordt heringericht als parkachtig gebied (Interview 3, 24 juni 2013). De hoofdreden hiervoor is de grotere haalbaarheid vanwege de lagere kosten, terwijl door het omvormen van de noordzijde van het terrein tot park het dorpshart al aanmerkelijk aantrekkelijker wordt dan in de huidige situatie.

Woningbouw in het Hart van Ven-Zelderheide blijft een punt van discussie. Een deel van de dorpsbewoners vindt dat woningbouw het dorpshart compleet maakt, anderen willen het uitzicht behouden en vinden dat er geen noodzaak is tot nieuwe woningbouwlocaties in Ven-Zelderheide. 32,95% van de respondenten tekende woningen in op de kaart van het Hart van Ven-Zelderheide. Ruimtelijke elementen die een meerderheid van de respondenten intekende zijn, zoals te zien in tabel 11, een park, een parkeerplaats, een kermisterrein en een brug over de Spiekerbeek. Minder dan de helft van de respondenten tekende woningen, een vijver of een hondenuitlaat op de kaart.

Tabel 10. Variantenvoorkeur Hart van Ven-Zelderheide (N=88). Bron: Auteur (2013).

Variant	Percentage overeenkomstige schetsen
1	6,82%
2	0%
3	59,09%
4	27,27%
Anders	6,82%

Tabel 11. Voorkeur ruimtelijke elementen Hart van Ven-Zelderheide (N=88). Bron: Auteur (2013).

Ruimtelijk element	Percentage voorstanders
Park	93,18%
Parkeerplaats	67,05%
Kermisterrein	55,68%
Woningen	32,95%
Vijver	47,73%
Brug	60,23%
Hondenuitlaat	39,77%

5 Theoretische analyse

Dit hoofdstuk zal aan de hand van de verschillende zelfsturingsdimensies een theoretische analyse van de onderzoeksbevindingen geven. Hiermee wordt ingegaan op deelvraag 5: *Wat is de houding van de inwoners van Ven-Zelderheide ten opzichte van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling?*

Allereerst komt in paragraaf 5.1 een beschrijving van de statistische analyse aan bod, gevolgd door een weergave van de individuele variabelen in paragraaf 5.2. Paragraaf 5.3 behandelt de bevindingen omtrent de leefbaarheid in Ven-Zelderheide. Vervolgens wordt in paragraaf 5.4 tot en met 5.8 ingegaan op de afzonderlijke dimensies van zelfsturing en de bijbehorende statistische bevindingen. Hoofdstuk 5 wordt afgesloten met een slotsom in paragraaf 5.9.

5.1 Statistische analyse

Voor het vergelijkend analyseren van twee of meer variabelen kan gebruikgemaakt worden van een statistische toets. Een statistische toets geeft weer hoe groot de kans op een bepaalde uitkomst is in de verzameling van alle mogelijke uitkomsten als in de totale populatie sprake zou zijn van *geen samenhang* (Segers, 1999, p. 319). Een variabele is volgens 't Hart, Boeije & Hox (2005, p. 132) een eigenschap die aan eenheden wordt toegeschreven en die minstens twee waarden kan aannemen. Een voorbeeld is de eigenschap *Geslacht* die de waarden *Man* en *Vrouw* kan aannemen. Een afhankelijke variabele is een variabele die verandert als gevolg van veranderingen in de onafhankelijke variabele.

Om de empirische enquêteresultaten kwantitatief te toetsen worden in dit thesisonderzoek kruistabellen opgesteld en logistische regressieanalyses uitgevoerd. Hiermee wordt getracht de correlatie tussen de verschillende kwantitatieve variabelen te achterhalen. Het conceptueel model in paragraaf 2.2 is een weergave van de veronderstelde samenhangen tussen verschillende verschijnselen in de werkelijkheid. Dit model wordt als uitgangspunt genomen voor de empirische toetsing.

In dit onderzoek zijn de afhankelijke variabelen uitsluitend van ordinaal meetniveau, waardoor er een ordinale logistische regressie voltrokken dient te worden. De onafhankelijke variabelen oftewel predictoren kunnen van zowel nominaal als ordinaal meetniveau zijn (Te Grotenhuis & Van der Weegen, 2008). In een ordinale logistische regressieanalyse wordt gebruikgemaakt van de *odds ratio*. Dit is de verhouding tussen de kans tot de ene categorie te behoren vergeleken met de kans om tot een andere categorie te behoren, afhankelijk van de onafhankelijke variabelen (Lammers, Pelzer, Hendrickx & Eisinga, 2007). Wanneer een analyse een odds ratio van 1 oplevert, is er geen invloed van de onafhankelijke variabelen op de kans tot een bepaalde categorie te behoren. Indien de kansverhouding tussen de 0 en 1 ligt, is er sprake van een negatieve relatie. Een odds ratio van boven de 1 wijst op een positief verband.

Deze regressieanalyse onderzoekt zowel de invloed van individuele variabelen op de verscheidene zelfsturingsdimensies, als de invloed van de zelfsturingsvariabelen onderling. Indien er relaties worden onderzocht tussen meerdere onafhankelijke variabelen tegelijkertijd, noemt men dit een multivariate analyse. De ordinale logistische regressieanalyse blijft beperkt tot de hoofdeffecten, derhalve worden eventuele interactie-effecten niet onderzocht (McClave, Benson & Sincich, 2007).

De analyse van één variabele kan plaatsvinden via het weergeven van een frequentieverdeling, centrale-tendentiematen en spreidingsmaten (Segers, 1999). In dit onderzoek is gekozen voor het tonen van de frequentieverdeling middels cirkeldiagrammen alsook tabellen, afhankelijk van de te beschrijven variabele.

Het significantieniveau of de overschrijdingskans is de kans dat een gevonden samenhang op louter toeval berust. Normaliter wordt een overschrijdingskans van 5% gehanteerd. Dit wil zeggen dat wanneer het significantieniveau hieronder ligt, de samenhang als significant kan worden beschouwd. Van de 323 woonadressen in Ven-Zelderheide zijn er 164 ingevulde enquêtes ontvangen. Dit komt neer op een respons van 50,77%, ver boven de vooraf gewenste 30%.

De te onderzoeken relaties in deze regressieanalyse vloeien voort uit de zelfsturingsdimensies uit de operationalisatie. Het rapport *Een beroep op de burger* (2012) van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft als leidraad gediend voor het opstellen van de hypothesen. In dit rapport worden aannamen gedaan en is reeds onderzoek gedaan naar beïnvloedende factoren op onderdelen van zelfsturing. Deze studie was echter gericht op de gehele Nederlandse bevolking en niet op kleine kernen in het bijzonder. Ook in een onderzoek van TNS-Nipo uit 2013 wordt geconcludeerd dat de mate van buurtcontact en het opleidingsniveau bepalend zijn voor de haalbaarheid van de participatiesamenleving (Kanne, van den Berg & Albeda, 2013). Van woonbuurten waar bewoners veel onderling contact hebben wordt verwacht dat deze de taken in het kader van de participatiesamenleving beter kunnen dragen dan buurten met weinig sociale cohesie. Vooral voor naoorlogse achterstandswijken in de steden wordt gevreesd dat de bewoners de verschuiving van verantwoordelijkheden onvoldoende zullen aanpakken (Volkskrant, 20 september 2013). In tabel 12 is te zien welke variabelen onderling op statistische significantie getoetst zullen worden. De aangekruiste cellen duiden op relaties waarvoor een ordinale logistische regressieanalyse wordt uitgevoerd. Ongevulde cellen zijn irrelevant voor het onderzoek en worden derhalve niet statistisch getoetst. De individuele variabelen zijn in tabel 12 niet weergegeven, deze worden voor elke zelfsturingsvariabele getoetst.

Een praktische belemmering voor het toetsen van deze ordinale logistische verbanden is de beperkte omvang van de steekproef (N=164). Dit resulteert in een groot aantal lege cellen bij het uitvoeren van een regressieanalyse. Dit is getracht op te lossen door antwoordcategorieën waar mogelijk samen te voegen, alsmede door het verminderen van de hoeveelheid onafhankelijke variabelen.

Tabel 12. Onderlinge statistische toetsen inhoudelijke variabelen gerangschikt per enquêtevraag.
Bron: Auteur (2014).

Vraag	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
22													
23													
24	X	X											
25													
26													
27		X	X										
28					X								
29		X	X		X	X	X						
30			X			X							
31						X		X	X				
32								X	X				
33													
34	X		X		X	X	X	X	X		X	X	

5.2 Individuele variabelen

In deze paragraaf zullen de persoonskenmerken van de enquêterespondenten uit Ven-Zelderheide worden weergegeven. Waar mogelijk zijn deze vergeleken met de statistische gegevens van het CBS.

In tabel 14 is te zien dat het percentage mannen dat de enquête heeft ingevuld iets hoger ligt dan het aandeel mannen in de gehele onderzoekspopulatie. Het verschil is echter beperkt.

Tabel 14. Vergelijking geslachtsverhouding Ven-Zelderheide. Bron: Auteur (2013).

Geslacht	CBS 2013b	Enquête 2013 (N=164)
Man	51,25%	54,88%
Vrouw	48,75%	45,12%

Tabel 15 toont een zware ondervertegenwoordiging van de leeftijdsgroep onder de 25 jaar. Dit valt te verklaren doordat de enquête per huishouden is verspreid, en mensen van onder de 25 jaar veeltijds geen zelfstandig huishouden hebben. Het percentage van de leeftijdsgroep 25-45 jaar is bij benadering gelijk aan dat van het CBS. De leeftijdscategorie 45-65 jaar onder de respondenten is licht oververtegenwoordigd ten opzichte van de CBS-gegevens. Sterk oververtegenwoordigd is de groep van boven de 65 jaar. Een mogelijke verklaring is het feit dat het grootste deel van de 65-plussers gepensioneerd is en derhalve minder tijdsbelemmeringen heeft om aan een enquêteonderzoek deel te nemen.

Tabel 15. Vergelijking leeftijdscategorieën Ven-Zelderheide. Bron: Auteur (2013).

Leeftijdscategorie	CBS 2013b	Enquête 2013 (N=161)
0-25	27%	3,11%
25-45	20%	20,5%
45-65	36%	39,13%
65+	17%	37,27%

In tabel 16 is de vertegenwoordiging van de verschillende categorieën huishoudens te zien. Er kan worden geconcludeerd dat huishoudens met kinderen en alleenwonenden enigszins ondervertegenwoordigd zijn, terwijl huishoudens zonder kinderen ietwat oververtegenwoordigd zijn.

Tabel 16. Vergelijking huishoudenssamenstelling Ven-Zelderheide. Bron: Auteur (2013).

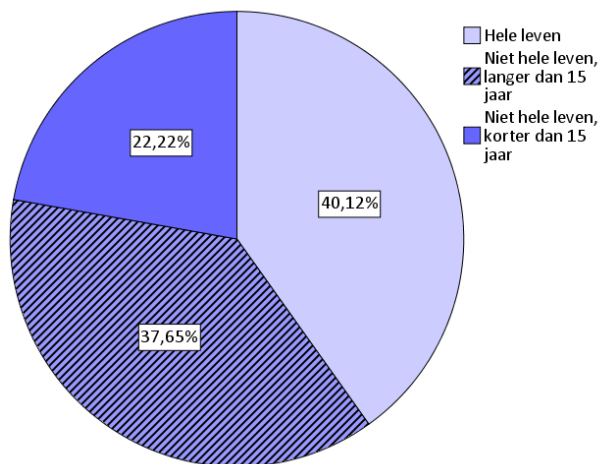
Huishoudenssamenstelling	CBS 2013b	Enquête 2013 (N=162)
Alleenwonend	18%	16,05%
Huishoudens met kinderen	39%	33,95%
Huishoudens zonder kinderen	43%	48,77%
Overig	0%	1,23%

Tabel 17 geeft de geboorteplaats van de enquêterespondenten weer. Bijna 40% is geboren in Ven-Zelderheide, 20% in Gelderland, 17% elders in Limburg en 15% in Noord-Brabant. Iets minder dan 6% is elders in Nederland geboren. Het percentage in het buitenland geboren respondenten is met minder dan 3% zeer beperkt. De in het buitenland geboren respondenten zijn voornamelijk afkomstig uit Duitsland, wat samenhangt met de korte afstand van Ven-Zelderheide tot de Duitse grens.

In figuur 24 is te zien dat om en nabij 40% van de enquêterespondenten in Ven-Zelderheide zijn of haar hele leven in het dorp heeft gewoond.

Tabel 17. Geboorteplaats respondenten Ven-Zelderheide (N=156). Bron: Auteur (2013).

Geboorteplaats	Percentage respondenten
Ven-Zelderheide	39,74%
Gelderland	19,87%
Elders Limburg	16,67%
Noord-Brabant	15,38%
Elders Nederland	5,77%
Buitenland	2,56%

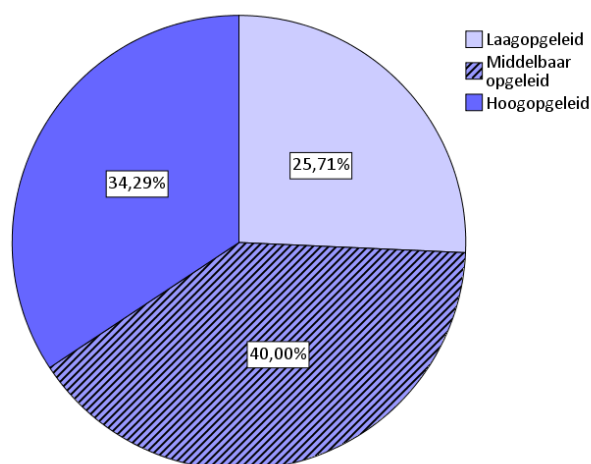

Figuur 24. Woonduur respondenten Ven-Zelderheide (N=162). Bron: Auteur (2013).

Rond de 25% van de respondenten laagopgeleid, 40% is middelbaar opgeleid en ruim een derde is hoogopgeleid (tabel 18 en figuur 25).

Tabel 18. Opleidingsniveau respondenten Ven-Zelderheide (N=141). Bron: Auteur (2013).

Opleidingsniveau	Percentage respondenten
Basisschool	3,55%
Lager secundair (vmbo)	21,99%
Hoger secundair (havo/vwo)	2,84%
MBO	36,88%
HBO	26,24%
Universiteit	7,8%
Anders	0,71%

Figuur 25. Opleidingscategorie respondenten Ven-Zelderheide (N=141). Bron: Auteur (2013).

Een meerderheid van 55% van de respondenten is werkend. Ruim 5% is niet-werkend, bijvoorbeeld door werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderschap. Bijna 37% is gepensioneerd, dit hoge percentage hangt samen met de oververtegenwoordiging van 65-plussers. Ruim 2% van de respondenten is studierend (tabel 19).

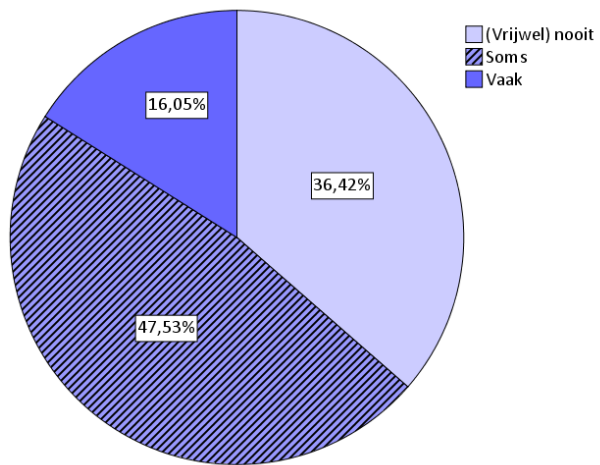
Tabel 19. Arbeidssituatie respondenten Ven-Zelderheide (N=163). Bron: Auteur (2013).

Arbeidssituatie	Percentage respondenten
Werkend	55,21%
Niet-werkend	5,52%
Gepensioneerd	36,81%
Studerend	0,61%
Werkend en studierend	1,84%

De laatste individuele variabele is het kerkbezoek van de respondenten, te zien in tabel 20 en figuur 26. Ruim 16% van de respondenten zegt vaak in de Antoniuskerk- of kapel te komen. Bijna 48% komt soms in de kerk of kapel, waarschijnlijk voor bijzondere gelegenheden zoals uitvaarten. Ruim 36% bezoekt nooit of vrijwel nooit de kerk of kapel. Het percentage regelmatige kerkgangers onder de respondenten is fors hoger dan onder de gehele dorpsbevolking. Volgens P. Arts (persoonlijke communicatie, 14 januari 2014) bezoeken wekelijks 20 tot 25 personen de mis in de kapel, wat 2,5% tot 3,1% van de totale bevolking bedraagt. Deze oververtegenwoordiging kan verklaard worden door het hoge aandeel 65-plussers onder de respondenten. De regelmatige kerkgangers bevinden zich vrijwel allemaal in dit leeftijdscohort.

Tabel 20. Kerkbezoek respondenten Ven-Zelderheide (N=162). Bron: Auteur (2013).

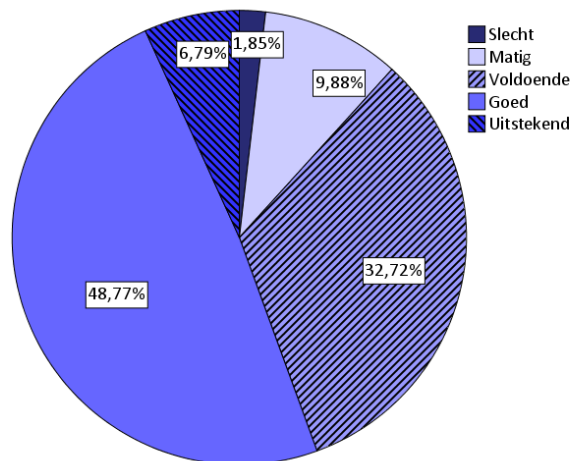
Frequentie kerkbezoek	Percentage respondenten
Enkele keren per week	1,23%
Enkele keren per maand	14,81%
Enkele keren per jaar	47,53%
1 keer per jaar of minder	25,31%
Nooit	11,11%

Figuur 26. Frequentie kerkbezoek respondenten Ven-Zelderheide (N=162). Bron: Auteur (2013).

5.3 Leefbaarheid

Het grootste deel van de interviewrespondenten heeft een positieve mening over de leefbaarheid in Ven-Zelderheide. Uit figuur 27 blijkt dat ruim 55% de leefbaarheid in Ven-Zelderheide als uitstekend of goed beoordeelt, een derde als neutraal en ongeveer 12% als matig of slecht. Het dorp is geliefd om de rust, ruimte en de omliggende natuur. Dit wordt versterkt door de lintbebouwingsstructuur, wat de bebouwde kom van Ven-Zelderheide een open karakter geeft. Daarnaast wordt het uitgebreide verenigingsleven in Ven-Zelderheide genoemd als bevorderlijk voor de leefbaarheid. *‘Wat verenigingen betreft is de leefbaarheid in Ven-Zelderheide heel behoorlijk, zeker voor zo’n klein dorp. Het verenigingsbestand voor 800 inwoners is prima, de sfeer ook (Interview 8, 1 juli 2013).’* Niettemin is er de afgelopen decennia een achteruitgang in de verenigingsactiviteiten te bespeuren. *‘Het verenigingsleven heeft het ook niet gemakkelijk, dat is een algemene tendens. De jeugd wil zich minder binden en geen verplichtingen. Qua activiteiten zitten wij goed, ook met de jeugdvereniging. Die is moeilijk te bemannen, dat wel. Het draait goed en voor de kinderen is dat geweldig. We hebben ongeveer 10 tot 14 verenigingen, vroeger nog meer, zo’n 18. Je had ook de schuttersvereniging’* (Interview 8, 1 juli 2013).

Figuur 27. Enquêtevraag 8: De leefbaarheid in Ven-Zelderheide vind ik: (N=162). Bron: Auteur (2013).

Maatschappelijke voorzieningen

Ven-Zelderheide heeft een voetbalclub de Vense Boys, dit is een cafévoetbalclub die buiten de KNVB-competitie speelt. De kledacommodatie maakt deel uit van gemeenschapshuis de Uitkomst aan de Kleefseweg, terwijl het speelveld achter het gemeenschapshuis is gelegen (zie figuur 28). Gemeenschapshuis de Uitkomst (figuur 29) biedt ruimte aan verschillende verenigingen in Ven-Zelderheide. Voorheen was op dezelfde locatie een commerciële horecagelegenheid gevestigd genaamd *De Zwart*. Rond 1970 is het pand in gebruik genomen als gemeentelijke accommodatie, waardoor er enkel niet-commerciële en paracommerciële activiteiten plaatsvinden. De naam *De Zwart* wordt bij tijd en wijle nog steeds gebruikt door de dorpingen (Interview 2, 24 juni 2013). In 1983 vond een grootschalige verbouwing en renovatie van de Uitkomst plaats. In het pand van gemeenschapshuis de Uitkomst is eveneens peuterspeelzaal 't Venneke gevestigd. Deze peuterspeelzaal is in de jaren 70 door een groep dorpingen zelf opgezet en is lange tijd in eigen beheer geweest (Y. van der Zandt, persoonlijke communicatie, 23 september 2013). Sinds 1 januari 2013 wordt 't Venneke geëxploiteerd door Stichting Spring. Tot februari 2014 zaten er acht kinderen

op 't Venneke, in februari 2014 liep dit terug naar zes kinderen. Andere verenigingen die gebruikmaken van de Uitkomst zijn de harmonie St. Caecilia, carnavalsvereniging de Waldkrekels, de KBO (Katholieke Bond voor Ouderen) St. Antonius en Stichting Jeugd- en Jongerenwerk Ven-Zelderheide.

Tevens is in september 2012 de zogeheten Huiskamer geopend, een ruimte die zes dagen per week geopend is voor ouderen om te kunnen koffiedrinken, koken, samen eten en jeu des boulen. De Huiskamer is gelegen in het nieuwbouwplan Hogeweg. Voor het beheer van de Huiskamer is Stichting BLOV in het leven geroepen; Bevordering Leefbaarheid Ouderen Ven-Zelderheide (Destion, 2012).

Figuur 28. Voetbalveld Vense Boys. Bron: Auteur (2013).

Figuur 29. Gemeenschapshuis de Uitkomst. Bron: Auteur (2013).

Commerciële voorzieningen

De hoeveelheid commerciële voorzieningen in Ven-Zelderheide is beperkt. De laatste bakkerij sloot in 2007 zijn deuren. Ven-Zelderheide beschikt nog over twee commerciële horecagelegenheden, namelijk het café Wilde Zwijn aan de Vensestraat (figuur 30) en café/cafetaria De Klok aan de Kleefseweg (figuur 31). Het betreft hier hobbymatige horecagelegenheden die slechts enkele dagdelen per week zijn geopend. Café het Wilde Zwijn wordt door de dorpingen ook wel De Vos genoemd, dit is een informele benaming die uit het verleden stamt. Volgens de uitbaters van café De Klok is er geen sprake van concurrentie tussen de commerciële horecagelegenheden en het gemeenschapshuis, omdat de activiteiten die daar worden georganiseerd van een andere aard zijn. *'Er moet een gemeenschapshuis in het dorp zijn. Van de Uitkomst hebben wij geen last want dat zijn bruiloften, kermissen, begrafenissen, koffietafels. Wij hebben geen concurrentie wat dat betreft, het gaat goed samen'* (Interview 16, 5 augustus 2013).

Voor wat betreft levensmiddelen is aan de grens met Duitsland aan de Kleefseweg de eerdergenoemde grenssupermarkt Weijers gevestigd (figuur 32). Deze winkel ligt echter 2 kilometer buiten de bebouwde kom van Ven-Zelderheide. Ongeveer 80% van de clientèle bestaat uit Duitsers (Interview 14, 11 juli 2013). Ten slotte is aan de Kleefseweg tankstation Fransman gelegen. Voor hun dagelijkse boodschappen bezoeken de meeste inwoners van Ven-Zelderheide de supermarkten in Gennep.

Figuur 30. Café/cafetaria De Klok. Bron: Auteur (2013).

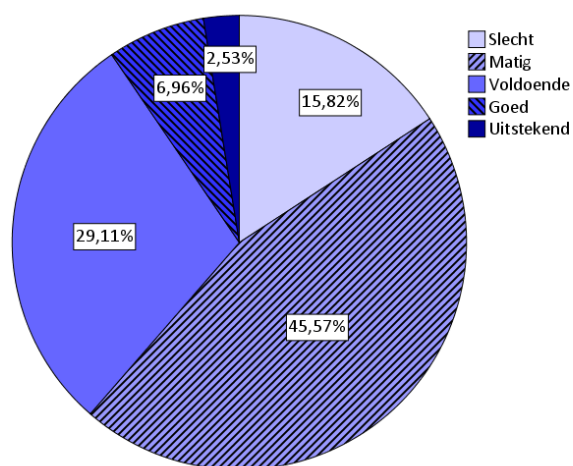

Figuur 31. Café Het Wilde Zwijn. Bron: Auteur (2013).

Figuur 32. Grenssupermarkt Weijers. Bron: Auteur (2013).

Ongeveer 10% van de respondenten in Ven-Zelderheide beschouwt het voorzieningenniveau in het dorp als goed of uitstekend (figuur 33). 29% van de respondenten acht de hoeveelheid voorzieningen voldoende, terwijl een ruime meerderheid van 60% het voorzieningenniveau als slecht of matig beoordeelt.

Figuur 33. Enquêtevraag 16: Het voorzieningenniveau in Ven-Zelderheide vind ik: (N=158). Bron: Auteur (2013).

Steenbekkers en Vermeij (2013) stellen dat de inwoners van kleine afgelegen dorpen voor hun voorzieningen steeds meer zijn aangewezen op centrumdorpen of steden. Voor Ven-Zelderheide geldt dat voor de meeste voorzieningen dient te worden uitgeweken naar Gennep (dagelijkse winkels), of in sommige gevallen naar Boxmeer (ziekenhuis en middelbaar onderwijs) en Nijmegen (culturele voorzieningen en hoger onderwijs). Hierdoor is automobilititeit een belangrijke factor voor de ervaren leefbaarheid voor de dorpingen. De automobiele inwoners van Ven-Zelderheide ervaren de te reizen afstand tot voorzieningen doorgaans niet als problematisch, dit beschouwt men als inherent aan het wonen in een kleine kern. *‘Toen wij hier kwamen wonen wisten wij dat er hier niets was. Dus dan ga ik nu ook niet zeggen dat ik er niet tevreden over ben. Ik hoor ook in de kleine kernen waar ik werk, Heumen, Nederasselt, Overasselt iets minder, dan zijn er ouderen die klagen dat alle voorzieningen weggaan, maar de jongeren nemen het vaak voor lief. Het is inherent aan je keus om in een kleine kern te wonen, dat hoort erbij dat er geen voorzieningen zijn. Dat er geen pinautomaat is; er zijn toch geen winkels, dus waar moet je het geld uitgeven? En op de fiets ben ik binnen twee minuten in Ottersum, daar heb je een bushalte naar Nijmegen. Dat vind ik belangrijk. Qua voorzieningen is het schooltje voor ons dan goed, maar als ik voor de basisschool naar Ottersum had moeten, had ik het ook niet erg gevonden. Ik kan wel zeggen dat ik ’s avonds graag op een terras zit en graag naar het filmhuis ga, maar ik zit binnen 20 minuten op de Waalkade in Nijmegen. Ik vind het inherent aan de keuze om in een dorp te gaan wonen’* (Interview 18, 21 augustus 2013).

De situatie verandert wanneer men immobiel wordt, bijvoorbeeld door ouderdom. Het lage voorzieningenniveau kan in dat geval een hindernis worden. Ven-Zelderheide beschikt niet over een reguliere openbaarvervoersverbinding. De perifere ligging binnen de regio Maasduinen is hier vermoedelijk de oorzaak van. Er is één belbushalte aan de Kerkvonder, deze wordt echter zeer weinig gebruikt (tabel 21). Het gebrek aan continuïteit, een beperkte bekendheid en een slechte werking van de belbusdienst zijn hier debet aan (Interview 2, 24 juni 2013).

Tabel 21. Frequentie gebruik belbus Ven-Zelderheide (N=164).

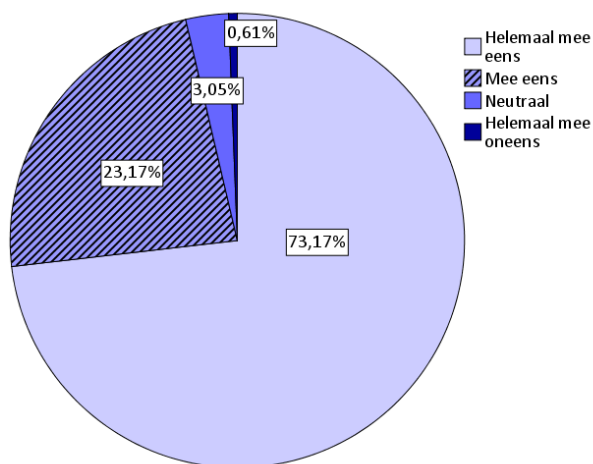
Frequentie	Percentage respondenten
Enkele keren per maand	0,61%
Enkele keren per jaar	1,22%
1 keer per jaar of minder	0,61%
Nooit	97,56%

Een van de respondenten verwoordt de leefbaarheidssituatie in Ven-Zelderheide als volgt: *‘De leefbaarheid voor jongeren is goed, voor ouderen is het iets beter geworden dankzij de Huiskamer, maar daar moeten ze wel gebruik van maken. Mijn ouders doen dat niet, die zijn daar te oud voor. Voor de jeugd is er weinig te doen, er is wel een club bij de Uitkomst. Het enige voor kleintjes is hier bij de Kerkvonder een speeltuin, en bij de Huiskamer ook nog één. Tja, wij zijn het zo gewend. Voor de oudere jongeren van 14 tot 18 jaar is er niet veel te doen, dat zal wel in meer plaatsen zo zijn. Voor jonge kinderen organiseren ze nog wel iets, maar voor de tieners valt het wat tegen. Er zijn gelukkig nog geen hangjongeren, want dan wordt er meer gesloopt. Dat moeten ze zien te voorkomen. Voor ons is de leefbaarheid wel te doen, wij zijn mobiel. Als wij iets nodig hebben, stappen we in de auto en rijden we naar Gennep. Voor ouderen is dat toch lastig. Er zit wel een grenssupermarkt, de bakkerijen zijn allemaal weg maar die komen ook niet meer terug’* (Interview 11, 3 juli 2013).

Basisschool

Aan de Kerkvonder staat basisschool de Vonder, die deel uitmaakt van koepelorganisatie Skomen. In het schooljaar 2012-2013 telde de school ongeveer 95 leerlingen, waarvan 25% bestond uit Nederlandse kinderen die over de grens in Duitsland. Deze kinderen wonen onder andere in de plaatsen Kessel en Gogh. Een toe- of afname van het aantal grensmigranten vanuit Nederland heeft invloed op het al dan niet halen van de instandhoudingsnorm. De instandhoudingsnorm voor basisscholen binnen de gemeente Gennep ligt op 84 leerlingen (Dekker, 2012). De afgelopen jaren vertoont het leerlingenaantal van basisschool De Vonder een licht stijgende tendens. Het behoud van basisschool de Vonder wordt door vrijwel alle geïnterviewden als zeer belangrijke factor voor de leefbaarheid in Ven-Zelderheide genoemd. Verschillende respondenten beschouwen de basisschool als de *‘levensader’* van het dorp. Veel dorpingen zijn bevreesd dat Ven-Zelderheide onaantrekkelijk wordt voor gezinnen met kinderen wanneer de basisschool opgeheven wordt, wat zal leiden tot een neerwaartse spiraal (Interview 3, 24 juni 2013). Ruim 96% van de respondenten vindt het belangrijk dat basisschool de Vonder blijft bestaan (figuur 34).

De basisschool heeft geen buitenschoolse opvang. Wel worden er met ingang van het schooljaar 2013-2014 naschoolse activiteiten georganiseerd door Stichting 4events. Dit hangt samen met de invoering van het vijfgedagenmodel, waardoor de schooldagen eindigen om 14 uur (Interview 17, 7 augustus 2013).

Figuur 34. Enquêtevraag 10: Ik vind het belangrijk dat basisschool de Vonder blijft voortbestaan (N=164). Bron: Auteur (2013).

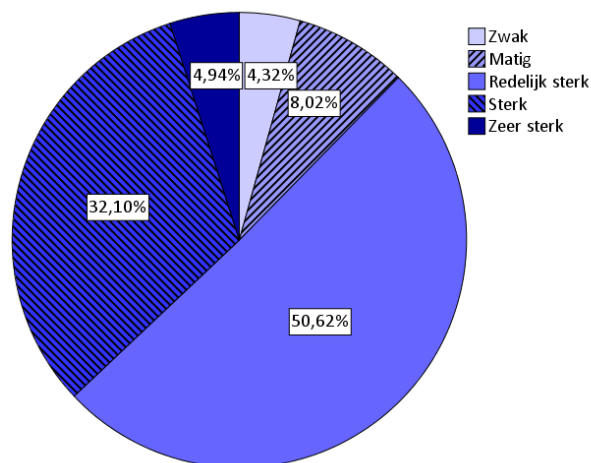
Woningmarkt

78% van de woningen in Ven-Zelderheide zijn koopwoningen, 18% zijn huurwoningen en van 4% is de eigendomsvorm onbekend (CBS, 2013b). Ven-Zelderheide beschikt over een aantal sociale huurwoningen in bezit van woningcorporatie Destion. De seniorenwoningen zijn geconcentreerd rondom de Kerkvonder, alsmede rond de Huiskamer in het nieuwbouwplan Hogeweg. De reguliere huurwoningen staan voornamelijk aan de Antoniusstraat en tevens aan het nieuwbouwplan de Hogeweg.

Rond de behoefte aan nieuwe huurwoningen in Ven-Zelderheide bestaan verschillende signalen. Meerdere dorpingen melden dat jongeren in Ven-Zelderheide geen betaalbare huurwoning kunnen krijgen en derhalve noodgedwongen wegtrekken naar bijvoorbeeld Gennep. Woningcorporatie Destion nuanceert dit; vanwege het lage aantal inschrijvingen van woningzoekenden in Ven-Zelderheide (15 personen) hebben zij beslist de komende jaren de woningmarkt in het dorp te laten stabiliseren door geen nieuwe woningen te bouwen. Wellicht worden er op de middellange termijn, over vijf jaar, plannen voor nieuwe sociale woningbouw gemaakt. Destion stelt dat veel jongeren uit Ven-Zelderheide weliswaar in het dorp willen blijven wonen, maar hierbij relatief hoge eisen stellen aan een potentiële huurwoning. Dit wordt ondersteund door het beperkte aantal reacties op een vrijkomende huurwoning in Ven-Zelderheide (I. de Bokx, persoonlijke communicatie, 19 juni 2013).

5.4 Sociale cohesie

De respondenten zijn van mening dat er onder de inwoners van Ven-Zelderheide een grote mate van sociale cohesie en een sterk verantwoordelijkheidsgevoel voor elkaar bestaat. Bijna 88% beoordeelt de mate van saamhorigheid in Ven-Zelderheide als redelijk sterk tot zeer sterk (figuur 35). Factoren die mogelijk bijdragen aan het grote saamhorigheidsgevoel zijn de perifere ligging en de relatief lange woontijd van veel inwoners in Ven-Zelderheide (zie figuur 24).

Figuur 35. Enquêtevraag 24: Het saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide vind ik: (N=162). Bron: Auteur (2013).

Het grootste deel van de dorpingen vindt dat er voor een kleine kern als Ven-Zelderheide veel activiteiten worden georganiseerd, die zowel door jongeren als ouderen worden bezocht. Een van de dorpsbewoners stelde (Interview 16, 5 augustus 2013): *‘Iedereen helpt om alles te laten bestaan, we helpen elkaar. Je moet een klein dorp blijven, dat is niet te vergelijken met Gennep.’*

De kleine omvang van de gemeenschap van Ven-Zelderheide heeft tot gevolg dat er veel onderlinge betrokkenheid is. Interview 7 (27 juni 2013): *‘De mensen zijn hier saamhorig om iets op poten te zetten. Hoe kleiner het dorp, hoe meer vrijwilligers en hoe meer er gedaan wordt door de mensen zelf. Ottersum en Heijen zijn eigenlijk al te groot, dan heb je 1600, 1700 inwoners. Dan wordt het al moeilijker. Hier kent iedereen elkaar. De saamhorigheid is hier heel hoog, en de mensen zijn bereid het vast te houden. Kijk maar bij de Huiskamer, die wordt helemaal gedraaid door vrijwilligers, twee per dag. Zij verzorgen de koffie, spelletjes, handwerken, jeu des boules. Hoe kleiner het dorp, hoe meer je dat hebt. Je vraagt elkaar eerder iets te doen. Hoe groter de dorpen, hoe minder dat is. Ik zit nu al 40 jaar in het verenigingsleven, soms hoor je van buitenaf: Hoe krijgen jullie het voor elkaar in Ven-Zelderheide, met die paar mensen? Het zijn wel altijd dezelfde natuurlijk, maar het wordt allemaal gedaan. En in andere plaatsen waar ze er veel meer zouden kunnen hebben, krijgen ze het niet van de grond.’*

80% van de inwoners van Ven-Zelderheide heeft meerdere malen per week contact met burens of mededorpingen. 17% heeft enkele malen per maand contact en slechts 3% heeft enkele malen per jaar contact met burens of dorpsgenoten (tabel 22 en figuur 36). Daarnaast neemt bijna de helft van de respondenten regelmatig tot altijd deel aan activiteiten van de buurtvereniging. Bijna een kwart

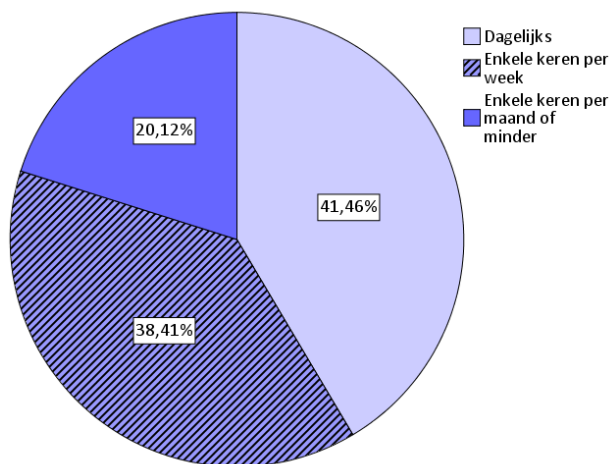
doet op onregelmatige basis hieraan mee, terwijl 29% nooit participeert in activiteiten van de buurtvereniging (tabel 23).

Tabel 22. Frequentie burenccontact Ven-Zelderheide (N=164). Bron: Auteur (2013).

Frequentie burenccontact	Percentage respondentent
Dagelijks	41,46%
Enkele keren per week	38,41%
Enkele keren per maand	17,07%
Enkele keren per jaar	3,05%

Tabel 23. Frequentie deelname activiteiten buurtvereniging Ven-Zelderheide (N=161). Bron: Auteur (2013).

Frequentie deelname activiteiten buurtvereniging	Percentage respondentent
Altijd	16,15%
Vaak	18,01%
Regelmatig	13,66%
Soms	11,8%
Zelden	11,8%
Nooit	28,57%

Figuur 36. Frequentie burenccontact Ven-Zelderheide (N=164). Bron: Auteur (2013).

Ordinale regressieanalyse

In tabel 24 blijkt uit de regressieanalyse dat geen van de individuele onafhankelijke variabelen een significante invloed heeft op de frequentie waarmee men activiteiten van de buurtvereniging bezoekt. Alle odds ratio's hebben een significantieniveau van meer dan 5%.

N wijst op het aantal waarnemingen binnen de regressieanalyse, in dit geval 134. Nagelkerke R² verwijst naar het percentage van de variantie in het model dat verklaard wordt door de opgenomen onafhankelijke variabelen (Lammers, Pelzer, Hendrickx & Eisinga, 2007). Voor deze ordinale logistische regressieanalyse is de Nagelkerke R² 12,1%, wat relatief laag is.

Tabel 24. De invloed van persoonskenmerken op de frequentie waarmee men de activiteiten van de buurtvereniging bijwoont, enquêtevraag 22. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 22: Hoe vaak neemt u deel aan de activiteiten van uw buurtvereniging?

- Nooit/soms
- Regelmatig/altijd

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,62313	0,367
- Jonger dan 45 jaar	1,34447	0,632
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,575222	0,160
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	0,498077	0,106
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	1,031486	0,947
- Laagopgeleid	0,814647	0,717
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	1,981789	0,196
- (Echt)paar met kinderen	0,737681	0,607
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	1,588833	0,411
<i>N= 134, Nagelkerke R²= 0,121</i>		

In de regressieanalyse in tabel 25 is er één relatie tussen een individuele variabele en de afhankelijke variabele zichtbaar met een significantieniveau van onder de 0,05. Bij de variabele huishoudenssamenstelling is te zien dat (echt)paren met kinderen een ruim drie keer zo grote kans hebben geregeld contact te hebben met burens of dorpsgenoten dan de referentiecategorie alleenstaanden. Het bijbehorende significantieniveau is 0,043.

Tabel 25. De invloed van persoonskenmerken op de frequentie waarmee men contact heeft met burens en dorpsgenoten, enquêtevraag 23. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 23: Hoe vaak heeft u contact met buurtbewoners of dorpingen?

- Enkele keren per maand of minder
- Enkele keren per week
- Dagelijks

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	1,091988	0,851
- Jonger dan 45 jaar	1,942547	0,229
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	1,073581	0,841
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	1,902179	0,106
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,894939	0,793

- Laagopgeleid	1,083287	0,876
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	1,065027	0,893
- (Echt)paar met kinderen	3,004166	0,043
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	0,458406	0,134
<i>N= 135, Nagelkerke R²= 0,133</i>		

Er zijn geen statistisch significante relaties te vinden tussen de individuele variabelen en de beoordeling van de mate van saamhorigheid in Ven-Zelderheide (tabel 26).

Tabel 26. Invloed van individuele variabelen op de beoordeling van de mate van saamhorigheid in Ven-Zelderheide, enquêtevraag 24. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 24: Het saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide vind ik

- Zwak/matig
- Redelijk sterk
- (Zeer) sterk

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	1,599994	0,338
- Jonger dan 45 jaar	1,514371	0,463
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,884264	0,732
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	1,217744	0,620
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,761093	0,528
- Laagopgeleid	0,63318	0,386
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	1,151425	0,777
- (Echt)paar met kinderen	1,194825	0,749
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	0,371948	0,067
<i>N= 134, Nagelkerke R²= 0,044</i>		

Tabel 27 geeft voor beide onafhankelijke variabelen significante relaties weer met de beoordeling van de mate van saamhorigheid. Dorpelingen die nooit of somtijds deelnemen aan activiteiten van de buurtvereniging hebben een twee keer zo hoge kans de mate van saamhorigheid als hoog te beoordelen dan dorpingen die regelmatig of altijd aanwezig zijn bij deze activiteiten. Dit verband is tegen de verwachting in, het zou immers aannemelijk zijn dat het veeltijds deelnemen aan georganiseerde activiteiten in Ven-Zelderheide het saamhorigheidsgevoel zou versterken.

Daarnaast hebben respondenten die minder dan dagelijks contact hebben met dorpsgenoten een significante kans de saamhorigheid in Ven-Zelderheide als lager te beoordelen dan de respondenten die dagelijks contact hebben met burens en dorpsgenoten. Deze relatie ligt in de lijn der verwachtingen, aangezien veelvuldig burenccontact als één van de indicatoren van saamhorigheid gezien kan worden.

Tabel 27. Invloed van zelfsturingsvariabelen op de beoordeling van de mate van saamhorigheid in Ven-Zelderheide, enquêtevraag 24. Bron: Auteur (2014).

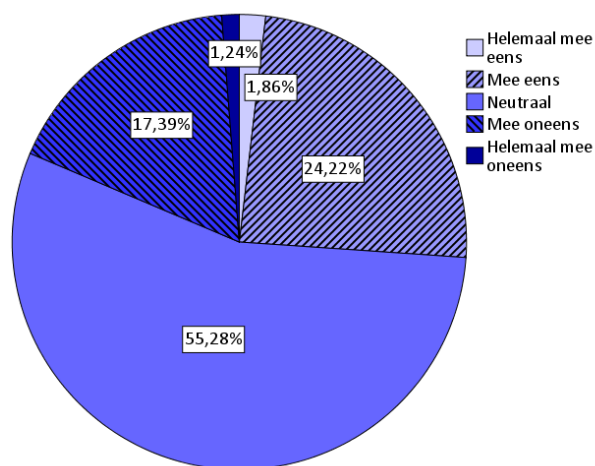
Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 24: *Het saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide vind ik*

- Zwak/matig
- Redelijk sterk
- (Zeer) sterk

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Deelname activiteiten buurtvereniging (regelmatig/altijd= ref)		
- Nooit/soms	2,007721	0,036
Contact dorpsgenoten (dagelijks= ref)		
- Enkele keren per week	0,39141	0,008
- Enkele keren per maand of minder	0,248578	0,002
<i>N= 159, Nagelkerke R²= 0,131</i>		

5.5 Communicatie

Een zeer groot deel van de enquêterespondenten, meer dan 55%, staat neutraal tegenover de wijze waarop de gemeente Gennep communiceert met de inwoners van Ven-Zelderheide. Ruim een kwart is tevreden over de gemeentelijke communicatiewijze, ruim 18% is hierover ontevreden (figuur 37).

Figuur 37. Enquêtevraag 26: Ik ben tevreden over de wijze waarop de gemeente Gennep met de inwoners van Ven-Zelderheide communiceert (N=161). Bron: Auteur (2013).

Door de respondenten wordt gelijkwaardigheid tussen de dorpsgemeenschap en de gemeente tijdens communicatieprocessen als belangrijk beschouwd. Sommige respondenten vrezen dat de gemeente Gennep zich zal opstellen als een ongelijkwaardige gesprekspartner. *‘Het is wel heel belangrijk voor een gemeente, dat je voelt dat ze je dragen. Dat vind ik het aller-, allerbelangrijkst van een gemeente. En als ik dan van andere dorpen hoor die dit soort zaken aan het opzetten zijn, die hebben een afwachtende houding naar de gemeente, waardoor je al vrij snel een strijd krijgt. Jij moet dit doen, en wij moeten dat doen. Daar houd ik niet van. Zelf laten zien wat je idealen zijn, waar je voor staat, wat je wilt doen, en dan samen dat dragen en kijken met wie welk aandeel we tot dat geheel kunnen komen. Daar is de gemeente dan een onderdeel van, dat vind ik zeer belangrijk’* (Interview 2, 24 juni 2013).

‘Er liggen van de kant van de gemeente Gennep geen struikelblokken, het enige wat er ligt zijn valkuilen voor de gemeente. Dat men als overheidsapparaat toch te veel de touwtjes in handen houdt of wil houden. Dat is natuurlijk ook een cultuuromslag die moet plaatsvinden om gemeenschappen zelfsturend te laten zijn, enerzijds. Anderzijds dat de gemeenten daar ook te ver in doorschieten, dat ze ook vinden dat gemeenschappen het allemaal zelf moeten sturen en daardoor niet meer faciliterend te werk willen gaan. Want dat is de grote rol die de gemeentes in de toekomst moeten gaan spelen, dat zij de zaak wel faciliteren. Dat kan of met geld zijn, of met knowhow of politieke wil. Dat is de taak van de politiek, dat is faciliterend bezig zijn. Tot op zekere hoogte sturen, maar in elk geval niet tegenhoudend. Niet overal beren op de weg zien, maar gewoon meer in kansen proberen te denken. Die ontwikkeling is al aan de gang, maar er is nog wel een omslag binnen de ambtenarij nodig. Ook binnen de politiek in het algemeen’ (Interview 22, 4 november 2013).

Eén van de respondenten noemt het belang van consensusvorming onder de dorpingen zelf als methode voor draagvlakverwerving binnen de gemeenschap: *‘Want dat is het hè, dat zeggen mensen*

altijd: Dat kan niet betaald worden. Dat kan wel betaald worden! Echt wel. Als je daar met je schouders onder gaat staan dan is het best te verwezenlijken. Dus dat zijn leuke dingen om daar mensen voor wakker te maken. Ze moeten voelen dat het gedragen wordt en dat het recht van bestaan heeft. Want je hebt toch, zoals in ieder dorp: de grote pessimist. Die zegt: Jullie zijn knettergek, zonde van de tijd, dat gaat niet. Of: Je moet de boel platgooien en nieuw bouwen en dan nog heb je er geen geld voor. Dat zijn de grote pessimisten. En dan zien ze toch dat het kan. Dan hoeven ze niet eens iets te zeggen, maar alleen al het kijken vind ik goed. Dat is leuk, in zo'n dorp zitten toch allerlei pluimages. Ons-kent-ons, en je weet gewoon: Daar geeft die strijd, daar geeft die strijd. Oké, maar een beetje paaïen en een beetje meepraten, en dan zeggen ze: Ja, je hebt wel gelijk. Ze willen zelf allemaal gekend worden, hè? En gevraagd worden, dat is het hem. Men wil gevraagd worden. Zo zit dat. (Interview 2, 24 juni 2013)'

Ordinale regressieanalyse

In tabel 28 is te zien dat er enkel een significante statistische relatie bestaat tussen de onafhankelijke variabele leeftijd op de beoordeling van de communicatiewijze van de gemeente Gennep. Respondenten jonger dan 45 jaar hebben een significante kans minder tevreden te zijn over de wijze waarop de gemeente Gennep met burgers communiceert dan respondenten in andere leeftijdscategorieën. De overige onafhankelijke variabelen hebben geen significante relatie met de afhankelijke variabele.

Tabel 28. Invloed van individuele variabelen op de beoordeling van de communicatiewijze van de gemeente Gennep, enquêtevraag 26. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 26: Ik ben tevreden over de wijze waarop de gemeente Gennep met de inwoners van Ven-Zelderheide communiceert

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

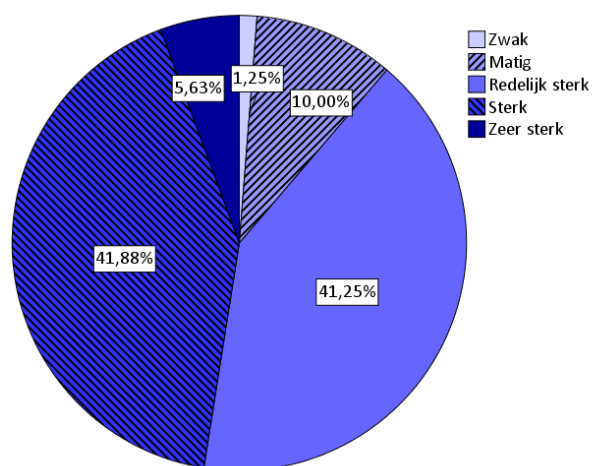
Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,525187	0,185
- Jonger dan 45 jaar	0,303613	0,037
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,63318	0,201
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	0,962713	0,923
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,66034	0,337
- Laagopgeleid	0,778801	0,633
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	0,579262	0,098
- (Echt)paar met kinderen	0,442197	0,324
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	0,946485	0,917
<i>N= 135, Nagelkerke R²= 0,115</i>		

5.6 Vertrouwen

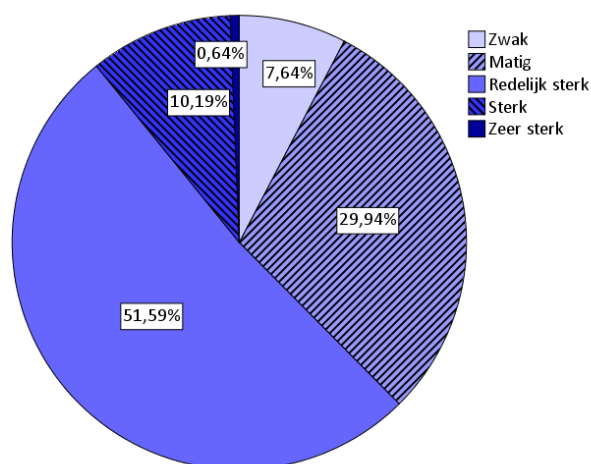
Voor de zelfsturingsdimensie *Vertrouwen* valt op dat bijna 90% van de enquêterespondenten een zeer sterk tot redelijk sterk vertrouwen heeft in dorpsgenoten bij de deelname aan projecten. Ruim 11% heeft een zwak of matig vertrouwen in de dorpsgenoten (figuur 38). Het vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner bij de deelname aan projecten is aanmerkelijk lager (figuur 39). Ongeveer 63% heeft een sterk tot redelijk vertrouwen in de gemeente bij deelname aan projecten, bij 37% van de respondenten is dit vertrouwen zwak of matig.

De discrepantie tussen het vertrouwen in de dorpsgemeenschap en het vertrouwen in de gemeente Gennep kan gedeeltelijk verklaard worden door een ervaren achterstelling binnen de gemeente ten opzichte van de andere kernen: *'Ik noem dat het Calimero-effect, het gevoel hebben dat zij binnen de gemeente Gennep nooit echt serieus zijn genomen en daarom de insteek hebben van: 'Wij regelen het zelf wel. Wij kunnen dat.' Dat Calimero-effect spreken ze niet zo uit, maar wel dat laatste, van: 'Wij kunnen het wel aan.' Zij bewijzen dat ook iedere keer weer, en dat is ook de kracht van zo'n gemeenschap'* (Interview 22, 4 november 2013).

Een andere mogelijke verklaring voor het lagere vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner is een gevoel van onbehagen jegens de politiek in het algemeen. Dit gebrek aan vertrouwen in de politiek is een fenomeen dat in geheel Nederland speelt, met name op landelijk bestuursniveau. In 2013 had 39% van de Nederlanders voldoende vertrouwen in de regering. 45% had voldoende vertrouwen in de Tweede Kamer (Dekker & den Ridder, 2013). Het is denkbaar dat dit gebrek aan vertrouwen doorwerkt op lokaal bestuursniveau.

Figuur 38. Enquêtevraag 27: Mijn vertrouwen in dorpsgenoten bij het meedoen aan projecten voor de dorpsgemeenschap is: (N=160). Bron: Auteur (2013).

Figuur 39. Enquêtevraag 28: Mijn vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner voor projecten voor de dorpsgemeenschap is: (N=157). Bron: Auteur (2013).

Uit de interviews bleek dat veel respondenten van de gemeente Gennep een duidelijke stimulans verwachten bij zelfsturingsinitiatieven binnen de dorpsgemeenschap. Zelfsturing mag volgens de respondenten geen excuus zijn om taken over de schutting te gooien zonder dat er iets tegenover staat. *‘Een plan als het MFC valt of staat toch vaak met drie vrijwilligers die een enthousiaste groep mensen om zich heen verzamelen. Als ik zie dat het ook is gelukt in de Huiskamer, gaat het hier ook wel lukken. Mensen uit de ouderraad erbij. Je hebt hier in Ven-Zelderheide ook wel echt van die doeners. Dat zie ik wel gebeuren. Vaak is dat kwetsbaar omdat het op de schouders van oudere mensen drukt, maar ik zie ook wel gebeuren dat jongeren daar inspringen. Ik kan me voorstellen dat ik daarin iets ga doen, of dat tegen die tijd mijn kinderen daar iets in gaan doen. Dat je een beheergroep hebt, ook voor de tuin. Burgerparticipatie is nu heel veel aan de orde, maar de vraag is altijd hoelang het standhoudt. In Overasselt is een tuingroep die het dorpsplein onderhoudt. Het zou hartstikke mooi zijn als dat hier ook kon. Dan moet de gemeente ook wel iets laten zien. Want je kunt niet alles alleen maar door vrijwilligers laten runnen. Je moet mensen enthousiasmeren’* (Interview 18, 21 augustus 2013).

Ordinale regressieanalyse

In tabel 29 is weergegeven dat er geen statistisch significante odds ratio's bestaan tussen de individuele variabelen en de mate van vertrouwen in dorpsgenoten bij het deelnemen aan een project.

Tabel 29. Invloed van individuele variabelen op de mate van vertrouwen die de respondenten hebben in hun dorpsgenoten, enquêtevraag 27. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 27: Mijn vertrouwen in dorpsgenoten bij het meedoen aan projecten voor de dorpsgemeenschap is

- Zwak/matig
- Redelijk sterk
- (Zeer) sterk

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,692117	0,463
- Jonger dan 45 jaar	0,860708	0,796

Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,931462	0,847
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	0,684546	0,342
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,612014	0,275
- Laagopgeleid	0,459783	0,149
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	0,842822	0,211
- (Echt)paar met kinderen	0,524138	0,769
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	0,734915	0,574
<i>N= 133, Nagelkerke R²= 0,084</i>		

Er kan een sterk statistisch significant verband geconstateerd worden tussen de beoordeling van het saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide en de mate van vertrouwen in dorpsgenoten. Respondenten die de saamhorigheid als lager dan *sterk* beoordelen, hebben een lagere kans om vertrouwen te hebben in hun dorpsgenoten. Er is geen significant verband te bespeuren tussen de frequentie waarmee men contact heeft met dorpsgenoten en het vertrouwen in dorpsgenoten (tabel 30).

Tabel 30. Invloed van zelfsturingsvariabelen op de mate van vertrouwen die de respondenten hebben in hun dorpsgenoten, enquêtevraag 27. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 27: Mijn vertrouwen in dorpsgenoten bij het meedoen aan projecten voor de dorpsgemeenschap is

- Zwak/matig
- Redelijk sterk
- (Zeer) sterk

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Beoordeling saamhorigheidsgevoel ((Zeer) sterk= ref)		
- (Redelijk) sterk	0,17447	0,000
- Zwak/matig	0,020242	0,000
Contact dorpsgenoten (dagelijks= ref)		
- Enkele keren per week	1,253576	0,542
- Enkele keren per maand of minder	1,478459	0,410
<i>N= 160, Nagelkerke R²= 0,303</i>		

In tabel 31 is te zien dat de ordinale regressieanalyse geen significante verbanden toont tussen de individuele variabelen en het vertrouwen dat de respondent heeft in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner voor projecten.

Tabel 31. Invloed van individuele variabelen op de mate van vertrouwen die de respondenten hebben in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner, enquêtevraag 28. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 28: Mijn vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner voor projecten voor de dorpsgemeenschap is

- (Helemaal) mee eens
- Neutraal
- (Helemaal) mee oneens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,675704	0,428
- Jonger dan 45 jaar	1,16416	0,789
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,588605	0,144
Woontijd (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	0,603506	0,212
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,901225	0,812
- Laagopgeleid	0,863294	0,780
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	0,642107	0,367
- (Echt)paar met kinderen	0,63318	0,433
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	1,494811	0,448
N= 131, Nagelkerke R ² = 0,067		

Ten slotte valt in tabel 32 een sterk significante relatie te ontdekken tussen de tevredenheid over de wijze waarop de gemeente Gennep communiceert en het vertrouwen in de gemeente als samenwerkingspartner. Respondenten die neutraal of ontevreden zijn over de communicatiewijze van de gemeente Gennep hebben een significant lagere kans om vertrouwen te hebben in de gemeente als samenwerkingspartner dan de respondenten die tevreden zijn over de communicatiewijze van de gemeente.

Tabel 32. Invloed van de communicatiewijze van de gemeente Gennep op de mate van vertrouwen die de respondenten hebben in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner, enquêtevraag 28. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 28: Mijn vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner voor projecten voor de dorpsgemeenschap is

- (Helemaal) mee eens
- Neutraal
- (Helemaal) mee oneens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Vertrouwen in gemeente ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,357364	0,009
- (Helemaal) mee oneens	0,073829	0,000
N= 156, Nagelkerke R ² = 0,185		

5.7 Institutionele verschuivingen

De bevindingen omtrent de zelfsturingsdimensie *Institutionele verschuivingen* tonen een gemengd beeld. Een groot deel van de interviewrespondenten is van mening dat Ven-Zelderheide een krachtige gemeenschap heeft die veel taken zelf kan uitvoeren. Men geeft hierbij wel de grenzen aan van de kleine omvang van het dorp. Sommige respondenten menen dat er reeds genoeg vrijwilligers in Ven-Zelderheide actief zijn en dat er niet nog meer taken kunnen worden overgeheveld vanuit de gemeente. Ook uiten enkele dorpingen de overtuiging dat de overheid de openbare ruimte dient te onderhouden, omdat de burgers hiervoor hun belasting betalen.

De respondent uit interview 3 (24 juni 2013) gaf aan: *‘Het onderhoud van openbare gebieden, parkeergelegenheid, park, ook natuur, dat is een gemeentelijke taak. Ik denk dat dat bij de gemeente moet liggen. Dus onderhoud, beheer van het gebied, ik denk dat de regiefunctie moet liggen en de uitvoering en de financiële middelen bij de gemeente Gennep. Daar kan dan gebruikgemaakt worden van werkploegen zoals we die nu hebben. We hebben een werkploeg school die de tuinen bijhoudt, dakgoten schoonmaakt, eens een keer een stoepje dat verzakt is ophaalt. We hebben een grote onderhoudsploeg kerk en kerkhof, dus dat je met zulke groepen actief blijft voor mede werkzaamheden te verrichten aan het nieuw te ontstane gebied, ik denk dat we daar de vraag positief kunnen beantwoorden.’*

Een andere respondent beaamt dit (Interview 8, 1 juli 2013): *‘Het lijkt ons het meest logisch dat de gemeente het gebouw verwerft, de gemeente is immers ook eigenaar van de school. Anders zou het lastig worden met een overkoepelende stichting. De gemeente heeft de functie voorzieningen te treffen voor de bevolking, daar zijn ze voor. Daar betaal je OZB voor. Net zo goed als dat ze zorgen voor de riolering, moeten ze maar zorgen voor een cultureel centrum. Er is maar 1 organisatie die dat kan doen, een zelfstandige stichting werkt niet. De gemeente heeft de continuïteit.’*

Het grootste deel van de dorpingen is ervan overtuigd dat het beheer van een toekomstig multifunctioneel centrum haalbaar is voor de dorpsgemeenschap. Een enkeling twijfelt hieraan en denkt dat Ven-Zelderheide te weinig inwoners heeft om dit zelfstandig ter hand te nemen. Voor de totstandkoming van het multifunctionele centrum is men wel van mening dat de gemeente een actieve rol dient aan te nemen (Respondent 2, 24 juni 2013): *‘Als het multifunctioneel centrum er eenmaal staat om te beheren, prima. Als de gemeente met ons helpt te zorgen dat het er komt. Het belangrijkste is dat de gemeente zich open opstelt en meedenkt, niet meteen zegt van: Nee, dat kan niet, daar werken we niet aan mee. En probeert de start zo positief te krijgen dat ze bijvoorbeeld voor twee of drie jaar garant staan voor de exploitatie. De start is altijd het moeilijkst. Dat vind ik al een belangrijk iets voor de gemeente, als ze daarin meedenken. Dat mag je op zijn minst van ze verwachten. Dat de gemeente wel met een open vizier, niet meteen gaat zeggen: Nou, jullie moeten het verder helemaal zelf doen. Tuurlijk, wij moeten dat zelf doen, en in de Huiskamer ook, wij doen dat ook zelf. Maar zij hebben ook hierin gezegd van: Wij staan garant voor de exploitatie voor de komende drie jaar. Dan heb je daar al geen kopzorgen meer. Iedereen moet datgene doen waar hij goed voor is en wat zijn taak is. Het is niet te tellen die uren die wij erin steken, maar dat is ook je dorp, daar doe je het ook wel voor.’*

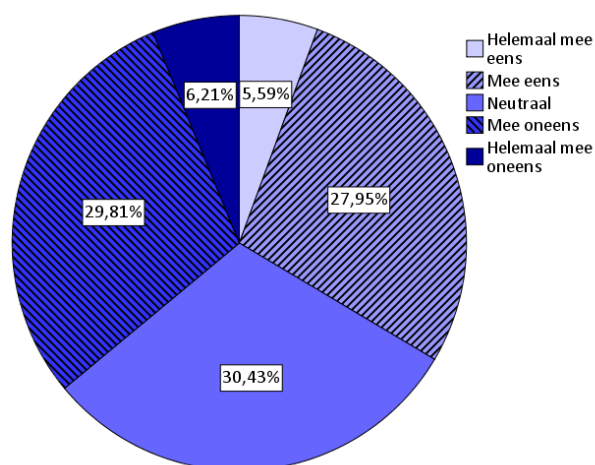
Ook wordt de mogelijkheid genoemd tot het aanwenden van private fondsen voor het bekostigen van zelfsturingsinitiatieven: *‘Er zijn zoveel mogelijkheden, er is zoveel geld in Nederland. Slapend geld, potjes waar je nooit van gehoord hebt die opengaan. Fondsen, dat is toch zeer bijzonder hoor.’*

Toen wij met de Huiskamer bezig waren, hebben we een twintigtal fondsen aangeschreven en toen hebben wij 45.000 euro opgehaald. Dat is toch geweldig' (Interview 2, 24 juni 2013).

Het besef van de omslag richting zelfsturing is in Ven-Zelderheide bij een deel van de dorpingen reeds aanwezig: *'Al deze zaken komen nu in een versnelling vanwege de bezuinigingen. Dat je echt terug moet naar vroeger, hoe het toen ging. Ons-kent-ons, iedereen zorgt voor elkaar. En dat gaat met gesloten beurzen, jij bent goed in de tuin, of jij komt bij die schoffelen. Zeker naar oudere mensen toe, dan kunnen ze zo lang hier blijven wonen. Die huishoudelijke zorg waar ze nu zoveel voor moeten betalen, die kunnen we ook op een andere manier aanbieden'* (Interview 2, 24 juni 2013).

Deze opvatting sluit aan op de huidige institutionele verschuiving richting de participatiesamenleving.

Het genuanceerde beeld omtrent de mogelijkheden voor zelfsturing uit de interviews kwam eveneens terug in de enquêteresultaten. Ruim 33% beoordeelt de verschuiving van verantwoordelijkheden richting de burgermaatschappij als goed, ruim 30% staat hier neutraal tegenover. Ten slotte is ongeveer 36% van de respondenten tegenstander van deze institutionele verschuivingen (figuur 40). Ook is ongeveer 45% van de respondenten van mening dat maatschappelijke taken voornamelijk door de overheid dienen te worden uitgevoerd. Bijna een kwart vindt dat burgers dit vooral op zich moeten nemen. Ruim 20% denkt dat zowel de overheid als burgers maatschappelijke taken ter hand zouden moeten nemen. Commerciële partijen worden zelden als hoofduitvoerder van maatschappelijke taken aangewezen, het vaakst nog in combinatie met zowel burgers als de overheid (tabel 33).

Figuur 40. Enquêtevraag 29: Het is een goede ontwikkeling dat er tegenwoordig veel verantwoordelijkheden van de overheid naar de burgers verschuiven (Voorbeelden hiervan zijn mantelzorg en onderhoud aan speeltuinen) (N=161). Bron: Auteur (2013).

Tabel 33. Mening over uitvoering maatschappelijke taken door verschillende instituties, meerdere antwoorden mogelijk (N=154). Bron: Auteur (2013).

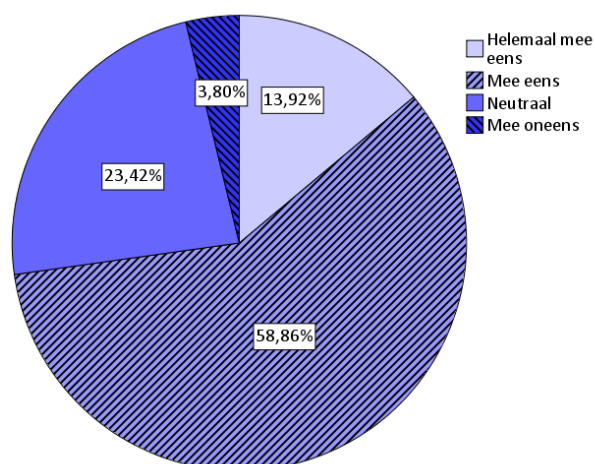
Institutie	Percentage voorstanders
Burgers	51,95%
Overheden	72,73%
Commerciële partijen	11,69%

Voor wat betreft de concrete taken voor gebiedsontwikkeling in Ven-Zelderheide is alleen bij het beheer van het multifunctionele centrum een meerderheid van de respondenten voorstander van zelfsturing. Iets minder dan de helft is van mening dat de Ven-Zelderheidsenaren het onderhoud van de openbare ruimte kunnen uitvoeren. Ruim een kwart denkt dat dit ook mogelijk is bij de aanleg van een park. Ten slotte zegt minder dan 7% van de respondenten dat de dorpingen zelf een multifunctioneel centrum kunnen bouwen (tabel 34).

Figuur 41 geeft de steun weer voor een grotere verantwoordelijkheid voor de burgermaatschappij bij het onderhoud van de openbare ruimte. Bijna 73% is het eens met de stelling, bijna een kwart staat er neutraal tegenover. Minder dan 4% is het oneens met een grotere burgerverantwoordelijkheid bij het onderhoud van de openbare ruimte.

Tabel 34. Beoordeling van taken die door de dorpingen van Ven-Zelderheide kunnen worden uitgevoerd (N=149). Bron: Auteur (2013).

Maatschappelijke taken	Percentage voorstanders
Bouw multifunctioneel centrum	6,71%
Beheer multifunctioneel centrum	74,50%
Aanleg park	25,50%
Onderhoud openbare ruimte	48,99%
Andere taken	8,05%

Figuur 41. Enquêtevraag 32: De inwoners van Ven-Zelderheide zouden meer verantwoordelijkheid moeten krijgen bij de inrichting van de openbare ruimte (N=158). Bron: Auteur (2013).

In tabel 35 komen twee significante odds ratio's voor tussen de individuele variabelen en de beoordeling van de verschuiving van verantwoordelijkheden richting de burgermaatschappij. Middelbaar opgeleiden hebben een grotere kans een negatieve beoordeling van institutionele verschuivingen te geven dan hoogopgeleiden. Daarnaast hebben (echt)paren zonder kinderen een grotere kans de institutionele verschuivingen richting de burgermaatschappij als negatief te beoordelen dan alleenstaanden.

Tabel 35. Invloed van individuele variabelen op de beoordeling van de institutionele verschuivingen, enquêtevraag 29. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 29: Het is een goede ontwikkeling dat er tegenwoordig veel verantwoordelijkheden van de overheid naar de burgers verschuiven

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,87197	0,775
- Jonger dan 45 jaar	0,708929	0,532
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	1,714292	0,128
Woontduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	0,754274	0,472
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,396135	0,031
- Laagopgeleid	1,709157	0,297
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	0,231772	0,004
- (Echt)paar met kinderen	0,436922	0,132
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	1,471085	0,452
<i>N= 134, Nagelkerke R²= 0,172</i>		

Er zijn twee zelfsturingsvariabelen te ontdekken met een significante statistische relatie met de mening over de actuele institutionele verschuivingen (tabel 36). Respondenten met een redelijk sterk vertrouwen in dorpsgenoten zijn minder gauw geneigd de institutionele verschuivingen als gunstig te beoordelen dan de respondenten met een (zeer) sterk vertrouwen in dorpsgenoten. Daarnaast hebben respondenten die neutraal of ontevreden zijn over de communicatiewijze van de gemeente Gennep een grotere kans de toenemende taken voor de burgermaatschappij als negatief te beoordelen.

Tabel 36. Invloed van de zelfsturingsvariabelen op de beoordeling van de institutionele verschuivingen, enquêtevraag 29. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 29: *Het is een goede ontwikkeling dat er tegenwoordig veel verantwoordelijkheden van de overheid naar de burgers verschuiven*

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Vertrouwen gemeente Gennep ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	1,919376	0,247
- Zwak/matig	2,420563	0,154
Vertrouwen dorpsgenoten ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	0,329889	0,006
- Zwak/matig	0,286791	0,050
Tevredenheid communicatiewijze gemeente ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,38251	0,016

- (Helemaal) mee oneens	0,229925	0,006
Contact dorpsgenoten (dagelijks= ref)		
- Enkele keren per week	0,840297	0,637
- Enkele keren per maand of minder	0,727603	0,493
Beoordeling saamhorigheid ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	1,125244	0,757
- Zwak/matig	1,868246	0,372
Leefbaarheid (goed/uitstekend= ref)		
- Voldoende	1,320486	0,480
- Slecht/matig	1,593607	0,429
<i>N= 153, Nagelkerke R²= 0,148</i>		

Tabel 37 toont dat respondenten in de leeftijdscategorie van 45 tot 65 jaar een significant lagere kans hebben de toenemende burgerverantwoordelijkheid in de openbare ruimte als positief te beoordelen dan respondenten van 65 jaar en ouder.

Ook hebben laagopgeleiden een significant lagere kans voorstander te zijn van een grotere burgerverantwoordelijkheid in de openbare ruimte dan hoogopgeleide respondenten.

Daarentegen hebben respondenten die reeds hun hele leven in Ven-Zelderheide wonen een significant grotere kans om een positief oordeel te geven over de grotere verantwoordelijkheid voor burgers in de openbare ruimte dan respondenten die niet hun hele leven in Ven-Zelderheide wonen.

Tabel 37. Invloed van individuele variabelen op de beoordeling van een vergrote verantwoordelijkheid voor burgers voor de inrichting van de openbare ruimte, enquêtevraag 32. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 32: De inwoners van Ven-Zelderheide zouden meer verantwoordelijkheid moeten krijgen bij de inrichting van de openbare ruimte

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,363128	0,031
- Jonger dan 45 jaar	0,200488	0,116
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	1,280179	0,569
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	3,007172	0,038
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,946485	0,919
- Laagopgeleid	0,242683	0,029
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	1,421909	0,552
- (Echt)paar met kinderen	1,794991	0,383
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	1,95815	0,318
<i>N= 130, Nagelkerke R²= 0,137</i>		

Uit tabel 38 valt af te leiden dat er een significante relatie bestaat tussen de tevredenheid over de communicatiewijze van de gemeente Gennep met de mening van de respondent over de toenemende burgerverantwoordelijkheid in de openbare ruimte. Respondenten die neutraal staan jegens de gemeentelijke communicatiewijze hebben een ruim 2,5 keer zo grote kans voorstander te zijn van meer burgerverantwoordelijkheid in de openbare ruimte dan respondenten die ontevreden zijn over de gemeentelijke communicatie. Dit kan wellicht verklaard worden door het feit dat dorpelingen die niet tevreden zijn over de wijze waarop de gemeente Gennep met burgers communiceert, eerder de drang voelen zelf initiatieven te ondernemen en taken naar zich toe te trekken. Respondenten die tevreden zijn over de gemeentelijke communicatiewijze voelen waarschijnlijk minder urgentie om taken in de openbare ruimte door burgers te laten uitvoeren.

Tabel 38. Invloed van de zelfsturingsvariabelen op de beoordeling van een vergrote verantwoordelijkheid voor burgers voor de inrichting van de openbare ruimte, enquêtevraag 32. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 32: De inwoners van Ven-Zelderheide zouden meer verantwoordelijkheid moeten krijgen bij de inrichting van de openbare ruimte

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Vertrouwen gemeente Gennep ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	1,595201	0,477
- Zwak/matig	2,304814	0,262
Vertrouwen dorpsgenoten ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	0,65377	0,356
- Zwak/matig	0,959829	0,952
Tevredenheid communicatiewijze gemeente ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	2,531976	0,046
- (Helemaal) mee oneens	2,027898	0,264
Beoordeling institutionele verschuivingen ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,892258	0,830
- (Helemaal) mee oneens	0,454753	0,108

N= 149, Nagelkerke R²= 0,082

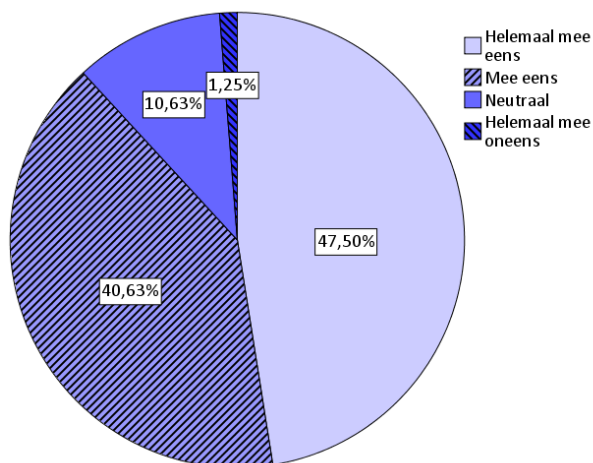
5.8 Actief burgerschap

De laatste zelfsturingsdimensie in dit onderzoek is *Actief burgerschap*, die in deze paragraaf behandeld zal worden.

Op de vraag of men de dorpsraad van Ven-Zelderheide van belang acht voor de behartiging van de dorpsbelangen, antwoordt ongeveer 88% instemmend. Ruim 10% staat hier neutraal tegenover, terwijl slechts 1,25% het hiermee oneens is (figuur 42).

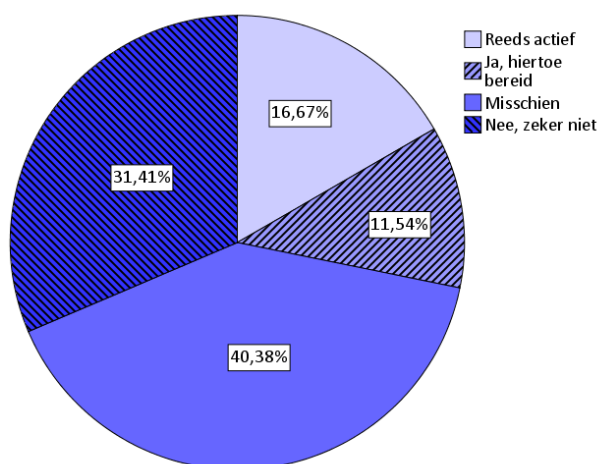
De dorpsraad van Ven-Zelderheide heeft sinds de publicatie van het dorpsontwikkelingsplan in 2007 een aantal projecten uitgevoerd ter bevordering van de leefbaarheid. Een voorbeeld is de aanleg van het Vense Ommetje, een wandelroute in het buitengebied van Ven-Zelderheide (Interview 3, 24 juni 2013). Daarnaast bestaat er voor ouderen een boodschappendienst op de vrijdagen. Wanneer men zich van tevoren opgeeft, wordt men door vrijwilligers naar de supermarkt gereden.

Voorts heeft de dorpsraad bewerkstelligd dat het speelterrein van basisschool de Vonder beter aangesloten werd op het naastgelegen gemeentelijke speelveld. De basisschoolleerlingen hebben daardoor in de pauzes meer speelruimte tot hun beschikking.

Figuur 42. Enquêtevraag 33: De dorpsraad is een belangrijk orgaan voor de vertegenwoordiging van de belangen van Ven-Zelderheide (N=160). Bron: Auteur (2013).

Bij de vraag naar de bereidheid actief te worden voor een projectgroep ontstaat een gemengd beeld, evenals in paragraaf 5.7 bij de zelfsturingsdimensie *Institutionele verschuivingen*. Van de enquêterespondenten is 16,67% reeds actief voor een projectgroep in Ven-Zelderheide. 11,54% zegt nog niet actief te zijn, maar is wel bereid dit te worden. Deze groep vormt dus een latent potentieel voor de zelfsturende dorpsgemeenschap. Ruim 40% zegt misschien actief te willen worden voor een projectgroep. Ruim 31% zegt zeker niet actief te willen worden (figuur 43). Enkele hierbij vermelde redenen zijn een hoge leeftijd of een drukke baan. Ook zijn er enkele respondenten die zeggen actief te zijn geweest, maar nu het stokje aan anderen te willen doorgeven. Het is de vraag welk deel van de respondenten die *Misschien* antwoordden daadwerkelijk bereid zijn tot actief burgerschap. Wellicht gaf een deel van de respondenten een sociaal-wenselijk antwoord, hoewel de anonimiteit van de enquête de sociale wenselijkheid van de antwoorden beperkt heeft.

Figuur 43. Enquêtevraag 34: Bent u bereid actief te worden voor een projectgroep in Ven-Zelderheide? (N=156). Bron: Auteur (2013).

Ordinale regressieanalyse

Uit tabel 39 blijkt dat er geen significante relaties binnen de ordinale regressie zichtbaar zijn tussen individuele variabelen en de beoordeling van de belangenbehartiging door de dorpsraad.

Tabel 39. Invloed van individuele variabelen op de beoordeling van de belangenbehartiging door de dorpsraad van Ven-Zelderheide, enquêtevraag 33. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 33: De dorpsraad is een belangrijk orgaan voor de vertegenwoordiging van de belangen van Ven-Zelderheide

- (Helemaal) mee oneens
- Neutraal
- (Helemaal) mee eens

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	0,2334	0,112
- Jonger dan 45 jaar	0,185816	0,110
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	0,628135	0,426
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	1,485869	0,539
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,861569	0,840
- Laagopgeleid	0,258981	0,115
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	0,778022	0,771
- (Echt)paar met kinderen	0,842822	0,855
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	1,532653	0,664
N= 131, Nagelkerke R ² = 0,083		

Van de individuele variabelen heeft enkel het behoren tot de laagopgeleide groep respondenten een significante invloed op de mate waarin men bereid is actief te worden voor een projectgroep. Respondenten met een laag opleidingsniveau hebben een significant lagere bereidheid actief te worden voor een projectgroep dan hoogopgeleiden (tabel 40).

Tabel 40. Invloed van individuele variabelen op de bereidheid actief te worden voor een projectgroep, enquêtevraag 34. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 34: Bent u bereid actief te worden voor een projectgroep in Ven-Zelderheide?

- Nee, zeker niet
- Misschien
- Ja, ik ben hiertoe bereid/ik ben al actief

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Leeftijd (ref= 65 jaar en ouder)		
- 45-65 jaar oud	1,441955	0,447
- Jonger dan 45 jaar	1,864513	0,266
Geslacht (vrouw= ref)		
- Man	1,315215	0,430
Woonduur (niet hele leven= ref)		
- Hele leven	1,650371	0,208
Opleiding (hoog= ref)		
- Middelbaar opgeleid	0,602902	0,234
- Laagopgeleid	0,24244	0,008
Huishoudenssamenstelling (Alleenwonend= ref)		
- (Echt)paar zonder kinderen	1,135417	0,789
- (Echt)paar met kinderen	0,927743	0,889
Kerkbezoek (Regelmatig= ref)		
- Onregelmatig	0,809774	0,691
<i>N= 130, Nagelkerke R²= 0,094</i>		

Tabel 41 toont meerdere zelfsturingsvariabelen met een significante invloed op de bereidheid tot actief burgerschap. Allereerst hebben respondenten die het oneens zijn met de stelling dat de dorpsraad de belangen van de dorpsgemeenschap behartigt, een uitzonderlijk sterke negatieve samenhang met de bereidheid actief te worden voor een projectgroep. Een verklaring is dat wanneer men een negatief voorbeeld heeft, men minder wordt aangespoord zelf actief te worden.

Daarnaast bestaat er een opvallend verband tussen de deelname aan activiteiten van de buurtvereniging en de bereidheid actief te worden voor een projectgroep. Respondenten die nooit of soms deelnemen aan de activiteiten hebben een ruim 2,5 keer zo grote kans bereid te zijn actief te worden voor een projectgroep dan respondenten die vaak of altijd de activiteiten van de buurtvereniging bijwonen. Dit verband is tegenovergesteld aan de verwachting; het was immers denkbaar dat respondenten die geregeld buurtactiviteiten bijwonen betrokkener zijn bij de dorpsgemeenschap en hierdoor eerder bereid zijn te participeren in projectgroepen.

Ten slotte kan er een significant verband geconstateerd worden tussen de beoordeling van de toenemende burgerverantwoordelijkheid in de openbare ruimte en de bereidheid actief te worden voor een projectgroep. Respondenten die het oneens zijn met de toenemende burgerverantwoordelijkheid hebben een significant lagere kans bereid te zijn te participeren in

projectgroepen. Dit verband ligt in de lijn der verwachting. Personen die een positieve houding hebben tegenover zelfsturing, zijn vaker bereid tot zelfsturing dan personen met een negatieve attitude.

Tabel 41. Invloed van de zelfsturingsvariabelen op de bereidheid actief te worden voor een projectgroep, enquêtevraag 34. Bron: Auteur (2014).

Afhankelijke variabele= Enquêtevraag 34: Bent u bereid actief te worden voor een projectgroep in Ven-Zelderheide?

- Nee, zeker niet
- Misschien
- Ja, ik ben hiertoe bereid/lk ben al actief

Onafhankelijk	Odds ratio/kansverhouding	Significantieniveau
Vertrouwen gemeente Gennep ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	1,403543	0,596
- Zwak/matig	1,12637	0,862
Vertrouwen dorpsgenoten ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	0,966572	0,938
- Zwak/matig	0,429987	0,241
Tevredenheid communicatiewijze gemeente ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,512733	0,135
- (Helemaal) mee oneens	1,117395	0,845
Beoordeling institutionele verschuivingen ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	1,568312	0,318
- (Helemaal) mee oneens	2,11277	0,090
Beoordeling saamhorigheid ((zeer) sterk= ref)		
- Redelijk sterk	1,157196	0,715
- Zwak/matig	1,385415	0,681
Beoordeling leefbaarheid (goed/uitstekend = ref)		
- Voldoende	0,569498	0,173
- Slecht/matig	1,269979	0,733
Beoordeling belangenbehartiging dorpsraad ((helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,613239	0,447
- (Helemaal) mee oneens	0,000000	0,000
Deelname activiteiten buurtvereniging (regelmatig/altijd= ref)		
- Nooit/soms	2,632673943	0,008
Beoordeling toename burgerverantwoordelijkheid openbare ruimte (helemaal) mee eens= ref)		
- Neutraal	0,499573772	0,099
- (Helemaal) mee oneens	0,033945465	0,007

N= 141, Nagelkerke R²= 0,262

5.9 Slotsom

In hoofdstuk 5 zijn zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve onderzoeksresultaten behandeld. Uit de statistische analyse blijkt dat er slechts een beperkt aantal significante relaties bestaat tussen de verschillende variabelen. Dit kan mogelijk toegeschreven worden aan de beperkte omvang van de onderzoekspopulatie, waardoor statistische verbanden minder snel waarneembaar zijn.

Uit de bevindingen is gebleken dat er binnen de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide een aanzienlijke mate van sociale cohesie bestaat. De onderlinge banden zijn hecht en de bewoners hebben frequent contact met elkaar. Het kleine bevolkingsaantal is hier vermoedelijk een belangrijke oorzaak van. Ook de perifere ligging kan een factor zijn die de saamhorigheid in Ven-Zelderheide bevordert. Het gemeenschapshuis en de basisschool spelen een belangrijke rol als ontmoetingsplek voor de dorpingen. Niettemin wordt door een aantal respondenten gemeld dat de deelname aan het verenigingsleven onder jongeren afneemt en de sociale verbanden losser worden.

Het lage voorzieningenniveau wordt door velen betreurd. Desondanks berusten veel dorpingen hierin en beseffen dat dit inherent is aan een kleine kern als Ven-Zelderheide. De mobiliteit van ouderen en mindervaliden is een punt van zorg voor veel dorpingen.

Voor zelfsturing door de dorpsgemeenschap is een faciliterende gemeentelijke rol van eminent belang. Van de gemeente Gennep wordt verwacht dat zij zich positief en meedenkend opstelt in plaats van een afwijzende houding aan te nemen. Regelmatige communicatie tussen de dorpingen onderling is bevorderlijk voor het ontstaan van draagvlak en consensus voor zelfsturingsinitiatieven. Uit de enquête kwam naar voren dat het vertrouwen in dorpsgenoten aanzienlijk hoger is dan het vertrouwen in de gemeente Gennep. Dit kan gekoppeld worden aan het aanwezige saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide. Deze hoge mate van vertrouwen in dorpsgenoten is een bevorderlijk punt voor de haalbaarheid van zelfsturingsinitiatieven door de burgermaatschappij.

De meeste Ven-Zelderheidenaren zijn van mening dat de dorpsgemeenschap goed in staat is enkele maatschappelijke taken uit te voeren. Thans zijn er al duidelijke voorbeelden van zelfsturingsinitiatieven te noemen, zoals de opening van de Huiskamer en de uitbreiding van de speeltuin grenzend aan de basisschool. Er kan dus gesteld worden dat er in de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide potentieel aanwezig is voor de institutionele verschuivingen richting de participatiesamenleving. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat een kleine gemeenschap als Ven-Zelderheide een beperkte draagkracht heeft. Een gemeentelijke overheid blijft van groot belang en de verschuiving van verantwoordelijkheden dient omzichtig en in samenspraak met de burgers plaats te vinden. Het beheer van het multifunctionele centrum en het onderhoud van de openbare ruimte worden door veel respondenten genoemd als taken die de dorpsgemeenschap ter hand zou kunnen nemen. De bouw van een multifunctioneel centrum is volgens de meeste Ven-Zelderheidenaren een brug te ver, hier blijft een actieve gemeentelijke rol noodzakelijk.

De sterke dorpsraad kan een rol spelen bij het voltrekken van de institutionele verschuivingen in Ven-Zelderheide. Het gemengde beeld omtrent de mogelijkheden voor zelfsturing wordt onderschreven door het feit dat ruim 28% van de respondenten actief is of wil worden voor een projectgroep, ruim 40% dit misschien wil, en ruim 31% dit zeker niet wil. Redenen hiervoor zijn tijdsbeperkingen, hoge ouderdom of de opvatting dat burgers dit niet behoeven te doen. Hierin dreigt het gevaar van een ongelijke taaklast voor burgers, wat aansluit op de theorie van Ostrom over collectieve actie.

Teruggrijpend op het conceptuele model (figuur 7) is te zien dat de veronderstelde verbanden gedeeltelijk terugkomen in de empirische bevindingen. Er bestaat onder veel inwoners van Ven-Zelderheide zorg om de leefbaarheid in het dorp. 50% van de respondenten is van mening dat de Antoniuskerk moet worden omgevormd tot multifunctioneel centrum. Dit kan worden aangemerkt als een wens tot gebiedsontwikkeling. Daarnaast is de dorpsgemeenschap hecht te noemen en zijn er reeds praktijkvoorbeelden van geslaagde burgerinitiatieven. Dit valt te plaatsen binnen de recente institutionele verschuivingen richting de burgermaatschappij. Er kan dus deels gesproken worden van een zelfsturende dorpsgemeenschap, hoewel hier duidelijk grenzen aan verbonden zijn. Een ondersteunende overheid blijft van cruciaal belang. Of de zelfstuuringscapaciteiten in de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide groot genoeg zijn om de transformatie van de Antoniuskerk tot multifunctioneel centrum mogelijk te maken, zal de tijd uitwijzen.

6 Conclusies

In paragraaf 6.1 zullen de conclusies van dit scriptieonderzoek worden behandeld. Daarnaast worden in paragraaf 6.2 en 6.3 praktische en theoretische aanbevelingen gegeven en komt in paragraaf 6.4 een kritische reflectie aan bod.

6.1 Conclusie

In de onderstaande deelparagrafen zullen conclusies over de afzonderlijke deelvragen beschreven worden. Dit wordt afgesloten met het antwoord op de centrale vraag: *Wat zijn de mogelijkheden voor het bestrijden van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide ten tijde van een terugtrekkende publieke sector en een toenemende nadruk op zelfsturing?*

6.1.1 Kleinekernenproblematiek

Deze paragraaf vormt een conclusie op deelvraag 1: *Wat houdt de kleinekernenproblematiek in Nederland in?*

Het Nederlandse platteland heeft de afgelopen decennia te maken met kleinekernenproblematiek. Door het wegtrekken van jongeren en hogeropgeleiden zouden de bevolkingsaantallen dalen en het voorzieningenniveau afnemen. Vele rurale gebieden zien de komende jaren hun inwoneraantal verminderen, dit zijn de zogeheten krimpgebieden. De vrees bestaat dat deze ontwikkeling leidt tot een verslechtering van de leefbaarheid van kleine plattelandskernen. Niettemin zijn er ook andere geluiden te horen in dit debat. Er wordt gesteld dat een afnemend voorzieningenniveau slechts een beperkte negatieve invloed heeft op de leefbaarheid in kleine kernen.

Uit dit empirische onderzoek blijkt dat een beperkt voorzieningenniveau een positieve beoordeling van de leefbaarheid in Ven-Zelderheide niet uitsluit. Ondanks dat ruim 55% van de respondenten de leefbaarheid van Ven-Zelderheide als goed of uitstekend beschouwde, vond nog geen 10% van de respondenten het voorzieningenniveau in het dorp goed of uitstekend. Kennelijk menen veel bewoners van Ven-Zelderheide dat de leefbaarheid van het dorp goeddeels door andere factoren bepaald wordt, zoals gemoedelijkheid, weidsheid en een groene woonomgeving. Het lage voorzieningenniveau wordt door vele Ven-Zelderheidsenaren als inherent gezien aan het wonen in een kleine plattelandskern en wordt als negatief punt aanvaard. In tegenstelling tot de bevindingen van eerdere empirische onderzoeken is het overgrote deel van de inwoners van Ven-Zelderheide van mening dat het behoud van de basisschool van doorslaggevend belang is voor het aantrekken van jonge gezinnen. Sommigen noemen het de *'levensader'* van de dorpsgemeenschap. Er valt dus een discrepantie te bespeuren tussen enerzijds de empirische gegevens van onder meer Meesterberends (2012) en Tricker (1984), en anderzijds de perceptie van de dorpsbewoners van Ven-Zelderheide over de invloed van een basisschool op de leefbaarheid in dorpen.

6.1.2 Zelfsturingsvormen

In deze paragraaf wordt ingegaan op deelvraag 2: *Welke vormen van zelfsturing bestaan er en welke van de theorieën is relevant voor de casus Hart van Ven-Zelderheide?*

Recent is de burgermaatschappij als initiatiefnemer in de volle belangstelling komen te staan. De na de Tweede Wereldoorlog ontstane verzorgingsstaat is bezig met een terugtreding. Meer maatschappelijke verantwoordelijkheden komen bij de burgers zelf te liggen, wat tot uiting kwam in de Troonrede van 2013 in de vorm van de participatiesamenleving. Deze trend wordt ook wel zelfsturing genoemd. De overheid laat hierbij het initiatief over aan de burgermaatschappij en voert slechts een regisserende rol.

Zowel uit het werk van Jürgen Habermas als dat van Arnold Cornelis komen filosofisch-theoretische benaderingen voort die aansluiten op deze thematiek. Cornelis stelt dat er drie stabiliteitslagen zijn, waarvan de stabiliteitslaag van communicatieve zelfsturing aansluit op de hedendaagse institutionele verschuivingen. In tegenstelling tot de twintigste eeuw, waarin de systeemwereld overheersend was, is men met behulp van communicatieve zelfsturing in staat krachtige sociale verbanden te ontwikkelen.

Habermas maakt onderscheid tussen drie vormen van menselijk handelen. Eén daarvan is communicatief handelen, waarbij in tegenstelling tot instrumenteel en strategisch handelen het bereiken van overeenstemming met anderen voorop staat. Volgens Habermas is de leefwereld, het alledaagse handelen van mensen, gestoeld op communicatief handelen. De systeemwereld daarentegen is gebaseerd op strategisch handelen, waarin middels geld, dwang en misleiding de gewenste doelen bereikt worden.

Hoewel deze twee theorieën een zeer hoog filosofisch en abstract niveau hebben, zijn deze via een operationalisatie relevant gemaakt voor de casus Hart van Ven-Zelderheide. Uit de theorieën zijn vijf in het oog springende concepten afgeleid, die gehanteerd zijn als indicatoren voor zelfsturing bij de empirische gegevensverzameling. Deze indicatoren zijn *Communicatie*, *Vertrouwen*, *Sociale cohesie*, *Institutionele verschuivingen* en *Actief burgerschap*. Deze indicatoren hebben gediend als hulpmiddel om de aanwezige en potentiële zelfsturingsmogelijkheden in de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide te meten.

In de casus Hart van Ven-Zelderheide is een gedeeltelijke verschuiving van voormalige overheidstaken naar de burgermaatschappij reeds zichtbaar. Een voorbeeld is de realisatie van ouderenopvang de Huiskamer, waarbij het initiatief bij de dorpsgemeenschap lag in de vorm van stichting BLOV. Hierdoor bestaat er binnen de dorpsgemeenschap in Ven-Zelderheide praktijkervaring met het aanvaarden van zelfsturingstaken. Hoewel de institutionele verschuivingen nog een lang leerproces zullen omvatten, heeft de Ven-Zelderheidese gemeenschap kennis van onder andere het aanwenden van private fondsen en het tot stand brengen van een rolverdeling met de gemeente Gennep. Uit de interviews bleek dat er binnen de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide een aanzienlijke mate van bereidheid en potentieel aanwezig is om maatschappelijke taken ter hand te nemen. Tegelijkertijd dient opgemerkt te worden dat andere uitkomsten van het empirische onderzoek een minder positief beeld schetsen van de verschuiving richting de participatiesamenleving. Indien het project Hart van Ven-Zelderheide slaagt, is dit een goed voorbeeld voor zelfsturing in kleine kernen.

6.1.3 Schetsontwerpen

Deze paragraaf zal de conclusies van zowel deelvraag 3 als deelvraag 4 behandelen.

Deelvraag 3: Welke wensen en verlangens leven er onder de bewoners van Ven-Zelderheide met betrekking tot de invulling van het toekomstige dorpshart?

Ven-Zelderheide is een klein dorp in de kop van Noord-Limburg, direct gelegen aan de Duitse grens. Het Hart van Ven-Zelderheide is momenteel een agrarisch gebied, er bestaan ideeën om dit om te vormen tot een dorpshart. Uit de interviews en enquêtes bleek dat er onder de dorpingen een aanzienlijk draagvlak bestaat voor de ontwikkeling van een multifunctioneel centrum in de Antoniuskerk en de aanleg van een park in het Hart van Ven-Zelderheide. 50% van de enquêterespondenten is het (helemaal) eens met de herbestemming van het kerkgebouw, ruim 30% staat hier neutraal tegenover en bijna 20% is het hiermee (helemaal) oneens. Een deel van de Ven-Zelderheidenaren betreurt het eventuele verlies van de kerkelijke functie, hoewel men veelal onder ogen ziet dat dit nagenoeg onvermijdelijk is. Het dalende aantal kerkgangers noopt tot het vinden van een nieuwe bestemming voor de Antoniuskerk, die een aanzienlijke emotionele waarde heeft voor de dorpsgemeenschap. Door het gemeenschapshuis in het centrum van het dorp te vestigen, zal de sociale ontmoetingsfunctie naar verwachting toenemen.

Over de herinrichting van de akker aan de Kerkvonder bestaan verschillende opvattingen. Een deel van de dorpingen is voorstander van omvorming van het terrein tot een parkachtig gebied, terwijl anderen van mening zijn dat een deel van de akker bestemd kan worden voor woningbouw.

Deelvraag 4: Welke alternatieven voor de inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide komen overeen met de wensen van de inwoners?

Ruim 59% van de enquêterespondenten is voorstander van schetsvariant 3, waarin de ontwikkeling van een klein park ten noorden van de Spiekerbeek, een evenemententerrein en een natuurspeeltuin is opgenomen (zie bijlage 3). In variant 3 is tevens een multifunctioneel centrum en een integraal kindcentrum opgenomen. Ook wordt het terrein ten zuiden van de beek ingericht als park. Hierop volgt variant 4 als meest geliefde schetsontwerp; bij ruim 27% van de respondenten kwam de gemaakte schets in de enquête het meest overeen met deze variant. Variant 4 is gelijk aan variant 3, behalve de woningen die in variant 4 aan de zuidkant van het terrein zijn ingetekend.

6.1.4 Houding jegens zelfsturing

In deze paragraaf komt de conclusie van deelvraag 5 aan bod: *Wat is de houding van de inwoners van Ven-Zelderheide ten opzichte van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling?*

De houding van de inwoners van Ven-Zelderheide jegens zelfsturing is bestudeerd middels verkennende interviews, opgevolgd door enquêtes waarin de zelfsturingsdimensies uit de operationalisatie zijn opgenomen. Per indicator zullen de belangrijkste conclusies worden besproken.

Sociale cohesie

Uit de enquête blijkt dat bijna 88% van de Ven-Zelderheidenaren de mate van saamhorigheid in het dorp beoordeelt als redelijk tot zeer sterk. Er is tegen de verwachting in geen significant verband te vinden tussen de woonduur van respondenten en de frequentie waarin zij contact hebben met burens

en dorpsgenoten. Hieruit kan worden afgeleid dat nieuwkomers in Ven-Zelderheide vermoedelijk relatief snel sociaal contact aangaan binnen de dorpsgemeenschap.

Twee zelfsturingsvariabelen hebben wel een significante invloed op de beoordeling van de saamhorigheid in Ven-Zelderheide. Dit zijn de frequentie waarmee men deelneemt aan activiteiten van de buurtvereniging, alsook de mate waarin men contact heeft met burens of dorpsgenoten.

Communicatie

Bij de indicator *Communicatie* is het opvallend dat ruim 55% van de respondenten neutraal staat jegens de wijze waarop de gemeente Gennep met de burgers communiceert. Ruim 26% van de respondenten is tevreden over de gemeentelijke communicatiewijze. Dit lage percentage impliceert dat de aspecten die voortvloeien uit de communicatieve-rationaliteittheorie van Habermas weinig zichtbaar zijn in de casus Hart van Ven-Zelderheide.

Van de individuele variabelen heeft enkel het behoren tot de leeftijdscategorie beneden de 45 jaar een negatieve significante invloed op de tevredenheid over de gemeentelijke communicatiewijze.

Vertrouwen

Ruim 90% van de respondenten heeft een redelijk sterk tot zeer sterk vertrouwen in dorpsgenoten bij de deelname aan projecten. Bij de gemeente Gennep ligt het redelijke tot zeer sterke vertrouwen op 63%. Er kan geen significant verband worden aangetoond tussen de individuele variabelen en het vertrouwen in dorpsgenoten bij de deelname aan projecten. Onder de zelfsturingsvariabelen is er een significant positief verband te vinden tussen de beoordeling van de saamhorigheid in Ven-Zelderheide en het vertrouwen dat men heeft in dorpsgenoten.

Institutionele verschuivingen

De houding van de dorpingen ten opzichte van de actuele institutionele verschuivingen is genuanceerd te noemen. De enquêteresultaten tonen ongeveer evenveel voorstanders als tegenstanders. Weliswaar vinden vele respondenten dat de dorpsgemeenschap krachtig is en bereid tot initiatief, maar tegelijkertijd worden de grenzen aangegeven van een 800 inwoners tellende gemeenschap. Men is van mening dat een goede faciliterende rol van de gemeente Gennep onontbeerlijk blijft. Indien dit geborgd is, is een kleine kern als Ven-Zelderheide goed in staat de decentralisaties in het kader van de participatiesamenleving te dragen (Interview 22, 4 november 2013). Er zijn statistisch significante positieve verbanden aan te duiden tussen zowel het vertrouwen in dorpsgenoten als de tevredenheid over de communicatiewijze van de gemeente Gennep, met de beoordeling van de institutionele verschuivingen.

Actief burgerschap

Ten slotte geven ook de bevindingen omtrent actief burgerschap een gemengd beeld. Ongeveer 88% van de enquêterespondenten vindt de dorpsraad belangrijk voor de belangenbehartiging van Ven-Zelderheide. Er zijn geen statistisch significante verbanden aan te wijzen tussen individuele variabelen en de beoordeling van de dorpsraad.

Daarnaast is ruim 28% van de respondenten reeds actief of bereid actief te worden voor een projectgroep. De groep die niet bereid is actief te worden is iets groter, namelijk ruim 31%. De resterende 40% is misschien bereid actief te worden. De woonduur van respondenten houdt geen statistisch significant verband met de bereidheid actief te worden voor een projectgroep. Het opleidingsniveau daarentegen heeft hier wel een positief verband mee. Zelfsturingsvariabelen die

een significant positief verband hebben met de bereidheid actief te worden voor een projectgroep zijn een positieve beoordeling van de dorpsraad, een positieve beoordeling van de toenemende taken voor burgers en een frequente deelname aan de activiteiten van de buurtvereniging.

6.1.5 Beantwoording centrale vraag

Tot slot komt de beantwoording van de centrale vraag van dit scriptieonderzoek aan bod: *Wat zijn de mogelijkheden voor het bestrijden van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide ten tijde van een terugtrekkende publieke sector en een toenemende nadruk op zelfsturing?*

Uit de bovenstaande bevindingen ontstaat een gemengd beeld van de mogelijkheden voor zelfsturende gebiedsontwikkeling in kleine kernen. Gelet op de beantwoording van de deelvragen kan worden verondersteld dat de dorpsgemeenschap van Ven-Zelderheide gedeeltelijk in staat is tot zelfsturing bij gebiedsontwikkeling. Het zelfsturend potentieel bestaat uit de aanzienlijke mate van saamhorigheid, het frequente burenccontact en het feit dat bijna 30% van de inwoners zegt actief te willen worden voor een projectgroep of dit reeds is. Kleine kernen zijn naar alle waarschijnlijkheid beter in staat de huidige institutionele verschuivingen te dragen, vanwege de aanwezige sociale cohesie. Vermoedelijk zal het toenemende takenpakket voor de burgermaatschappij in grote steden voor meer problemen en hindernissen zorgen, hoewel er op buurtniveau in steden wel degelijk een grote mate van sociale cohesie kan bestaan. De participatiesamenleving uit de Troonrede van 2013 is gedeeltelijk latent aanwezig in Ven-Zelderheide. Een belangrijk randvoorwaarde voor het slagen van de gewenste participatiesamenleving is dat de (gemeentelijke) overheid prudent omgaat met zijn rol als facilitator en zich derhalve niet in allerlei terugtrekt uit haar maatschappelijke takenpakket. Gaandeweg zal in overleg met de dorpsgemeenschap(en) duidelijke moeten worden wat een haalbare en efficiënte taakverdeling is bij de uitvoering van maatschappelijke taken.

De kleinekernenproblematiek kan deels worden bestreden door initiatieven vanuit de dorpsgemeenschappen waarmee de leefbaarheid wordt bevorderd. Dit is reeds zichtbaar in Ven-Zelderheide, waar een stichting is opgericht en een kleinschalige accommodatie voor ouderenopvang is verwezenlijkt die door vrijwilligers draaiende wordt gehouden. Dergelijke projecten houden de aantrekkelijkheid van kleine kernen in stand. Ook de gewenste realisatie van het project Hart van Ven-Zelderheide, dat een voorbeeld van zelfsturing is, kan een duidelijke bijdrage leveren aan de vermindering van de kleinekernenproblematiek in Ven-Zelderheide.

De onderzoeksgegevens tonen aan dat aspecten van Olsons dilemma van collectieve actie herkend kunnen worden in de casus Hart van Ven-Zelderheide. Enkele interviewrespondenten stellen dat thans de taaklast in het dorp ongelijk verdeeld wordt over de bewoners, waardoor 'altijd dezelfde' actief zijn. Een deel van de Ven-Zelderheidenaren is actief voor projecten in het dorp, terwijl de niet-actieven profiteren van de resultaten zonder daar zelf aan te hebben bijgedragen. Dit is het zogeheten *vrijbuitersprobleem*.

Zelfsturing door burgers bij gebiedsontwikkeling in Ven-Zelderheide is gedeeltelijk haalbaar, zoals het initiatief tot herinrichting van het dorpshart. Daarentegen moet bedacht worden dat de capaciteiten van de dorpsgemeenschap grenzen kennen. Het beheren van een multifunctioneel centrum behoort volgens een groot deel van de respondenten tot de mogelijkheden. De bouw van een multifunctioneel centrum door de dorpsgemeenschap lijkt vooralsnog een brug te ver. Uit de gegevensanalyse blijkt dat er een toekomstperspectief bestaat voor de participatiesamenleving in kleine kernen, hoewel de aanwezigheid van andere institutionele sferen een vereiste blijft.

6.2 Praktijkaanbevelingen

In deze paragraaf worden beleidsaanbevelingen en aanbevelingen voor burgers gegeven omtrent zelfsturing bij gebiedsontwikkeling in kleine kernen.

6.2.1 Beleidsaanbevelingen

Aan overheden, in het bijzonder gemeenten, kunnen verschillende beleidsmatige aanbevelingen worden gedaan gericht op het aannemen van de gewenste faciliterende rol die vereist is bij zelfsturing. Deze aanbevelingen vloeien voort uit het empirische onderzoek en vormen een generalisatie van de bevindingen van de casus Hart van Ven-Zelderheide. De onderstaande beleidsaanbevelingen kunnen worden gezien als handvatten voor een zelfsturingsstrategie voor gemeenten in Nederland met vergelijkbare kleine kernen binnen de grenzen. De aanbevelingen zijn gecategoriseerd per zelfsturingsdimensie.

Communicatie

- Voer een gelijkwaardige dialoog met de dorpsgemeenschap, waarin met open vizier naar de burgers geluisterd wordt. De gemeente moet aan de burgers overbrengen dat de initiatieven vanuit de gemeenschap gedragen worden door de ambtenarij en bestuurders
- Besef dat er grenzen aan zelfsturing en de participatiesamenleving bestaan. Niet alle maatschappelijke taken kunnen door kleine dorpsgemeenschappen worden gedragen. In de casus Hart van Ven-Zelderheide lijkt het beheer van een multifunctioneel centrum door de dorpelingen haalbaar, de bouw ervan lijkt echter een te grote taaklast te zijn. In samenspraak met de betrokken burgers dient gaandeweg de nieuwe taak- en rolverdeling te worden vastgesteld. Hiermee wordt zorggedragen voor draagvlak en wederzijdse consensus

Institutionele verschuivingen

- De gemeentelijke overheid moet trachten soepel om te gaan met regels (vergunningen) en financiële hindernissen voor zelfsturingsinitiatieven. Dit levert een zoektocht op binnen de bestaande juridische en bestuurskundige kaders. Op de hogere overheidsniveaus dient er derhalve te worden nagedacht over de flexibilisering van planologische regels, zonder dat het individueel en algemeen belang worden geschaad. Hierbij kan gedacht worden aan globalere bestemmingsplannen of de versoepeling van planologische procedures. Hiermee kan de centrale overheid bijdragen aan een soepel verloop van de decentralisering van maatschappelijke taken richting lokale overheden
- Maak van de transitie naar zelfsturende gemeenschappen geen verkapte bezuinigingsmaatregel. Een faciliterende rol impliceert geenszins een volledige stopzetting van overheidsfinanciering, maar betreft het uit handen geven van de regie door de overheid. Ook in het kader van een faciliterende overheidsrol kunnen waar nodig burgerinitiatieven financieel worden ondersteund. Een voorbeeld is het garant staan voor een gemeenschapsaccommodatie in een dorp, zoals in Ven-Zelderheide bij de Huiskamer door de gemeente Gennep heeft plaatsgevonden

Vertrouwen

- Gemeenten dienen de intentie te hebben daadwerkelijk faciliterend te zijn en niet heimelijk een actieve rol te blijven uitoefenen. De valkuil dient vermeden te worden dat gemeenten de

regie blijven vasthouden en tegelijkertijd de taaklast van zich afschuiven. Indien gemeenten dit toch doen verdwijnt het vertrouwen en de geloofwaardigheid onder de burgers

6.2.2 Aanbevelingen voor burgers

Aan zelfsturende bewonersgroepen kunnen de onderstaande aanbevelingen gedaan worden voor het succesvol ter hand nemen van initiatieven in kleine kernen in Nederland. Deze zijn eveneens ingedeeld per zelfsturingsdimensie.

Communicatie

- Wees vanaf het begin duidelijk tegenover de gemeente (of andere samenwerkingspartners) over de eigen zelfsturingscapaciteiten bij het betreffende project. Blijf gedurende het samenwerkingsproces met de andere participerende partijen communiceren over eventuele ontwikkelingen in de rolverdeling
- Tracht andere dorpsbewoners te enthousiasmeren om actief te worden door hen de gewenste eindresultaten voor ogen te houden. Wanneer men zich bewust is van het toekomstige eindresultaat is men eerder bereid te participeren in het zelfsturingsinitiatief

Actief burgerschap

- Zorg voor enkele kartrekkers, verzamel daaromheen een grotere groep vrijwilligers die het initiatief willen ondersteunen. Gaandeweg het zelfsturingsproces kunnen meer mensen zich aansluiten, dit is het zogeheten sneeuwbaaleffect
- Besef dat de capaciteiten van een dorpsgemeenschap voor zelfsturing bij gebiedsontwikkeling grenzen kennen. Niet alle maatschappelijke taken kunnen door burgers uitgevoerd worden. Te veel hooi op de vork nemen kan leiden tot overbelasting van burgers

Institutionele verschuivingen

- Zoek voor de cofinanciering van gebiedsontwikkelingsprojecten niet alleen bij de gemeenten, maar ook bij andere overheden (provincies) of private fondsen. In Ven-Zelderheide is dit toegepast bij ouderenopvang de Huiskamer

6.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Na dit thesisonderzoek resteert een aantal open onderzoeksvragen waaromtrent aanbevelingen kunnen worden gedaan.

Longitudinaal onderzoek

Ten eerste kan als aanbeveling voor vervolgonderzoek het uitvoeren van een longitudinaal onderzoek genoemd worden. Dit thesisonderzoek werd voltooid terwijl de institutionele verschuivingen zich nog slechts in een beginstadium bevonden. Hierdoor werd er veeleer een studie gemaakt van het potentieel en de houding van dorpingen ten opzichte van zelfsturing bij gebiedsontwikkeling. In de toekomst dient om het empirische kennisbestand aan te vullen een langdurig onderzoek gedaan te worden om het daadwerkelijke verloop van de institutionele verschuivingen te onderzoeken. Uit concretere projectresultaten zal blijken op welke wijze de grotere rol voor de burgermaatschappij in de praktijk uitwerkt. Hierbij kan tevens worden onderzocht in hoeverre het vrijbuitersgedrag, zoals benoemd door Olson in het dilemma van collectieve actie, een belemmering vormt voor zelfsturing in kleine kernen.

Meervoudige gevalstudie

Daarnaast kan er in een vervolgonderzoek een groter aantal casussen worden onderzocht. Door een meervoudige gevalstudie zal de generaliseerbaarheid van de bevindingen en conclusies toenemen. Dit kan ten eerste gedaan worden met meerdere casussen van kleine kernen, waardoor de resultaten onderling vergeleken kunnen worden. Daarnaast is het aanbevelenswaardig een gevalstudie uit te voeren met verschillende typen woonkernen, zoals kleine dorpen, grotere dorpen en steden. Door een dergelijk onderzoek kan worden vastgesteld welke gevolgen de aanstaande institutionele verschuivingen in de verschillende woonomgevingen zullen hebben. Daarenboven kan middels een dergelijke studie worden waargenomen op welke wijze de theoretische aspecten van zelfsturing in de dagelijkse woonomgevingen aanwezig zijn.

Onderzoekspopulatie

Tot slot kan aanbevolen worden een casus te bestuderen met een grotere onderzoekspopulatie. Hierdoor kan bij het uitvoeren van ordinale logistische regressieanalyses het aantal cellen met nul waarnemingen verminderd worden. Dit zal ten goede komen aan de robuustheid van het kwantitatieve onderzoek.

6.4 Kritische reflectie

In deze paragraaf zullen enkele reflecterende beschouwingen worden gedaan omtrent het scriptieonderzoek.

Betrouwbaarheid

Een sterk punt van dit thesisonderzoek is dat er gebruikgemaakt is van gemengde methoden, bestaande uit kwalitatieve interviews en kwantitatieve enquêtes. Daarenboven zijn er zowel individuele interviews afgenomen als groepsinterviews. Hierdoor ontstond er een brede empirische bewijsvoering voor de conclusies. Ook is er naast de theoretische component een praktische component onderzocht, wat de bruikbaarheid en de relevantie van de bevindingen heeft verhoogd. Dit is gunstig voor de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten, de mate waarin de waarneming onafhankelijk is van de onderzoeker en bij herhaling tot dezelfde uitkomsten had geleid. Door de gemengde methoden en de transparantie over de gevolgde onderzoeksmethoden is de kans op toevalsfouten verkleind (Vennix, 2009).

Anderzijds wordt de betrouwbaarheid van de resultaten ingeperkt door het feit dat de kwantitatieve gegevens zijn verkregen door de antwoorden van respondenten. Het is mogelijk dat een deel van de respondenten uit onbegrip, gemakzucht of sociale wenselijkheid een antwoord gaf dat niet overeenkwam met de werkelijkheid. Dit betekent dat er voorzichtig moet worden omgegaan met het trekken van conclusies uit de kwantitatieve gegevens. Er is getracht de kwantitatieve conclusies te ondersteunen met kwalitatieve bevindingen, zodat de empirische basis breder wordt. Ook is de enquête vooraf besproken met enkele dorpelingen en waar nodig aangepast teneinde de betrouwbaarheid te verhogen.

Los van de verkennende interviews hadden er nog enkele verdiepende interviews afgenomen kunnen worden over zelfsturing. Dit had de kwalitatieve empirische basis van dit onderzoek versterkt.

Externe validiteit

Als minpunt kan genoemd worden dat het thesisonderzoek een enkelvoudige gevalstudie betreft, waardoor de externe validiteit van de onderzoeksresultaten achterblijft. Volgens Vennix (2009) is de externe validiteit van een onderzoek de mate waarin de resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar vergelijkbare casussen. Doordat er slechts één casus is bestudeerd, bestaat het gevaar dat de casus Hart van Ven-Zelderheide onvoldoende representatief is voor andere kleine kernen in Nederland. Er is getracht dit minpunt te ondervangen door het operationaliseren van de theorie voor een kritieke casus, waardoor de generaliseerbaarheid toeneemt (Flyvbjerg, 2006).

Inhoudsvaliditeit

Daarnaast is het lastig te zeggen wat de inhoudsvaliditeit van de operationalisatie is. De inhoudsvaliditeit is de mate waarin het meetinstrument overeenkomt met het te meten begrip (Vennix, 2009), waardoor bepaald wordt of het bedoelde begrip daadwerkelijk wordt gemeten. In dit geval gaat het om de zelfsturingsdimensies die gehanteerd werden bij het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek. De theorieën die werden gehanteerd in dit scriptieonderzoek waren zeer abstract en filosofisch van aard. Door middel van een operationalisatie is getracht de kloof tussen theorie en praktijk te dichten. De operationalisatie van Cornelis' en Habermas' theorieën had nog weinig precedentes, waardoor er nauwelijks kon worden voortgebouwd op eerdere operationalisaties.

Doordat er weinig voorbeelden beschikbaar waren, is de inhoudsvaliditeit van dit thesisonderzoek wellicht tekortgekomen. Hierbij kan bovendien worden opgemerkt dat de afgenomen enquête een kwantitatieve onderzoeksvorm is, terwijl de inhoud van kwalitatieve aard is. Dit kan een kloof opleveren tussen de gewenste meting en de daadwerkelijk verkregen gegevens.

Er is getracht deze kloof te verminderen door vooraf kwalitatieve interviews te houden, waardoor handvatten werden geboden voor de constructie van de vragenlijst. Ten slotte heeft de enquête een hoge respons opgeleverd, namelijk ruim 51%. Hierdoor is er een afdoende afspiegeling van de onderzoekspopulatie verkregen.

Ordinale regressieanalyse

Een laatste aanmerking betreft het hoge aantal lege cellen in de ordinale logistische regressies, veroorzaakt door de beperkte omvang van de onderzoekspopulatie. Er is getracht deze tekortkoming te ondervangen door verschillende antwoordcategorieën samen te voegen, waardoor het aantal cellen met nul waarnemingen (frequenties) werd verkleind. Desondanks moet beseft worden dat bij een deel van de regressieanalyses meer dan 50% van de cellen oningevuld is.

Referentielijst

- Achterhuis, H. (1988). *De markt van welzijn en geluk*. Baarn: Ambo.
- Achterhuis, H., Sperna Weiland, J., Teppema, S. & Visscher, de J. (2005). *Denkers van nu*. Diemen: Veen Magazines.
- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. In: *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), pp. 216-224.
- Asch, van T. & Icking, M. (2008). *Accommodatiebeleid gemeente Gennep*. Amersfoort: Hospitality Consultants.
- Berlo, van D. (2012). *Wij, de overheid. Cocreatie in de netwerksamenleving*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.
- Blond, P. (2010). *Red Tory*. Londen: Faber and Faber.
- Boer, de N., Diepen, van A. & Meijs, L. (2013). *Swingen met lokale kracht. Overheden en de netwerksamenleving*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Brink, van den G., Hulst, van M., de Graaf, L. & Pennen, van der T. (2012). *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk*. Meppel: Boom/Lemma.
- Broekman, J., Geurts, T., Haasen, T., Heldens, I., Huizinga, T., Nabuurs, M., Oosterhout, van J., Pauls, P. & Peeters, J. (2007). *Ven-Zelderheide... grenzeloze ambities. Dorpsontwikkelingsplan 2007*. Werkgroep DOP Ven-Zelderheide: Ven-Zelderheide.
- Brooks, M.P. (2002). *Planning Theory for Practitioners*. Chicago/Washington D.C.: American Planning Association.
- Burgess, R. & Carmona, M. (2005). *Planning through projects: Moving from master planning to strategic planning*. Amsterdam: Techne Press.
- Cammen, van der H. & Klerk, de L. (2008). *Ruimtelijke Ordening: Van grachtengordel tot VINEX-wijk*. Houten: Het Spectrum.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2013, a). *Bevolkingsontwikkeling; regio per maand*. Geraadpleegd op 30 oktober 2013, op <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37230ned&D1=0,20&D2=5-16&D3=117-128,130-141,143-150&HDR=G2&STB=G1,T&VW=T>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2013, b). *Kerncijfers wijken en buurten*. Geraadpleegd op 13 juni 2013, op <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70904ned&D1=3,25-31&D2=13273-13294&D3=0,I&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>

Cornelis, A. (1988). *Logica van het gevoel. Stabiliteitslagen in de cultuur als nesteling der emoties*. Amsterdam/Brussel: Essence.

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design. Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, Californië: Sage Publications, Inc.

Custers, J. (2012). Theoretische bronnen van zelfsturing. In: *MO/samenlevingsopbouw*, 31 (233), p. 13.

Custers, J., Coelen, van der W., Ahaus, K., Hersevoort, A. & Wetering, van de A. (2009). *Proeftuin Zelfsturing. Het brondocument*. Panningen: Gemeente Peel en Maas.

Custers, J. & Schmitz, G. (2012). *Zelfsturende vitale gemeenschappen. Ervaringen van de Proeftuin Zelfsturing*. Delft: Uitgeverij Eburon.

‘Honderd Limburgse kerken dicht.’ (2011, 19 mei). *Dagblad De Limburger*. Geraadpleegd op 20 november 2013, op <http://www.limburger.nl/article/20110519/REGIONIEUWS01/110519564/1056>

Dekker, D. (2012). Bijlage 1, behorende bij artikel 1 van de Regeling aanpassing van de stichtings- en opheffingsnormen voor het basisonderwijs 2013. In: *Staatscourant*, 26469 (2012).

Dekker, P. (2002). *De oplossing van de civil society. Over vrijwillige associaties in tijden van vervagende grenzen*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Dekker, P. & Ridder, den J. (2013). *Burgerperspectieven 2013/3*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Destion. (2012). *Opening Huuskamer Ven*. Geraadpleegd op 13 juni 2013, op http://www.destion.nl/Basis.aspx?Tid=2&Lid=4&Lit=VIEW&Hmi=3&Smi=2453&STIJL=1&Act=4719&QUERY=WMU_Nieuws.Id=175

Destion. (n.d.). *Ven-Zelderheide, Antoniusstraat*. Geraadpleegd op 20 augustus 2013, op <http://www.destion.nl/Basis.aspx?Tid=16939&Sid=17702&Hmi=16997&Smi=17702>

Dries, J., Hoving, D., Frissen, V. & Staden, van M. (2004). *ICT en sociale cohesie in buurten en wijken: Wat werkt, en hoe?: inzet van ICT praktijkvoorbeelden langs de meetlat. Wat te doen, wat te laten*. Den Haag: Kenniscentrum Grote Steden.

- Fischer, F. & Forester, J. (1993). *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Londen: UCL Press Limited.
- Flynn, N. (2007). *Public Sector Management*. Londen: Sage Publications, Inc.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. In: *Qualitative Inquiry*, 12 (2), pp. 219-245.
- Gemeente Gennep. (2008). *Speelruimtebeleidsplan 2009-2014*. Gennep: Gemeente Gennep.
- Gemeente Gennep. (2011). *Bestemmingsplan Ven-Zelderheide*. Gennep: Gemeente Gennep.
- Gemeente Gennep. (2013). *Ontwerpwijzigingsplan De Banen, Ven-Zelderheide*. Gennep: Gemeente Gennep.
- Gemeente Bergen, Mook en Middelaar en Gennep. (2010). *Strategische Regiovisie. Gebiedsontwikkeling Maasduinen: keuren, kiezen en excelleren*. Berkenwoude: Riek Bakker Advies.
- GIV. (2013). *Kadastrale informatie Ven-Zelderheide*. Apeldoorn: Kadaster.
- Glind, van de M. & Mooren, J.R. (2009). *Ven-Zelderheide Plangebied Zelder 1. Inventariserend Veldonderzoek door middel van Proefsleuven*. Den Bosch/Deventer: BAAC bv.
- Grotenhuis, te M. & Weegen, van der Th. (2008). *Statistiek als hulpmiddel. Een overzicht van gangbare toepassingen in de sociale wetenschappen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Hair, J.F., Black, B., Babin, B., Anderson, R.E. & Tatham, R.L. (2006). *Multivariate Data Analysis (Zesde editie)*. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.
- Hajer, M.A. & Wagenaar, H. (2003). *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hardin, G. & Baden, J. (1977). *Managing the commons*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- Hart, 't H., Boeije, H. & Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Lemma.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning – Shaping Places in Fragmented Societies*. Houndsmills en Londen: Macmillan.
- Heijden, van der G.M.A. (2001). *Een filosofie van behoorlijk bestuur: een verklaring voor de juridische en de maatschappelijke functie van de beginselen van behoorlijk bestuur*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Helderman, J.-K. (2007). *Bringing the market back in? Institutional complementarity and hierarchy in Dutch housing and health care*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Hinkle, D.E., Wiersma, W. & Jurs, S.G. (1982). *Basic behavioral statistics*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Hoogerwerf, A. & Herweijer, M. (2008). *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Hospers, G.-J. (2012). *Krimpdorpen in een global village*. In: *Geografie*, n.d., (5).

Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J. W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam: UvA/NICIS Kenniscentrum Grote Steden.

Kahn, R. & Cannel, C. (1957). *The Dynamics of Interviewing*. New York en Chichester: Wiley.

Kamp, J. (1998). Het gevaar van wekkers. In: *Ode*, 4 (23), p. xx-xx.

Kanne, P., Berg, van den J. & Albeda, H. (2013). *Niet iedereen is toe aan de 'participatiesamenleving'. Handreiking voor een gesegmenteerde doe-democratie-strategie*. Amsterdam: TNS Nipo.

Kievit, de J. (1993). *Handelen en ruimte. Interactie tussen overheidsmaatregelen en maatschappelijk proces*. Amsterdam: Thesis Publishers.

Koningsveld, H. & Mertens, J. (1986). *Communicatief en strategisch handelen: inleiding tot de handelingstheorie van Habermas*. Bussum: Coutinho.

Korsten, A.F.A. (2009). *De logica van collectieve actie. De theorie van Mancur Olson*. Geraadpleegd op 5 februari 2014, op <http://www.arnokorsten.nl/PDF/Politiek%20en%20democratie/Logica%20van%20collectieve%20actie%20volgens%20Olson.pdf>

Kösters, L., Boer, den P. & Lodder, B. (2009). CBS-berichten: Veranderingen in de arbeidsparticipatie in Nederland sinds 1970. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 25(3), pp. 312-317.

Kregting, J. & Massaar-Remmerswaal, J. (2012). *Kerncijfers Rooms-Katholieke Kerk 2011. Rapport nr. 625, oktober 2012*. Nijmegen: KASKI/Radboud Universiteit Nijmegen.

Kunneman, H. (1983). *Habermas' theorie van het communicatieve handelen. Een samenvatting*. Meppel: Boom.

Lammers, J., Pelzer, B., Hendrickx, J. & Eisinga, R. (2007). *Categorische Data Analyse met SPSS. Inleiding in loglineaire analysetechnieken*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

- Lyson, T.A. (2002). What does a school mean to a community? Assessing the social and economic benefits of schools to rural villages in New York. In: *Journal of research in rural education* 17 (3), pp. 131-137.
- Mak, G. (1996). *Hoe God verdween uit Jorwerd: Een Nederlands dorp in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Atlas.
- McNutt, P. (1999). *0750 Public Goods and Club Goods*. Dublin: University of Dublin.
- Meesterberends, M. (2012). *De basisschool als hart van de gemeenschap in kleine dorpen? Een onderzoek naar de verschillen met betrekking tot de bewonersparticipatie en lokale identiteit tussen dorpen met en dorpen zonder school en tussen bemiddelde en minder bemiddelde dorpen op het Nederlandse platteland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- McClave, J.T., Benson, P.G. & Sincich, T. (2007). *Statistiek. Een inleiding voor het hoger onderwijs*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Monumentenadviesbureau. (2011). *Inventarisatie potentiële gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden. Onderzoek i.o.v. de gemeente Gennep*. Gennep: Gemeente Gennep.
- Moor, de T. (2012). De herontdekking van het collectief. In: *Samenleving en politiek: tijdschrift voor een democratisch socialisme (SAMPOL)*, 20 (4), pp. 29-38.
- Movisie. (2013). *Decentralisaties*. Geraadpleegd op 13 januari 2014, op <http://www.movisie.nl/kennisdossier/decentralisaties>
- Nieboer, N. (2009). *Het Lange Koord tussen Portefeuillebeleid en Investerings van Woningcorporaties*. Alblasterdam: Haveka.
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Massachusetts/Londen: Harvard University Press.
- Ostrom, E. (1990). *Governing The Commons: The evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pelsmacker, van P. & Kenhove, van P. (2006). *Marktonderzoek. Methoden en toepassingen*. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv.
- Provincie Limburg. (2010). *Contourenatlas Noord- en Midden-Limburg*. Maastricht: Provincie Limburg.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Regio Maasduinen. (2011). *Regionale visie op wonen en voorzieningen. Kansen benutten in veranderende woonmilieus*. Arnhem: Companen.

Rijk, VNG & IPO. (2012). *Interbestuurlijke Voortgangsrapportage Bevolkingsdaling 2012*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Robson, C. (2002). *Real World Research*. Oxford: Blackwell.

Roo, de G. & Voogd, H. (2007). *Methodologie van planning. Over processen ter beïnvloeding van de fysieke leefomgeving*. Bussum: Coutinho.

Sager, T. (2006). The Logic of Critical Communicative Planning: Transaction Cost Alteration. In: *Planning Theory*, 5 (3), pp. 223-254.

Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A., Booij, M. & Verckens, J.P. (2008). *Methoden en technieken van onderzoek*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students*. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.

Schepens, T. & Spruit, L. (2001). *De Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, 1960-1998. Een statistisch trendrapport. Memorandum nr. 317*. Nijmegen/Tilburg: KASKI/KUB.

Schuyt, K. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in De Balie*. Amsterdam: De Balie.

Segers, J.H.G. (1999). *Methoden voor de Maatschappij wetenschappen*. Assen: van Gorcum.

Shani, A.B. & Pasmore, W.A. (1985). Organization inquiry: Towards a new model of the action research process. In D. Warrick (Ed.), *Contemporary organization development* (pp. 438-448). Glenview, Illinois: Scott, Foresman.

Steenbekkers, A. & Vermeij, L. (2013). *De dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Stichting Noord-Groningen. (2009). *Bedreigd bestaan: de sociale, economische en culturele situatie in Noord-Groningen in 1959*. Deventer: Van Gorcum.

Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions. In: *International Social Science Journal*, 50 (155), pp. 17-28.

Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Californië: Sage.

Streeck, W. & Schmitter, P.C. (1985). Community, market, state – and associations? The prospective contribution of interest governance to social order. In: *European Sociological Review*, 1 (2), pp. 119-138.

Struiksma, J. (2008). *Het systeem van het ruimtelijk ordeningsrecht*. Den Haag: Instituut voor bouwrecht.

Swanborn, P.G. (1981). *Methoden van sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Meppel: Boom.

Swanborn, P.G. (1996). *Case-study's: Wat, wanneer en hoe?* Meppel: Boom.

Thissen, F. (2010). Wat houdt een (krimpend) dorp leefbaar en vitaal? In: *Real Estate Magazine*, 13 (9), pp. 23-26.

Tonkens, E. (2008). *De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

Tricker, M. (1984). Chapter 12: Rural education services: the social effects of reorganization. In: Clark, G., Groenendijk, J. & Thissen, F. (red.), *The changing countryside*, pp. 111-120. Norwich: International Symposia Series, Geo Books.

Veldheer, V., Jonker, J.-J., Noije, van L. & Vrooman, C. (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Veldhuijzen, K. & Zeeuw, de F. (2013). *De romantiek rond collectief zelfkazende burgers slaat door*. Geraadpleegd op 30 januari 2014, op <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/09/27/de-romantiek-rond-collectief-zelfkazende-burgers-slaat-door/>

Vennix, J.A.M. (2009). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek*. Harlow, VK: Pearson Education Limited.

Verschuren, P.J.M. & Doorewaard, J.A.C.M. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Vliegen, M. & Leeuwen, van N. (2005). *Bevolkingsconcentraties: van kleine kernen tot grote agglomeraties*. Heerlen/Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.

'Gettovorming dreigt door participatiesamenleving.' (2013, 20 september). *Volkskrant*. Geraadpleegd op 7 januari 2014, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3512757/2013/09/20/Gettovorming-dreigt-door-participatiesamenleving.dhtml>

'Lees en kijk de troonrede hier terug: 'de klassieke verzorgingsstaat verdwijnt.'" (2013, 17 september). *Volkskrant*. Geraadpleegd op 18 september 2013, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3509115/2013/09/17/Lees-en-kijk-de-troonrede-hier-terug-de-klassieke-verzorgingsstaat-verdwijnt.dhtml>

Walsche, de A. (2010). Elinor Ostrom: Een Nobelprijs voor groepswerk. In: *Oikos*, 53 (2).

Webster, C. & Lai, L. W.-C. (2003). *Property Rights, Planning and Markets. Managing Spontaneous Cities*. Cheltenham, VK/Northampton, VS: Edward Elgar.

Welles, J. (2013). *Stageopdracht*. Ven-Zelderheide: Werkgroep Hart van Ven-Zelderheide.

Yin, R. (2009). *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Zeeuw, de F. (2007). Gebiedsontwikkeling: naar ruimte voor ondernemerschap. In: Idsinga, T. & Oosterheerd, I. (Red.), *De compositie van Nederland. Gouden Piramide 2007, Rijksprijs voor inspirerend opdrachtgeverschap*, pp. 24-30. Rotterdam: Uitgeverij 010.

Zijderveld, A.C. (1999). *The waning of the welfare state*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Zouwen, van der T. (Publicist). (2010, 23 december). *Cornelis over logica van het gevoel*. [Losse video]. Geraadpleegd op 27 november 2013, op <http://arnoldcornelis.ning.com/video/cornelis-over-logica-van-het>

Bijlage 1. Vragenlijst semigestructureerde interviews

De onderstaande vragen zijn als leidraad gebruikt voor de semigestructureerde interviews die bij de respondenten zijn afgenomen.

1. Wat is uw mening over de leefbaarheid in Ven-Zelderheide?
2. Hoe beoordeelt u de huidige gemeentelijke accommodaties in het dorp?
3. Wat is uw mening over de instandhouding van de basisschool en de kerk?
4. Hoe beziet u de eventuele bebouwing van een deel van het Hart van Ven-Zelderheide aan de kant van de Kleefseweg met woningen?
5. Wat zijn uw wensen omtrent de invulling van de akker aan de Kerkvonder?
6. Bij de mogelijke ontwikkeling van een parkachtige omgeving en een multifunctioneel centrum in de kerk, hoe ziet u de capaciteiten voor zelfsturing en beheer door de gemeenschap? (In het achterhoofd: gemeente Gennep speelt geen actieve rol)
7. Bent u zelf bereid bij te dragen aan de ontwikkeling en het behoud van het nieuwe dorpshart? Zo ja, op welke wijze?

Bijlage 2. Enquête Hart van Ven-Zelderheide

Op de volgende pagina is de enquête weergegeven die is verspreid over alle huishoudens in Ven-Zelderheide. Het voorblad bestaat uit een toelichting, waarna de vragen in drie verschillende categorieën zijn ingedeeld.

*Een oproep aan iedereen om
bijgaande vragenlijst in te vullen,
geef uw mening over het
“Hart van Ven-Zelderheide”*

Dorpsontwikkelingsplan 2007

In 2007 heeft de dorpsraad een dorpsontwikkelingsplan opgesteld, vele inwoners zijn hierbij betrokken geweest. Toen werd al de wens uitgesproken om een dorpshart te creëren tussen de school, de kerk en de Kleefseweg. Enkele voorbeelden die hierin staan beschreven voor de invulling:

- Natuurontwikkeling in combinatie met het herstel van de Spijkerbeek
- Een recreatieve invulling met wandelpaden, bankjes, speelveldje en bruggetjes
- Woningbouw
- Een gemeenschapsaccommodatie

**Dorpshart
2020?**

Sinds 2012 zijn wij actief om deze wens een stapje verder te brengen.

Boudewijn Idema studeert Ruimtelijke Ontwikkeling en doet voor ons als stageopdracht een haalbaarheidsstudie naar de mogelijke invulling van dit dorpshart. Welke functies moeten hierin terugkomen, hoe ziet dat er ruimtelijk uit, wat moeten we dan allemaal doen en wat zou dat kosten?

Hij heeft hiervoor inmiddels 20 mensen geïnterviewd die vanuit een organisatie of een belang iets te zeggen hebben over het dorpshart. Nu is het de beurt aan onze 800 inwoners om hier iets over te zeggen. Vandaar deze vragenlijst.

Wij bieden u de kans deze lijst in te vullen, zodat wij uw mening en ideeën kunnen meenemen bij de uitwerking van het plan voor het dorpshart. Uw antwoorden blijven anoniem. Boudewijn zal de vragenlijsten verwerken t.b.v. zijn stageopdracht en komt de vragenlijsten over één week persoonlijk bij u ophalen. Mocht u hem niet aan de deur treffen, stuur de vragenlijst dan a.u.b. naar de gemeente: Antwoordnummer 9014, 6590 ZX Gennepe t.a.v. Boudewijn Idema.

De vragenlijst is bedoeld om door één persoon ingevuld te worden. Zijn er op uw adres meerdere personen die een vragenlijst willen invullen, of heeft u verdere vragen of opmerkingen, dan kunt u contact opnemen met Boudewijn Idema via 0485-494138 of b.idema@gennepe.nl

Vervolg

De resultaten die wij uit de vragenlijsten halen en het vervolg van het “Hart van Ven-Zelderheide” willen wij graag aan het hele dorp presenteren op dinsdag 29 oktober 20.00 uur in de Uitkomst. Houdt u deze datum alvast vrij, aankondiging zal ook nog volgen in het dorpsblad.

Namens de werkgroep: Marc Nabuurs, Ine Heldens, Twan Haasen, Piet Arts, Karin Voesten, Janneke Folker, Toine Peters, Theo Vedder, Lydia Termoshuizen.

A. De eerste vragen gaan over uw persoonskenmerken. De gegevens blijven anoniem

1. Wat is uw leeftijd?

.....

2. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

3. Waar bent u geboren?

- In Ven-Zelderheide
- Elders, namelijk.....

4. Hoelang woont u in Ven-Zelderheide?

- Mijn hele leven
- Niet mijn hele leven, namelijk.....jaar lang

5. Wat is uw hoogst genoten opleiding?

.....

6. Wat is uw huishoudenssamenstelling?

- (Echt)paar met thuiswonend(e) kind(eren)
- (Echt)paar zonder thuiswonend(e) kind(eren)
- Alleenwonend
- Eenoudergezin
- Anders, namelijk.....

7. Wat is uw arbeidssituatie?

- Werkend
- Niet-werkend
- Gepensioneerd
- Studerend
- Overig, namelijk.....

B. De volgende vragen gaan over de leefbaarheid in Ven-Zelderheide

8. De leefbaarheid in Ven-Zelderheide vind ik

- Slecht
- Matig
- Voldoende
- Goed
- Uitstekend

Eventuele opmerkingen: .....

.....
.....
.....

9. De uitstraling van Gemeenschapshuis De Uitkomst vind ik

- Slecht
- Matig
- Voldoende
- Goed
- Uitstekend

Eventuele opmerkingen: .....

.....
.....

10. Ik vind het belangrijk dat basisschool de Vonder blijft voortbestaan

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

11. Ik vind het belangrijk dat er in Ven-Zelderheide sportfaciliteiten blijven bestaan

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

12. Ik vind het belangrijk dat peuterspeelzaal 't Venneke blijft voortbestaan

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

13. Ik zou het betreuren wanneer het kerkgebouw de functie van kerk verliest

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

14. Het kerkgebouw moet worden omgevormd tot een multifunctioneel centrum ter vervanging van Gemeenschapshuis De Uitkomst

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

15. Wanneer het kerkgebouw wordt omgevormd tot multifunctioneel centrum, moeten er voor bijzondere gelegenheden (Kerst, communie, uitvaarten) nog steeds religieuze vieringen kunnen worden gehouden

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

16. Het voorzieningenniveau in Ven-Zelderheide vind ik

- Slecht
- Matig
- Voldoende
- Goed
- Uitstekend

Eventuele opmerkingen: .....

.....

.....

.....

17. Welk soort woningen moeten volgens u in de komende 10 jaar worden bijgebouwd in Ven-Zelderheide? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Geen woningen
- Seniorenwoningen
- Starterswoningen
- Twee-onder-een-kappers
- Vrijstaande woningen
- Anders, namelijk.....

18. Wanneer het gemeenschapshuis verplaatst wordt naar het kerkgebouw, wat moet er volgens u dan met het terrein van de Uitkomst gebeuren?

- Bebouwen met starterswoningen
  - Bebouwen met dure woningen
  - Omvormen tot park
  - Anders, namelijk .....
- .....
- .....
- .....

19. Ik vind dat er in Ven-Zelderheide een buitenschoolse opvang moet komen

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

20. Hoe vaak maakt u gebruik van de belbus in Ven-Zelderheide?

- Nooit
- 1 keer per jaar of minder
- Enkele keren per jaar
- Enkele keren per maand
- Enkele keren per week

21. Hoe vaak bezoekt u de Antoniuskerk of –kapel in Ven-Zelderheide?

- Nooit
- 1 keer per jaar of minder
- Enkele keren per jaar
- Enkele keren per maand
- Enkele keren per week

22. Hoe vaak neemt u deel aan de activiteiten van uw buurtvereniging?

- Altijd
- Vaak
- Regelmatig
- Soms
- Zelden
- Nooit

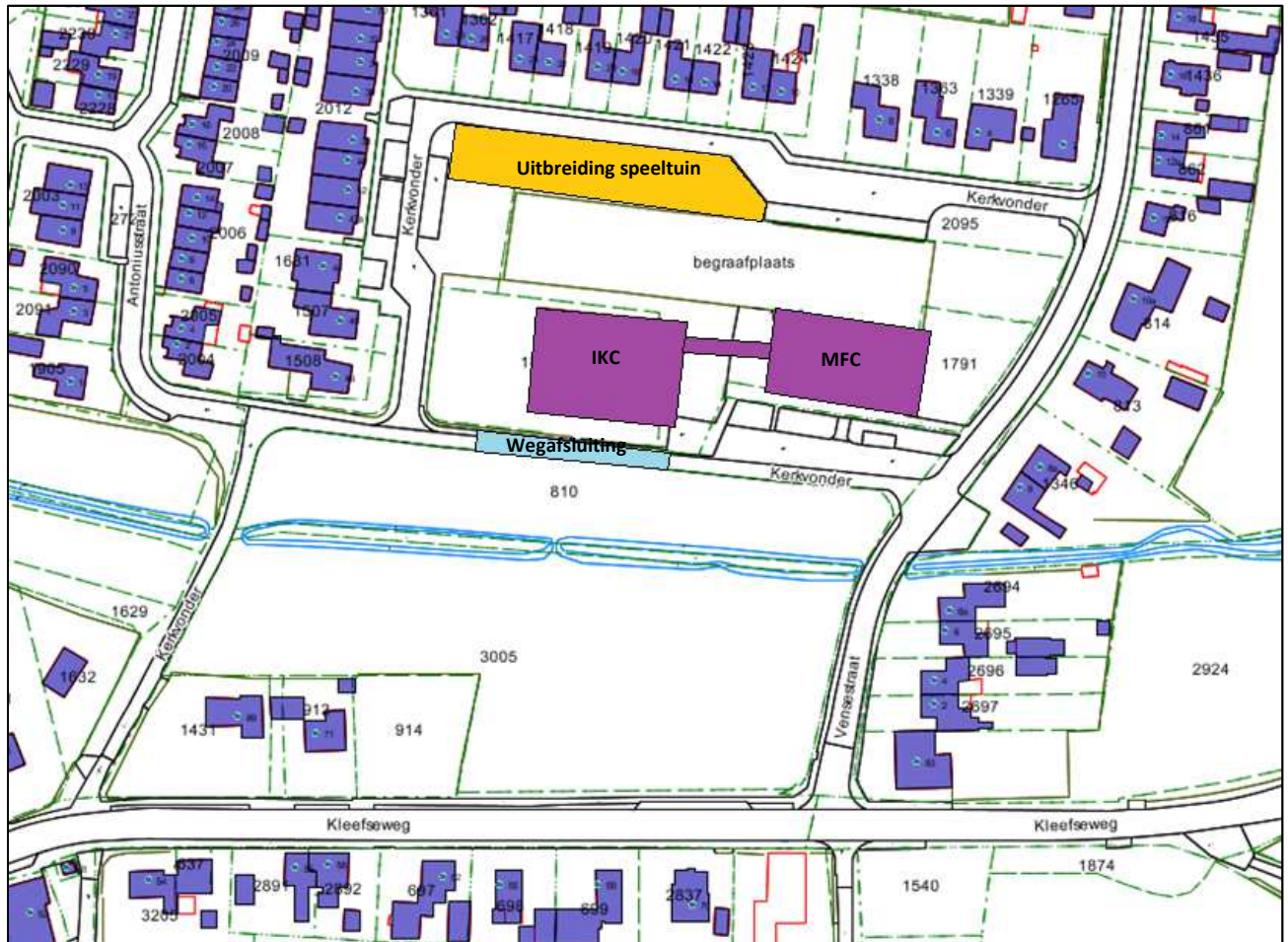
23. Hoe vaak heeft u contact met buurtbewoners of dorpingen?

- Dagelijks
- Enkele keren per week
- Enkele keren per maand
- Enkele keren per jaar
- (Vrijwel) nooit

24. Het saamhorigheidsgevoel in Ven-Zelderheide vind ik

- Zwak
- Matig
- Redelijk sterk
- Sterk
- Zeer sterk

25. De Werkgroep is benieuwd naar uw ideeën over de inrichting van het dorpshart. Op het onderstaande kaartje kunt u uw wensen over de ruimtelijke inrichting van het Hart van Ven-Zelderheide intekenen. U kunt hierbij denken aan de eventuele locaties voor een *park, parkeerplaatsen, een kermisterrein, woningen, bruggetjes, een vijver of een hondenuitlaat*. Het integraal kindcentrum, het multifunctionele centrum, de wegafsluiting en de uitbreiding van de speeltuin zijn al ingevuld op de kaart.

IKC= Integraal Kindcentrum
MFC= Multifunctioneel centrum

U kunt bij het intekenen van uw wensen gebruikmaken van de onderstaande symbolen:

Symbol	Betekenis
	Park
P	Parkeerplaats
K	Kermis
	Woningen
V	Vijver
B	Brug
H	Hondenuitlaat

C. De laatste vragen gaan over de kracht van de gemeenschap van Ven-Zelderheide

26. Ik ben tevreden over de wijze waarop de gemeente Gennep met de inwoners van Ven-Zelderheide communiceert
- Helemaal mee eens
  - Mee eens
  - Neutraal
  - Mee oneens
  - Helemaal mee oneens
27. Mijn vertrouwen in dorpsgenoten bij het meedoen aan projecten voor de dorpsgemeenschap is
- Zwak
  - Matig
  - Redelijk
  - Sterk
  - Zeer sterk
28. Mijn vertrouwen in de gemeente Gennep als samenwerkingspartner voor projecten voor de dorpsgemeenschap is
- Zwak
  - Matig
  - Redelijk
  - Sterk
  - Zeer sterk
29. Het is een goede ontwikkeling dat er tegenwoordig veel verantwoordelijkheden van de overheid naar de burgers verschuiven (Voorbeelden hiervan zijn mantelzorg en onderhoud aan speeltuinen)
- Helemaal mee eens
  - Mee eens
  - Neutraal
  - Mee oneens
  - Helemaal mee oneens
30. Maatschappelijke taken moeten vooral worden uitgevoerd door
- Burgers
  - Overheden
  - Commerciële partijen

31. Welke taken kunnen de inwoners van Ven-Zelderheide zelf uitvoeren? (meerdere antwoorden mogelijk)

- De bouw van een multifunctioneel centrum
- Het beheer van een multifunctioneel centrum
- De aanleg van een park
- Het onderhoud van de openbare ruimte
- Anders, namelijk.....
.....
.....
.....
.....
.....

32. De inwoners van Ven-Zelderheide zouden meer verantwoordelijkheid moeten krijgen bij de inrichting van de openbare ruimte

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

33. De dorpsraad is een belangrijk orgaan voor de vertegenwoordiging van de belangen van Ven-Zelderheide

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

34. Bent u bereid actief te worden voor een projectgroep in Ven-Zelderheide?

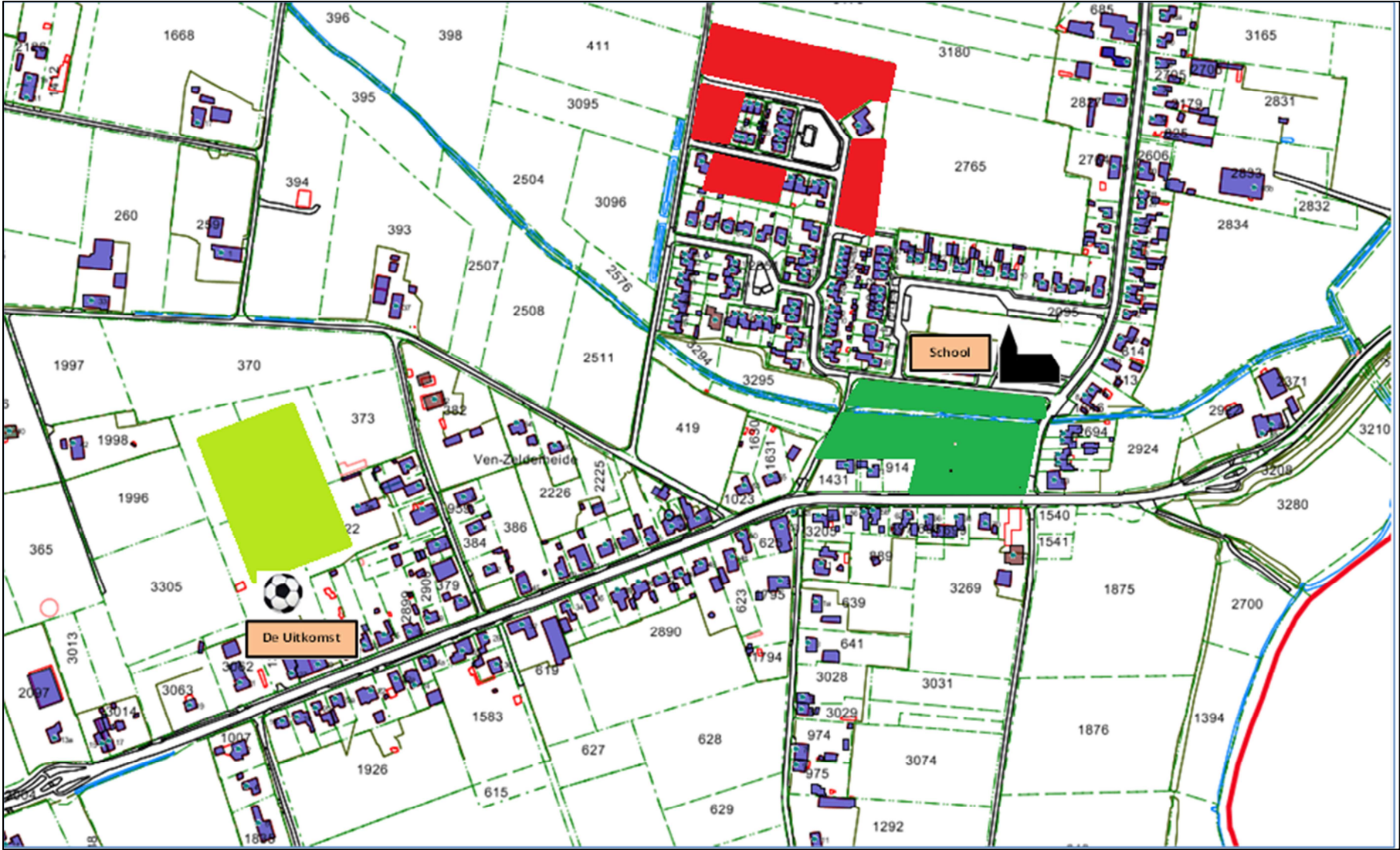
- Ik ben al actief
- Ja, ik ben hiertoe bereid
- Misschien
- Nee, zeker niet

Hartelijk dank voor uw medewerking!

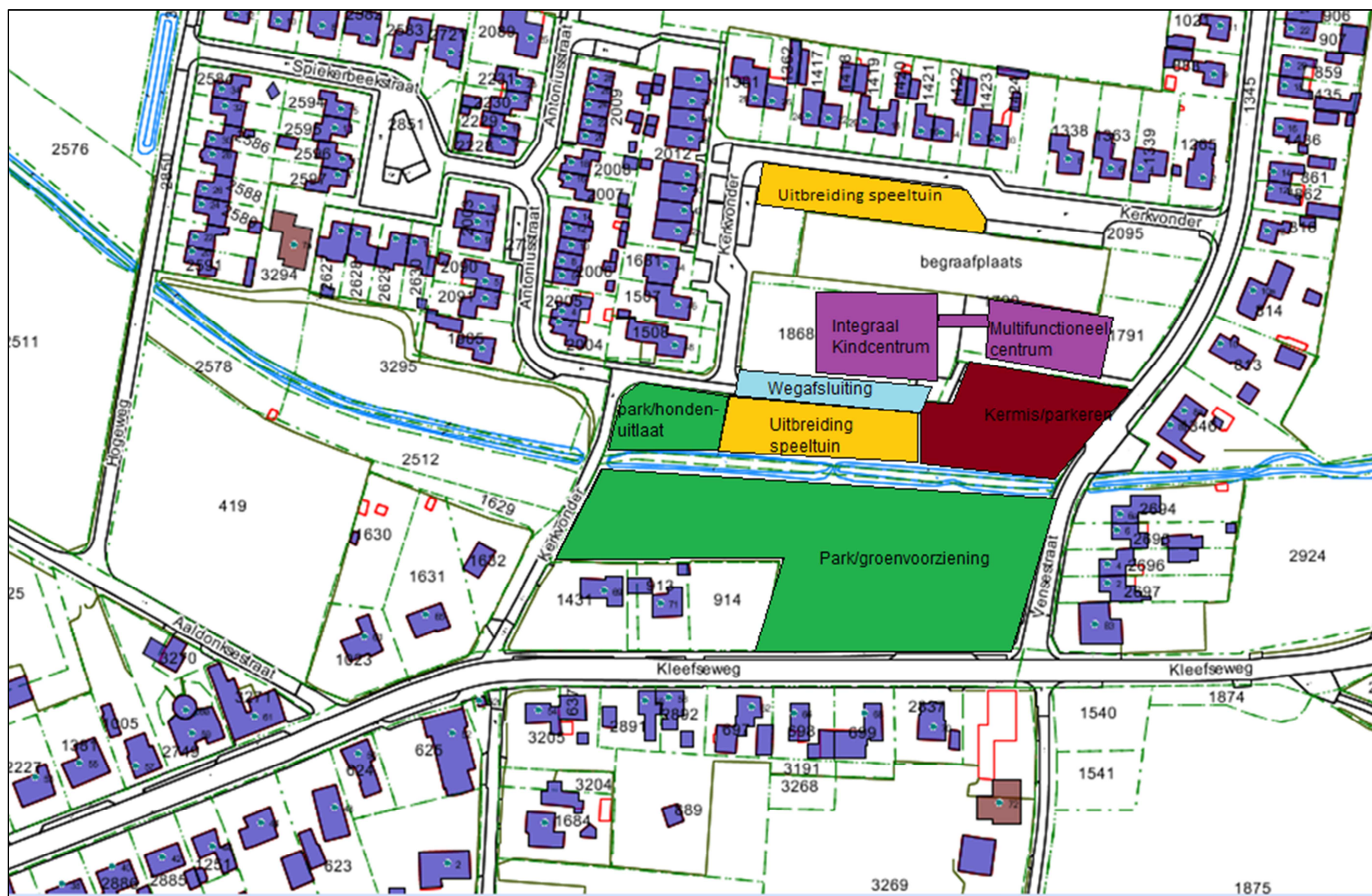

Variant 2

Bijlage 4. Meetniveaus enquêtevragen

Er kunnen voor enquêtes vier meetschalen onderscheiden worden. Ten eerste is er het nominale niveau, waarbij de getallen aan de klassen volkomen willekeurig worden toegekend. Daarnaast bestaat de ordinale schaal, hierbij is sprake van een rangordening, zij het zonder dat de afstanden tussen de getallen per definitie gelijk moeten zijn. Ten derde is er het intervalmeetniveau. Dit kent gelijke afstanden tussen de getallen, maar er is geen absoluut nulpunt. Ten slotte kan het ratio meetniveau worden onderscheiden, waarbij er sprake is van een rangordening, gelijke afstanden en een absoluut nulpunt (Vennix, 2010, p. 189).

Vraagnummer	Nominaal	Ordinaal	Ratio	Interval	Open vraag
1			X		
1a		X			
2	X				
3	X				
3a	X				
4	X				
4a			X		
5		X			
6	X				
7	X				
8		X			
9		X			
10		X			
11		X			
12		X			
13		X			
14		X			
15		X			
16		X			
17	X				
18	X				
19		X			
20		X			
21		X			
22		X			
23		X			
24		X			
25					X
26		X			
27		X			
28		X			
29		X			
30	X				
31	X				

32		X			
33		X			
34	X				

Bijlage 5. Statistische gegevens Ven-Zelderheide

In de onderstaande tabellen zijn statistische informatie te vinden over de bevolkingsopbouw van Ven-Zelderheide (CBS, 11 september 2013).

Bevolking naar leeftijdsgroep in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	0 tot 15 jaar	15 tot 25 jaar	25 tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 jaar en ouder
Nederland	17%	12%	26%	28%	16%
Ven-Zelderheide	17%	10%	20%	36%	17%

Bevolking naar burgerlijke staat in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	Ongehuwd	Gehuwd	Gescheiden	Verweduwd
Nederland	47%	41%	7%	5%
Ven-Zelderheide	41%	50%	4%	5%

Bevolking naar huishoudensamenstelling in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	Aantal huishoudens	Eenpersoonshuishoudens	Huishoudens zonder kinderen	Huishoudens met kinderen	Gemiddelde huishoudensgrootte (aantal personen)
Nederland	7.512.825	37%	29%	34%	2,2
Ven-Zelderheide	320	18%	43%	39%	2,5

Bevolking naar etnische herkomst in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	Autochtonen	Westerse allochtonen	Niet-westerse allochtonen totaal	Marokko	Nederlandse Antillen en Aruba	Suriname	Turkije	Overig niet-westers
Nederland	79%	9%	12%	2%	1%	2%	2%	4%
Ven-Zelderheide	92%	8%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Woningvoorraad in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	Aantal woningen	Gemiddelde woningwaarde
Nederland	7.266.295	€ 232.000
Ven-Zelderheide	320	€ 291.000

Woningen naar eigendomsvorm in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

	<i>Koopwoningen</i>	<i>Huurwoningen totaal</i>	<i>In bezit woningcorporatie</i>	<i>In bezit overige verhuurders</i>	<i>Eigendom onbekend</i>
Nederland	56%	43%	31%	12%	1%
Ven-Zelderheide	78%	18%	7%	11%	4%

Bevolking naar inkomen in Ven-Zelderheide en Nederland in 2012

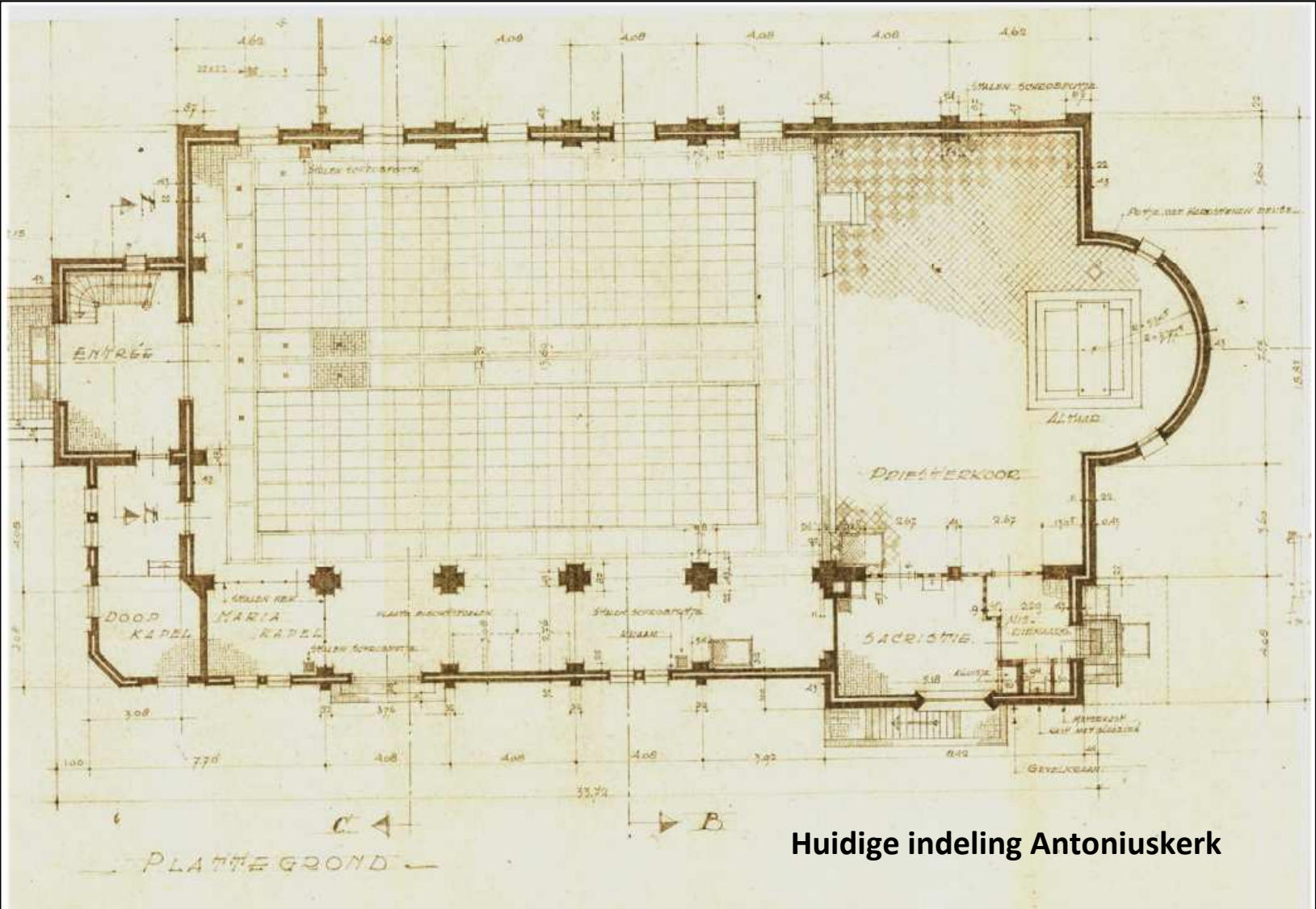
	<i>Aantal inkomensontvangers</i>	<i>Gemiddeld inkomen per inkomensontvanger</i>	<i>Gemiddeld inkomen per inwoners</i>	<i>Personen met laag inkomen</i>	<i>Personen met hoog inkomen</i>	<i>Huishoudens met laag inkomen</i>	<i>Huishoudens met hoog inkomen</i>
Nederland	11.774.000	€ 30.000	€ 21.700	40%	20%	40%	20%
Ven-Zelderheide	600	€ 28.800	€ 22.400	41%	16%	27%	25%

Bevolking naar geslacht in Ven-Zelderheide in 2012

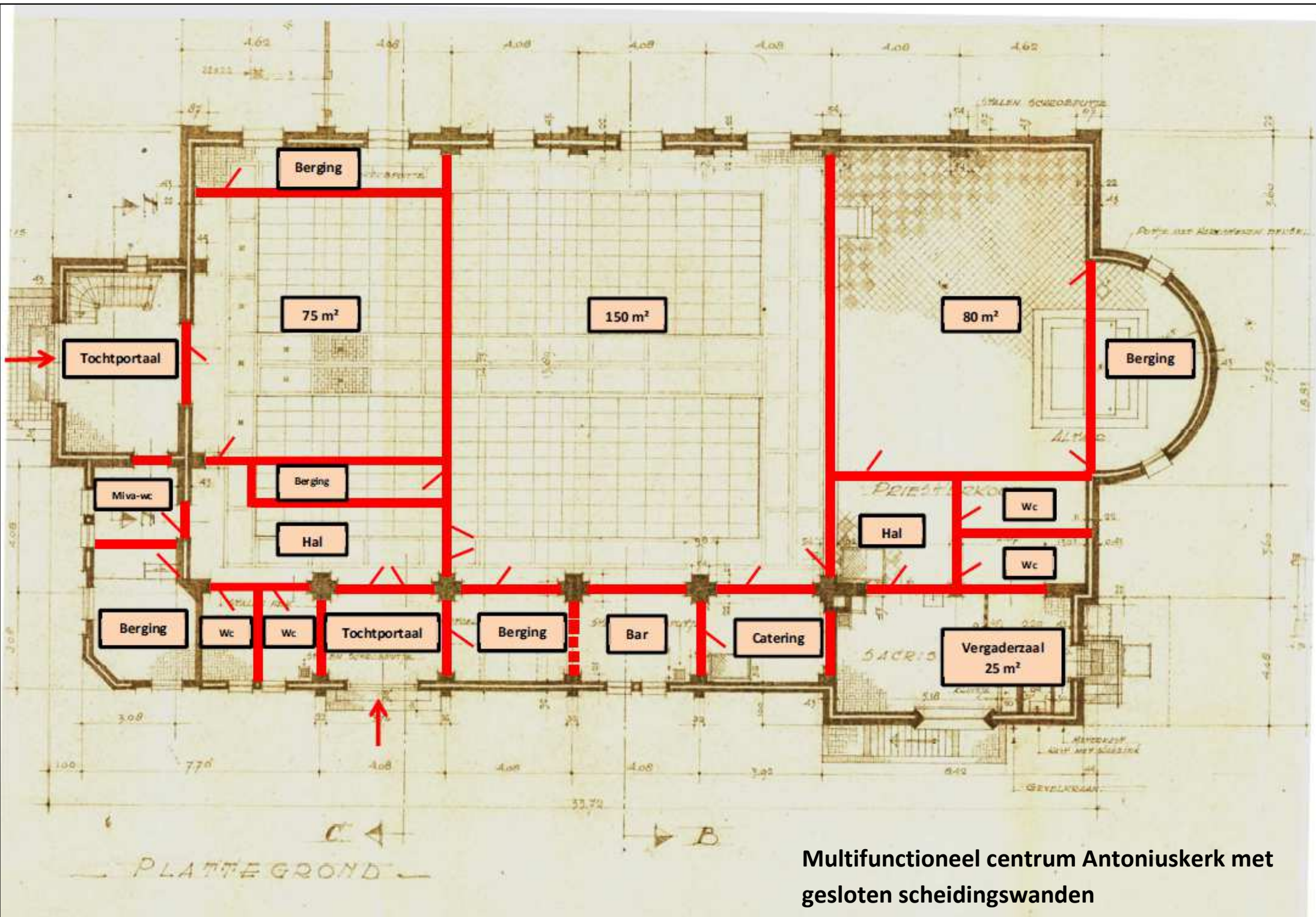
	<i>Aantal inwoners</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>
Ven-Zelderheide	800	410 (51,25%)	390 (48,75%)

Bijlage 6. Schetsen herinrichting Antoniuskerk

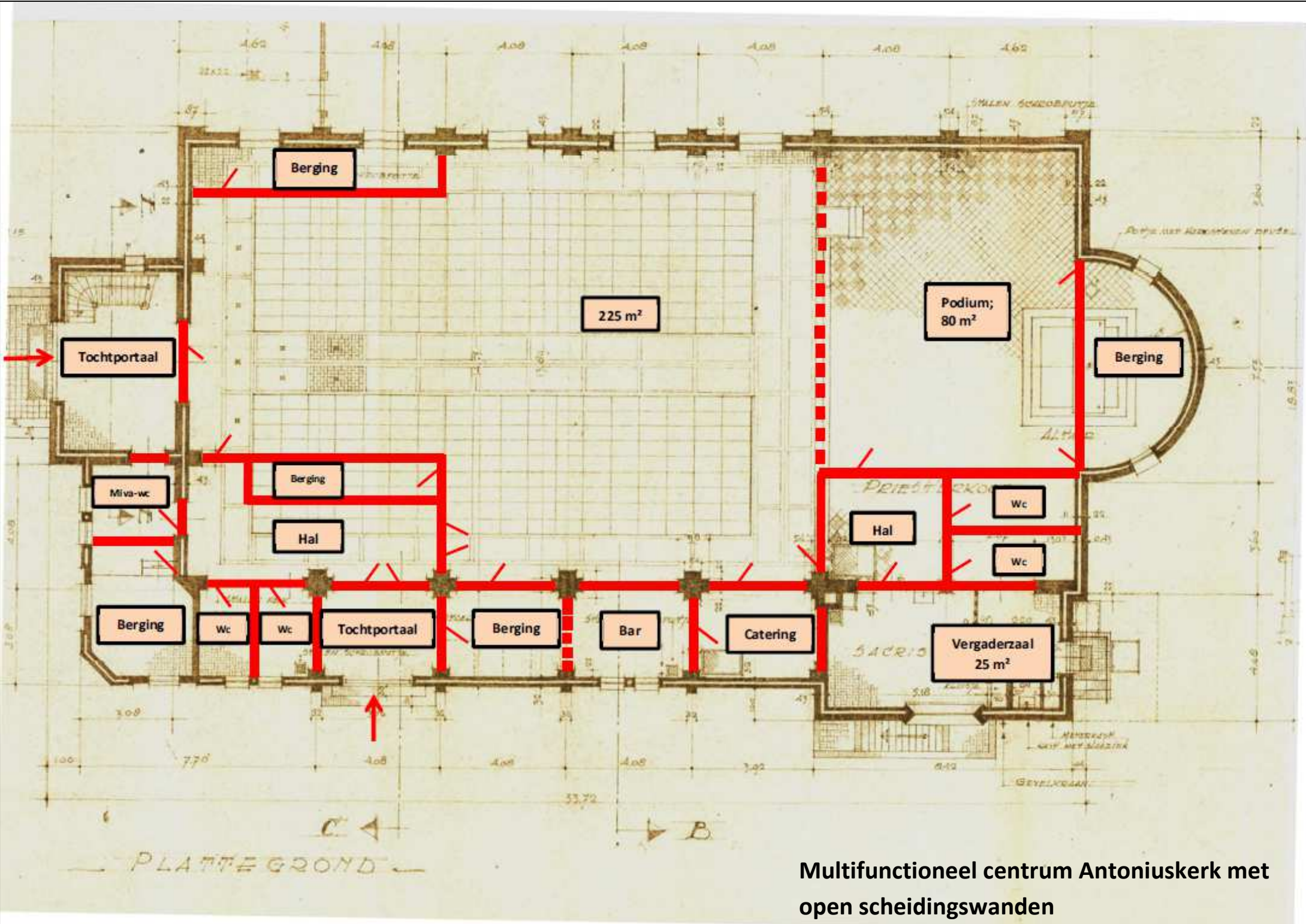
In deze bijlage zijn achtereenvolgens de huidige indeling van het kerkgebouw in Ven-Zelderheide te zien, de situatie waarin het gebouw is herbestemd tot multifunctioneel centrum met gesloten scheidingswanden, alsook de herbestemde Antoniuskerk met open scheidingswanden (J. van de Kerkhof, persoonlijke communicatie, 18 september 2013).

Huidige indeling Antoniuskerk

Multifunctioneel centrum Antoniuskerk met gesloten scheidingswanden

Multifunctioneel centrum Antoniuskerk met open scheidingswanden

Bijlage 7. Kostenraming herbestemming kerkgebouw

Hieronder wordt een globale kostenraming getoond voor de verbouwing van de Antoniuskerk in Ven-Zelderheide tot multifunctioneel centrum (J. van de Kerkhof, persoonlijke communicatie, 18 september 2013).

		Werk			Verbouw RK-kerk Ven Zelderheide		
Gemeente Gennep Bouwzaken			Globaal			Cultureel Centrum	
			Datum		September 2013		
Omschrijving	Aantal	Eenheid	Loonkosten	Materiaal		Onderaann.	Totaal
				Eenheid	Totaal		
Uitgangspunten							
Kwaliteit kerk in basis goed, niet geïsoleerd							
Geen zichtbaar achterstallig onderhoud							
Globale oppervlakte Uitkomst van toepassing							
Peuterspeelzaal in school, niet opgenomen							
Kleedacc. Sportveld niet opgenomen							
Elementenraming globaal en omgeven door aannames							
Algemene kosten:			0		0,00		
Opname/inventariseren	1	pst	500		0,00		500,00
Vorbereiding	1	pst	500		0,00		500,00
Planning	1	pst	500		0,00		500,00
Uitvoeringskosten	12	w	20000		0,00		20.000,00
			0		0,00		
Sloopkosten:			0		0,00		
Leeghalen gehele inrichting	1	pst	0		1.500,00		1.500,00
Slopen vlonders/altaar/verhogingen	1	pst	0		2.500,00		2.500,00

Bouwkundige inrichting	1	pst	0		2.000,00		2.000,00	
Sparingen voor E-W-R	200	m	0		2.000,00		2.000,00	
Stortkosten			0		500,00		500,00	
			0		0,00			
Verbeterwerkzaamheden aan gebouw:			0		0,00			
Verwijderen glas-in-lood	29	st	0		0,00	2.500,00	2.500,00	
Inzagen raamopeningen	29	st	0		0,00	2.500,00	2.500,00	doorbreken koudebrug
Plaatsen All. Ramen met isoglas/glas-in-lood	29	st	0		0,00	21.000,00	21.000,00	
Isoleren gevels	900	m2	0	20	18.000,00		18.000,00	na-isolatie
Verwijderen dakbedekking lage daken	130	m2	0	10	1.300,00		1.300,00	hergebruik
Aanbrengen isolatieplaten	130	m2	0	25	3.250,00		3.250,00	
Aanbrengen dakbedekking	130	m2	0	10	1.300,00		1.300,00	
Aanpassen dakranden/goten enz.	1	pst	0		0,00	2.000,00	2.000,00	
Aanbrengen isolatiepakket op zoldervloer	500	m2	0	7	3.500,00		3.500,00	
					0,00			
Indelen ruimten volgens schetsplan sept. 2013					0,00			
Metselwerken met bijbehoren					0,00			
Metselwerk in gangenstrook	120	m2		50	6.000,00		6.000,00	
Metselwerk in schip	250	m2		55	13.750,00		13.750,00	
Overige metselzaken	20	m2		50	1.000,00		1.000,00	
Reparatie vloeren	200	m1			0,00	1.500,00	1.500,00	
					0,00			
Draagconstructies:					0,00			
Draagconstructie boven flexibele wanden	2	st			0,00	3.000,00	3.000,00	
Afdichten draagconstructie tot oude plafondhoogte	120	m2		50	6.000,00		6.000,00	
					0,00			
Kozijnen/deuren wandsystemen					0,00			

Kozijnen en deuren	15	st.		500	7.500,00		7.500,00	
Wandsysteem zaal incl. opbergconstructie 45 dBa	32	m2		400	12.800,00		12.800,00	
Wandsysteem podium incl. opbergconstructie 45dBa	32	m2		400	12.800,00		12.800,00	
Sanitairsystemen kupa	7	st.		300	2.100,00		2.100,00	
Systeemwand zangkoor verdieping	30	m2		50	1.500,00		1.500,00	
					0,00			
Wandafwerkingen:					0,00			
Tegelwerken wanden	120	m2		80	9.600,00		9.600,00	
Stucwerken	300	m2		60	18.000,00		18.000,00	
Akoestische betimmeringen	1	pst.			0,00	4.000,00	4.000,00	
					0,00			
Plafondafwerkingen					0,00			
Plafondafwerkingen laagbouw 3 meter	200	m2		30	6.000,00		6.000,00	
Plafondafwerkingen hoogbouw 4,5 meter	370	m2		35	12.950,00		12.950,00	
					0,00			
Vloerafwerkingen:					0,00			
Tegelvloeren sanitaire ruimten	35	m2		100	3.500,00		3.500,00	
Tegelvloeren overige ruimten	20	m2		100	2.000,00		2.000,00	
Multifunctionele vloeren in zaalruimten	430	m2		80	34.400,00		34.400,00	
Vloer vergaderruimte klein	25	m2		30	750,00		750,00	
Vloeren tochtportalen (inloopmatten)	30	m2		100	3.000,00		3.000,00	
							0,00	
Aftimmeringen en inrichting							0,00	
Balie-elementen met kastenpartijen	1	pst				10.000,00	10.000,00	
Aanrechtblokken/pantry's	3	st.				4.000,00	4.000,00	
Schappen divers	1	pst				500,00	500,00	
Plinten diversen	1	pst				500,00	500,00	

E-installatie:								
Verdeelinstallatie	1	pst				5.000,00	5.000,00	
Kanalisering en schakelmaterialen	1	pst				10.000,00	10.000,00	
Verlichtingsinstallatie	1	pst				10.000,00	10.000,00	
Noodverlichting	1	pst				5.000,00	5.000,00	
Sfeerverlichting	1	pst				5.000,00	5.000,00	
Buitenverlichting	1	pst				2.500,00	2.500,00	
W-installatie								
Waterinstallatie:								
Verdeler vanaf meter	1	pst				500,00	500,00	
Volledige installatie naar tappunten	1	pst				2.500,00	2.500,00	
Sanitaire toestellen	15	st.				4.500,00	4.500,00	
Warmwatertoestellen	3	st.				1.000,00	1.000,00	
Aansluiten aanrechten/pantry's	3	st.				500,00	500,00	
Buitenriolering	1	pst				3.500,00	3.500,00	
Binnenriolering	1	pst				1.500,00	1.500,00	
Brandhaspels	4	st.				2.000,00	2.000,00	
Verwarmingsinstallatie:								
Ketels in cascaderегeling	1	pst				12.000,00	12.000,00	
Verwarmingsinstallatie nader uitzoeken	1	pst				15.000,00	15.000,00	
Regeling	1	pst				5.000,00	5.000,00	
Veiligheidsinstallatie								
Ontruimingsinstallatie compleet	1	pst				7.500,00	7.500,00	

Schilderwerken:						18.000,00	18.000,00	
Kozijnen/ramen/deuren	1	pst						
Wanden	1	pst						
Lijsten enz.	1	pst						
								373.500
Onvoorziene zaken 5%	5	%					18.675,00	
Kostprijs							392.175,00	
Bouwplaatskosten							15.000,00	407.175,00
Winst/risico	3	%					12.215,25	
Totaal bouwkosten excl. BTW							419.390,25	
Architectenkosten:							77.000,00	
Honorarium						35.000,00		
Advieskosten E-W						15.000,00		
Advieskosten geluid						7.000,00		
Toezichtkosten						20.000,00		
Bijkomende kosten								
Verzekering							1.500,00	
Legeskosten							5.000,00	
Losse inrichting							pm	
Buitenterrein							pm	

Totale investeringskosten							502.890,25	
Totaal incl. BTW + Afronding							503.000,00	

Bijlage 8. Schets herinrichting Uitkomstterrein

Op de onderstaande schets is de mogelijke herinrichting van het Uitkomstterrein gevisualiseerd.

